

SLOVENI|KA

Časopis za kulturu, nauku i obrazovanje
Časopis za kulturo, znanost in izobraževanje

Beograd
2015.

SLOVENE

Časopis za kulturo, nauku i obrazovanje /
Časopis za kulturo, znanost in izobraževanje
I (2015)

ISSN: 2466-555X

ISSN: 2466-2852 (Online)

Izdavač / Založnik

Nacionalni savet slovenačke nacionalne manjine /
Nacionalni svet slovenske narodne manjšine

Za izdavača / Za založbo

Saša Verbič

Adresa izdavača / Naslov uredništva

Terazije 3/IX, 11000 Beograd

tel +381 (0)11 33 40 845

e-mail: nacionalnisvet@eunet.rs

www.slovinci.rs

Lektura i korektura / Lektura in korektura

Laura Fekonja (slovenački), Sofija Miloradović
(srpski), Milica Ševkušić (engleski)

Dizajn korica i tekstone / Oblikovanje naslovnice in
tekstone

Marija Vauda

Grafičko oblikovanje / Grafično oblikovanje

Jasmina Pucarević

Tiraž / Naklada

100

Štampa / Tisk

SGC Beograd

ENIKA

Glavni i odgovorni urednik / Glavna in odgovorna urednica

Biljana Milenković-Vuković (Etnografski institut SANU, Beograd, Srbija)

Međunarodna redakcija / Mednarodni uredniški odbor

Prof. dr Maja Đukanović (Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet, Srbija), mr Laura Fekonja (Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Slovenija), dr Cvetka Hedžet Tóth (Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Slovenija), Silvija Krejaković (Narodni muzej, Kraljevo, Srbija), dr Mojca Nidorfer Šiškovič (Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Slovenija), prof. dr Anica Sabo (Univerzitet u Beogradu, Fakultet muzičke umetnosti, Srbija), dr Milena Spremo (Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Slovenija), dr Lada Stevanović (Etnografski institut SANU i Fakultet za medije i komunikaciju, Beograd, Srbija), dr Janja Žitnik Serafin (ZRC SAZU, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije, Ljubljana, Slovenija), Dragomir Zupanc (Beograd, Srbija).

Međunarodni izdavački savet / Mednarodni svetovalni odbor

Jurij Bajec (Beograd), Jadranka Đorđević Crnobrnja (Beograd), Dejan Georgiev (Ljubljana), Zdenka Petermanec (Maribor), Nataša Rogelja (Ljubljana).

Sekretar redakcije / Tehnična urednica

Barbara Navala

Tekstovi primljeni za objavljivanje na sastanku redakcije, 21. 12. 2015. godine / Besedila, sprejeta za objavo na sestanku redakcije 21. 12. 2015. leta

Časopis se objavljuje jednom godišnje / Časopis izhaja enkrat na leto

Časopis se besplatno može preuzeti sa sajta: / Časopis lahko brezplačno prevzamete s spletne strani:
www.slovinci.rs

Sadržaj / Vsebina

- 6 Saša Verbič
Uvodna reč / Uvodnik / Editorial

Članci / Članki

- 15 Milena Spremo
Albert Schweitzer – predhodnik svetovnega etosa kot aktualne etične misli v Sloveniji in svetu / Albert Švajcer – prethodnik svetskog etosa kao aktuelne etičke misli u Sloveniji i svetu
- 27 Milica Poletanović
Pravopisni principi u slovenačkom i srpskom jeziku / Pravopisna načela v slovenskem in srbskem jeziku
- 35 Anica Cvetković
Transkripcija vlastitih imena stranog porekla u srpskom i slovenačkom jeziku / Transkripcija lastnih imen tujega izvora v srbskem in slovenskem jeziku
- 45 Radmila Đurica
Savremeni pozorišni aspekti – intervju sa Nedom R. Bric / Sodobni gledališki vidiki – intervju z Nedo R. Bric

Varia / Varia

- 57 Marija Vauda
~Izveštaj~ (slike i komentari) / ~Poročilo~ (slike in komentarji)

Jubileji / Jubileji

- 71 Katarina Tomašević
Povodom dvostrukog jubileja – Davorin Jenko: 100 godina od smrti (1914) i 180 godina od rođenja (1835) / Ob dvojnem jubileju – Davorin Jenko: obletnica smrti (1914) in 180 let od rojstva (1835)

Preuzeti članak / Prevezeti članek

- 83 Adriana Sabo
Skladatelji slovenskega rodu v Srbiji / Slovenački kompozitori u Srbiji

Prevedeni članak / Prevedeni članek

- 99 Svenka Savić
Migracije unutar jugoslovenskog prostora: pozorišni umetnici iz Slovenije u Srpskom narodnom pozorištu u Novom Sadu (1947–2013) / Migracije v jugoslovanskem prostoru: gledališki umetniki iz Slovenije v Srbskem narodnem gledališču v Novem Sadu (1947–2013)

Prikazi, osvrsti i hronike / Prikazi, pregledi in kronike

- 115 Natalija Panić Cerovski
Maja Đukanović *Poglavlja iz slovenačke kulture* / Maja Đukanović
Poglavja iz slovenske kulture
- 117 Tatjana Bukvič
Slovenščina brez meja: učbenik za samostojno učenje z rešitvami /
Slovenački bez granica: udžbenik za samostalno učenje sa rešenjima
- 119 Marija Vauda
U domu slikara: promocija knjige *Pisma iz Šida* / V domu slikarja:
predstavitev knjige *Pisma iz Šida*
- 125 Nikola Pilipović
Crteži i kolaži Majde Sušnik / Risbe in kolaži Majde Sušnik
- 129 Janja Žitnik Serafin
Završetak istraživačkog projekta „Profesionalne migracije Slovenaca
na prostoru nekadašnje Jugoslavije“ / Zaključek raziskovalnega
projekta »Poklicne migracije Slovencev v prostor nekdanje
Jugoslavije«
- 135 Saša Verbič
Kronologija Nacionalnega sveta slovenske narodne manjšine (2010
– 2015) / Hronika Nacionalnog saveta slovenačke nacionalne manjine
(2010 – 2015)
- 149 Beleške o autorima / Podatki o avtorjih
- 153 Izdavački savet i lista recenzenata: imena i afilijacije / Svetovalni odbor
in seznam recenzentov: imena in afilijacije

Politika časopisa / Journal policy

- 157 Politika časopisa i uputstvo autorima / Politika časopisa in navodila
avtorjem / Journal policy and author guidelines

Uvodna reč

Nacionalni savet slovenačke nacionalne manjine u Srbiji odlučio je na svojoj 5. redovnoj sednici, 27. juna 2015, da započne sa izdavanjem svog časopisa za kulturu, nauku i obrazovanje, koji će objavljivati i prikazivati delovanje, istraživanje i razmišljanje pojedinaca koji se u Srbiji, Sloveniji i drugde bave navedenim temama.

Osnovna ideja pri osnivanju Časopisa za kulturu, nauku i obrazovanje bila je da se u okviru jedne publikacije prikaže istraživanje i razmišljanje autora koji se bave ovim područjima u Srbiji i Sloveniji i da objavljuje članke koji će na stručnom nivou združiti i povezati različita stvaralačka i istraživačka područja, ona koja se u bilo kakvom smislu tiču Slovenije i/ili Srbije. Do sada su o kulturi i kulturnim događajima izveštavali pre svega bilteni pojedinih slovenačkih društava u Srbiji, koji su na svojim stranicama objavljivali kratke izveštaje o priredbama i projektima pripremljenim u okviru određenog društva. Zato smo odlučili da Nacionalni savet slovenačke nacionalne manjine, kao centralna organizacija koja okuplja sve Slovence u Srbiji bez obzira na njihovo članstvo ili ne u pojedinačnim društvima, postane nadležan za izdavanje publikacije koja će udružiti razmišljanje i rad svih koji se u Srbiji ili u Sloveniji bave kulturom, naukom, obrazovanjem i učenjem, te likovnim i literarnim stvaralaštvom, kao i onih čiji se radovi dotiču jednog ili drugog kulturnog prostora.

Naziv časopisa *Slovenika*¹ izabrali smo tako da čitaocu odmah bude jasno da se radi o časopisu namenjenom pre svega slovenačkoj kulturi i njenom uvažavanju – odnosno saživotu u srpskom kulturnom prostoru, te da bi, takođe, bio jasno prepoznatljiv i u Sloveniji, odnosno – u međunarodnoj sredini. Takođe, naslovna strana, koju je oblikovala vizuelna umetnica Marija Vauda, zasnovana je tako da će se motiv peščanog sata, koji je autorka zamislila kao simbol preliivanja energije i simbioze dveju kultura, te neprekidnog toka istorijskog, duhovnog i intimnog vremena njenih predstavnika, pojavljivati na naslovnoj strani svakog izdanja *Slovenike* – uvek isti, a ipak malo promenjen – i na simboličan način upozoravati na različite uglove gledanja pripadnikā obeju kultura.

¹ U skladu sa Rečnikom slovenačkog književnog jezika, reč *slovenika* znači „knjiga, izdavanje slovenačkih dela i dela o slovenačkom jeziku i književnosti.“
http://bos.zrcsazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=slovenika&hs=1

Međunarodnu redakciju časopisa *Slovenika* čine ugledni predstavnici slovenačke nacionalne manjine u Srbiji, koji su svojim delovanjem dokazali veliku predanost slovenačkoj kulturi i njenom očuvanju, jer su svojim radom doprineli boljem poznavanju i produbljenom razumevanju slovenačke kulture u Srbiji, kao i stručnjaci iz Slovenije i Srbije koji su svojim radom na jedan ili drugi način povezani sa slovenačkom kulturom na ovom prostoru, te koji mogu – kao izvrsni intelektualci i stvaraoci – da doprinesu kvalitetu našeg časopisa.

Časopis će izlaziti u elektronskom i štampanom obliku, biće dvojezičan, sa idejom da se svaki od autora može izražavati na jeziku koji mu najviše odgovara. Ova sloboda nam se čini još značajnijom zato što smo kao predstavnici manjine u posebnoj obavezi unapređivanja interkulturalnosti i pozitivnog dijaloga među različitim kulturama. Verujemo da ćemo tako doprineti boljem međusobnom razumevanju i da ćemo naučiti da čitamo, poštujemo i cenimo jedni druge.

Naš cilj je da *Slovenika* postane redovna publikacija, koja će u narednim brojevima objavljivati stručne članke vrhunskih autora i, što je još važnije, koja će pridobiti svoje redovne čitaoce. Nadamo se da ćemo preko našeg časopisa uspeti da prikažemo slovenačku manjinu u Srbiji u novom svetlu i nadamo se, takođe, da će časopis vremenom postati prepoznatljiv među čitaocima u Sloveniji i među slovenačkim čitaocima širom sveta. Takođe se nadamo da će *Slovenika* uspeti da sebi utre put i pronađe svoje mesto među sličnim publikacijama.

Saša Verbič
Predsednik Nacionalnog saveta
slovenačke nacionalne manjine
Beograd, Srbija

Uvodnik

Nacionalni svet slovenske narodne manjšine v Srbiji se je na svoji 5. redni seji, 27. 6. 2015, odločil, da bo začel izdajati svoj časopis za kulturo, znanost in izobraževanje, ki bo objavljali in prikazoval delovanje, raziskovanje in razmišljanje posameznikov, ki se v Srbiji, Sloveniji in drugod ukvarjajo z navedenimi temami.

Osnovna ideja pri ustanovitvi časopisa za kulturo, znanost in izobraževanje je bila, da se v okviru ene publikacije prikaže raziskovanje in razmišljanje avtorjev, ki se ukvarjajo s temi področji v Srbiji in Sloveniji, in objavi članke, ki bodo na strokovni ravni združili in povezali različna ustvarjalna in raziskovalna področja, ki se v katerem koli smislu dotikajo Slovenije in/ali Srbije. Do zdaj so o kulturi in kulturnih dogodkih poročali predvsem bilteni posameznih slovenskih društev v Srbiji, ki so na svojih straneh objavljali kratka poročila o prireditvah in projektih, ki so jih pripravili v okviru določenega društva. Zato smo menili, da bi bil Nacionalni svet slovenske narodne manjšine kot osrednja organizacija, ki združuje vse Slovence v Srbiji, ne glede na njihovo članstvo ali nečlanstvo v posameznih društvih, pristojen za izdajanje publikacije, ki bo združila razmišljanje in delo vseh, ki se v Srbiji ali Sloveniji ukvarjajo s kulturo, znanostjo, izobraževanjem in poučevanjem ter likovnim in literarnim ustvarjanjem temami, ki se dotikajo enega ali drugega kulturnega prostora.

Naslov časopisa *Slovenika*² smo izbrali tako, da bi bilo bralcu že takoj jasno, da gre za časopis, namenjen predvsem slovenski kulturi in njenemu uveljavljanju oz. sobivanju v srbskem kulturnem prostoru, ter da bi bil jasno razpoznaven tudi v Sloveniji oziroma v mednarodnem okolju. Tudi naslovnica, ki jo je oblikovala vizualna umetnica Marija Vauda, je zasnovana tako, da se bo motiv peščene ure, ki si ga je avtorica zamislila kot simbol prelivanja energije in simbioze med dvema kulturama ter nepretrganega poteka zgodovinskega, duhovnega in intimnega časa njenih predstavnikov, pojavljala na naslovnici vsake izdaje *Slovenike* – vedno isti, a vselej malo spremenjen, in na simboličen način opozarjal na različne zorne kote pripadnikov obeh kultur.

² V skladu s Slovarjem slovenskega knjižnega jezika beseda *slovenika* pomeni »knjigo v slovenskem jeziku, izdajanje slovenskih del in del o slovenskem jeziku in književnosti.«
http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=slovenika&hs=1

Mednarodni uredniški odbor časopisa *Slovenika* sestavljajo ugledni predstavniki slovenske narodne manjšine v Srbiji, ki so s svojim delovanjem dokazali veliko predanost slovenski kulturi in njenemu ohranjanju, saj so s svojim delom prispevali k boljšemu poznavanju in poglobljenemu razumevanju slovenske kulture v Srbiji, ter strokovnjaki iz Slovenije in Srbije, ki so s svojim delom tako ali drugače povezani s slovensko kulturo na tem prostoru in ki lahko, kot izvrstni intelektualci ter ustvarjalci, prispevajo h kakovosti našega časopisa.

Časopis bo izhajal v elektronski in tiskani obliki in bo dvojezičen, z namenom, da se vsak od avtorjev lahko svobodno izraža v jeziku, ki mu najbolj ustreza. Ta svoboda se nam je zdela še posebej pomembna, saj smo kot predstavniki manjšine posebej zavezani k pospeševanju medkulturnosti in pozitivnemu dialogu med različnimi kulturami. Menimo, da bomo tako prispevali k boljšemu razumevanju enih in drugih in da se bomo naučili brati ter spoštovati in vrednotiti drug drugega.

Naš cilj je, da *Slovenika* postane redna publikacija, ki bo v prihodnjih številkah objavljala strokovne članke vrhunskih avtorjev in, kar je še pomembnejše, pridobivala tudi svoje redne bralce. Upamo, da bomo s pomočjo *Slovenike* uspeli prikazati slovensko manjšino v Srbiji v novi luči in da bo naš časopis sčasoma postal razpoznaven tudi med slovenskimi bralci v zamejstvu in po svetu ter si uspel utreti pot in poiskati svoje mesto med podobnimi publikacijami.

Saša Verbič
Predsednik Nacionalnega sveta
slovenske narodne manjšine
Beograd, Srbija

Editorial

The National Council of the Slovenian National Minority in Serbia decided on its fifth regular session, held on 27 June 2015, to start a journal dedicated to culture, science and education that would publish information about the activities, research and reflections of those individuals who study these topics in Serbia, Slovenia and elsewhere.

The basic idea behind the establishment of the *Journal for Culture, Science and Education* is to showcase the research and reflections of authors involved in these areas of study in Serbia and Slovenia and to publish papers that will bring together and connect at a professional level various areas of creative work and research – those areas that are in any sense related to Slovenia and/or Serbia. Information about culture and cultural events has so far been disseminated primarily by bulletins of some Slovenian associations in Serbia that have published on their pages short reports about events and projects prepared by individual associations. Therefore, we have decided that the National Council of the Slovenian National Minority, as the central organization that brings together all Slovenians in Serbia regardless of whether they are members of an association or not, should become responsible for the publication of a periodical that will bring together the reflections and activities of all those in Serbia or Slovenia who study culture, science, education and learning, visual and literary work, as well as those whose work touches upon one or another cultural space.

The title of the journal – *Slovenika*³ – has been chosen with the idea to make it immediately clear to readers that the journal primarily deals with Slovenian culture and respect for it – i.e. cohabitation in the Serbian cultural space, as well as with the intention to make it recognizable in Slovenia, i.e. in an international context. Also, the concept of the front page, designed by the visual artist Marija Vauda, rests on the motif of an hourglass, conceived by the author as a symbol of the spillover of energy and the symbiosis of the two cultures and the continuous flow of the historical, spiritual and private time of their representatives. It will appear on the front page of every issue of *Slovenika* – always the same, yet slightly changed – and it will symbolically

³ According to the *Dictionary of the Slovenian Literary Language*, the word *slovenika* designates "a book, the publication of Slovenian literary works and works about the Slovenian language and literature". http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=slovenika&hs=1

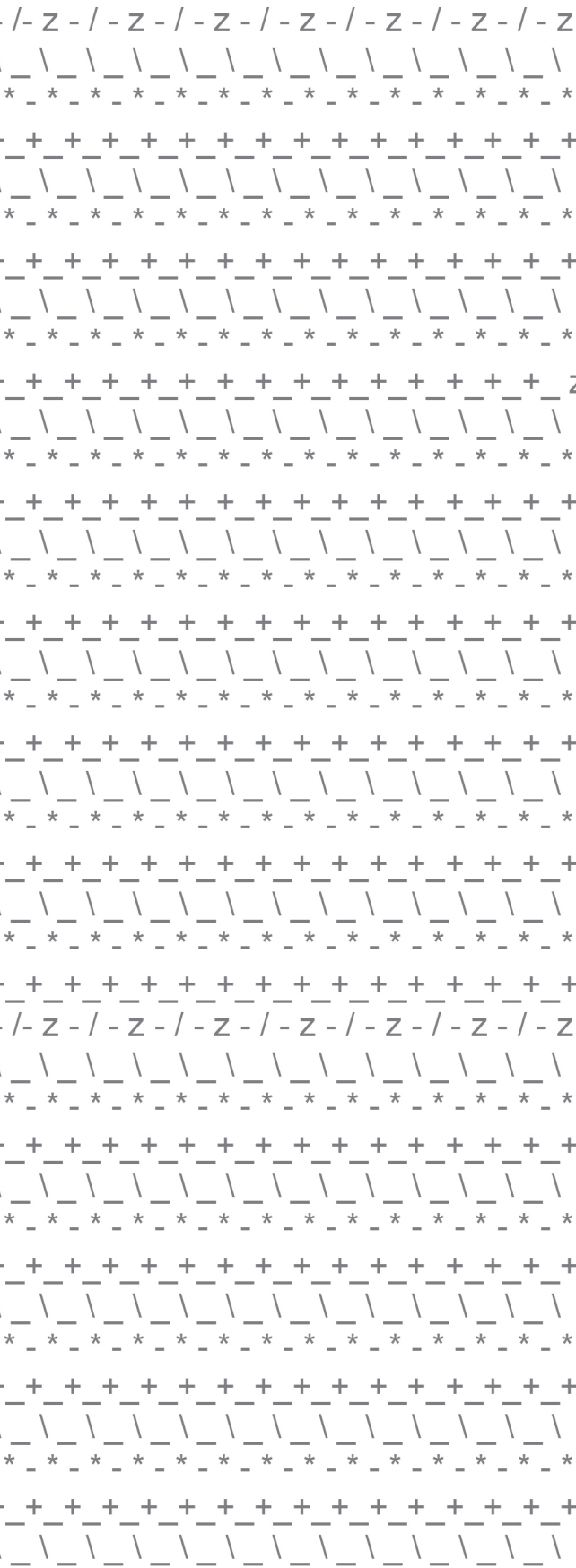
draw attention to the different standpoints of the members of the two cultures.

The international Editorial Staff of *Slovenika* includes both the eminent representatives of the Slovenian minority in Serbia, whose activities have demonstrated their commitment to Slovenian culture and its safeguarding by contributing to a greater knowledge and better understanding of Slovenian culture in Serbia, and experts from Slovenia and Serbia who are connected with the Slovenian culture in this region in one way or another and who can contribute, as great intellectuals and cultural workers, to the quality of our journal.

The journal will have an online and a print version, in two languages, so as to enable authors to express themselves in a language that suits them best. This freedom seems to be even more important having in mind that we, as representatives of a minority, have a special duty to improve intercultural relations and positive dialogue between different cultures. We believe that we will also foster mutual understanding and learn to understand, respect and appreciate each other.

Our goal is to ensure that *Slovenika* becomes a regular publication, which will feature, in the following issues, papers by outstanding authors, and, more importantly, that it gains a regular readership. We hope to present through our journal the Slovenian minority in Serbia in a new light and we also hope that the journal will eventually become known among readers in Slovenia and Slovenian readers all over the world. We also hope that *Slovenika* will manage to pave its way and find its place among similar publications.

Saša Verbič
National Council of the
Slovenian National Minority
Belgrade, Serbia

Članci

Članki

Albert Schweitzer – predhodnik svetovnega etosa kot aktualne etične misli v Sloveniji in svetu

Povzetek

Nujnost globalne oziroma univerzalne etike je tema, ki je nagovarjala tudi nobelovca Alberta Schweitzerja, ki ugotavlja, da je resnično esencialni značaj kulture nekaj ultimativno etičnega, zato ni nič čudnega, da je njegova etika končala v Deklaraciji o univerzalnem etosu leta 1993 v Chicagu. Svojo etiko je Schweitzer gradil na nazoru *spoštovanje do življenja*, ki je vezana na odnos človeka do vsega, kar živi, zato ga lahko štejemo za predhodnika svetovnega etosa. Aktualizacija Schweitzerjevega nazora o spoštovanju do življenja je predvsem v aktualnem vprašanju, kako se soočati z globalizacijo in svetovnim zlom, ter v njegovem apelu, naj postanemo bolj človeški. Schweitzer si je prizadeval in javno nagovarjal k svetovnemu miru, ki ni toliko stvar političnih sporazumov, kot našega notranjega prepričanja in dojetja stvarnosti. Verjel je, da je *volja do kulture* univerzalna *volja do napredka*, zato si je vztrajno prizadeval proti trpljenju in nasilju. Spoštovanje do življenja je univerzalno etično načelo, ki nam omogoča kaj takega, kot je skupno in varno domovanje vseh nas na svetu.

Ključne besede: Albert Schweitzer, etika, spoštovanje do življenja, svetovni etos, svetovni mir

Svet se razvija čedalje bolj v smislu religiozne in ideološke pluralnosti. Sobivanje v taki družbi je možno, vendar ne več na podlagi določenega in superiornega svetovnega nazora, temveč prej v skladu s čim etičnim, kot je *svetovni etos*, kjer gre za soglasje o skupnih vredno-

tah, držah in etičnih merilih za vse ljudi, ki izvirajo iz različnih religij in humanističnih tradicij. Navedene problematike o humanih nalogah, zavezujočih za celo človeštvo, se ni lotil le Hans Küng s svojim *Projektom svetovni etos* (1990), ampak že veliko prej Albert Schweitzer s svojo etiko *Spoštovanja do življenja* (1915). Vsekakor je potrebno pritrđiti temu, da se je Schweitzer zavzemal za vzpostavljanje dobrega v vseh odnosih na svetu, v svojih mislih in delovanju, v svoji filozofiji spoštovanja do vsega, kar živi, ter v svoji zdravniški praksi v Centralni Afriki, zato je srbski filozof in književnik v uvodu srbskega preveda Schweitzerjevih zapisov v knjigi *Na robu pragozda* (1958) zapisal: »Ta 'državljan sveta', vzgojen v germanski in romanski kulturni klimi, je bil zmožen govoriti s srcem vseh ljudi kot brat, zato je njegov glas daleč segel« (Jeremić 1958, 7). V tem pogledu je zanimivo prisluhniti naslednjemu Schweitzerjevemu zapisu, ko med drugim spregovori tudi o tem, kaj ga je gnalo k humanemu delovanju v Afriki: »Razni zapisi in pričevanja misijonarjev so ukazala na veliko revščino domorodcev v pragozdu. Bolj sem premišljeval o tem, bolj težko mi je bilo dojeti, kako se mi Evropejci premalo posvečamo veliki humani nalogi, h kateri smo poklicani, da jo opravljamo v teh oddaljenih deželah /.../ Delal sem v simbiozi – če uporabim izraz biologov – z Društvom evangeličanskih misij v Parizu. Vendar je bilo moje delo v bistvu iznad vseh verskih in nacionalnih okvirjev. Prepričan sem bil v to, da vsako humano delo v kolonijah ni zgolj stvar vlad ali verskih skupnosti, temveč naloga celotnega človeštva« (Schweitzer 1958, 25–27). V svojem predgovoru k angleški izdaji knjige *Filozofija kulture* (*The philosophy of civilization*, prvič izdani 1923) Schweitzer še zapiše: »Ob lotevanju vprašanja, kaj je resnično esencialni značaj kulture (civilizacije), sem prišel do izreka, da je to nekaj ultimativno etičnega« (Schweitzer 1987, xi). In če je humano delovanje vezano na celotno človeštvo, potem mora biti etika univerzalnega značaja.

Schweitzer je razumel etiko kot odgovor soočanja s svetom, polnim bede in trpljenja, ko je poskušal odgovarjati na najtežja vprašanja, povezana s svetovno bitjo in življenjem v njej, zato ni nič čudnega, da je njegova etika končala v *Deklaraciji o univerzalnem etosu*, ki je bila uradno sprejeta 4. septembra 1993 v Chicagu (Tóth 2008, 101). Nemški filozof Robert Spaemann v zvezi z omenjeno deklaracijo spet prepozna Schweitzerja »v srečnem 'postmodernem' trenutku, ko so vse ideologije 'oplele'. Ostaja 'humanum', ki se kaže osvobojen vsakršne ideologije, kot mera našega delovanja in mišljenja in tudi kot mera vseh socialnih procesov«; in strinjati se moramo z njim, da vse to predstavlja »operacionalizacijo humanosti«, ki pomeni domala toliko kot 'preživetje človeštva'« (Spaemann 1996, 894; Tóth 2008, 101).

Na vprašanje, če je Albert Schweitzer »pionir vsesplošne kot obvezujoče dojete etike oz. kot bi danes rekli, če je podal temelj za svetovni etos« (Brüllmann 2006, 5), je odgovor pritrđilen. Frazo *spoštovanje do*

življenja je odkril na potovanju po reki Ogavi, torej v času, ko je intenzivno premišljeval o vojni in krizi kulture ter poskušal najti univerzalni koncept etike: »Počasi smo lezli navzgor po reki, mukoma smo se prebijali med peščenimi bregovi – bilo je sušno obdobje. Duhovno povsem nenavzoč sem sedel na palubi vlačilca in se spopadal z elementarnim in univerzalnim pojmom etičnega, ki ga nisem dobil v nobeni filozofiji. Stran za stranjo sem popisal z medsebojno nepovezanimi stavki, samo da bi ostal skoncentriran na problem. Proti večeru tretjega dne, ko je ravno zahajalo sonce in smo pluli skozi čredo nilskih konjev, se mi je nenadoma utrnil, ne da bi kdaj prej zanj vedel ali ga iskal, izraz 'spoštovanje do življenja' (Erfurcht vor dem Leben). Železne duri so popustile, sled v goščavi se je razjasnila. Prispel sem do ideje, v kateri sta medsebojno povezana potrjevanje sveta in življenja ter etika! Zdaj sem vedel, da sta svetovni nazor etičnega potrjevanja sveta in življenja skupaj s kulturnimi ideali utemeljena v mišljenju« (Schweitzer 2009, 155; Schweitzer 1931, 136). *Spoštovanje do življenja* je temelj Schweitzerjevega svetovnega nazora, temelj vseh kultur, etičen koncept brezmejnega odgovornosti do vsega, kar živi (Schweitzer 1996, 332). Med drugim Schweitzer poskuša odgovoriti na vprašanje, zakaj se je moč kulture izčrpala, ter ugotavlja, da je zatajila predvsem filozofija, zato se z njo zelo kritično sooča, ko se sprašuje, katere so njene še neizrabljene možnosti in kaj iz njene dolge tradicije bi se dalo ponovno oživetiti in uporabiti za obvladovanje krize. Po Schweitzerju se dekadenca naše kulture (civilizacije) dovrši v nacionalizmu. Že zelo zgodaj je namreč zaznal posledice nacionalizmov in vzpon nacionalistične nestrpnosti razumel kot težek udarec kulturi, ki jo je dojemal kot nekaj svetovljanskega, zato pove: »Kaj je nacionalizem? Neplemeniti in v nesmisel povišani patriotizem, ki se do plemenitega in zdravega obnaša kot blodna ideja do normalnega prepričanja. Kako se je razvil med nami?« (Schweitzer 1987, 29) V tem pogledu se priznana slovenska filozofinja Cvetka Tóth upravičeno vpraša, če ni njegov eskapizem posledica uvida v skrajno razdiralno vlogo nacionalizma, ki se mu je lahko izognil samo z umikom v Afriko (Tóth 2008, 117). Življenje v Lambareneu je za Schweitzerja pomenilo moralno izkušnjo, s pomočjo katere je zgradil celosten pogled na svet. Zaradi krize naše moderne civilizacije, pravzaprav zaradi globoke krize humanosti, je prišel Schweitzer do tega, da je potrebno zgraditi neko novo etiko. Izhodišče take etike je Schopenhauerjev koncept *volje do življenja*. Etika, ki je vezana zgolj na odnos človeka do človeka, nima več neke vrednosti, saj ne vzpostavlja nekega univerzalnega odnosa do sveta, zato Schweitzer etiko razširi na vprašanje odnosa človeka do vsega, kar živi.

Da so lahko še kako odnosi med pripadniki posameznih religij, narodov, ideologij razdiralni, smo priča tudi danes, ko naše civilizacije ne obeležuje zgolj datum 11. september 2001, temveč še kup neodobrajajočih dogodkov, ki so se zgodili od takrat. »Spopad civilizacij«

(Samuel Huntington) se lahko prepreči s čim univerzalno etičnim, sta prepričana Albert Schweitzer in Hans Küng. Ali lahko potemtakem razumemo *svetovni etos* kot svetovni nazor? Vsekakor bi Hans Küng temu raje rekel etični koordinatni sistem (Küng 2008, 205). Vendar upoštevajoč Schweitzerja moramo priznati, da svetovni etos temelji na svetovnem nazoru o spoštovanju do življenja in vsaj v tistem delu se moramo z njim strinjati, ko nam sporoča, da je etika srce religioznih problemov. Etiko razume kot docela onaravljeno, to pomeni, da etika ni človekova protinarava, temveč je njegova druga narava. Tako kljub teološki poklicni opredelitvi Albert Schweitzer, kot tudi Hans Küng, nikakor ni dogmatik, prav nasprotno, med drugim nam skuša dopovedati, kot ugotavlja tudi srbski filozof Dragan Jeremić, da je bistvo vseh religioznih problemov, tako kot pri Kantu v etiki, v moralni plati življenja (Jeremić 1958, 12). To Schweitzer izrazi s sledečim: »Etika izvira iz mysticizma. Mistika po drugi strani ne sme biti mišljena kot da obstaja zaradi same sebe. Ona ni cvet, temveč zgolj čaša cveta. Etika je cvet« (Schweitzer 1987, 304). Kar naj bi združevalo ljudi različnih nazorov, je skupna temeljna morala (Küng 2008, 207), in če razumemo etiko kot človekovo drugo naravo, potem sledi, da naj bi kot taka bila skupni imenovalec nas vseh. To je tudi močan razlog za trditev, da je Schweitzer s svojim svetovnim nazorom o spoštovanju do življenja predhodnik svetovnega etosa, ki ga lahko med drugim razumemo kot nadgradnjo njegovega onaravljene vidika. S svojo utemeljitvijo koncepta *inkorporacije človeka v naravo* (Küng 1998, 246) poskuša Hans Küng v svojem konceptu svetovnega etosa preseči biocentrično in antropocentrično pozicijo. *Svetovni etos*, ki upošteva stare duhovne tradicije, zaznamuje obrat k življenju nasploh, s tem pa dobimo močan razlog za to, da bi svetovni etos lahko bil temelj za nastanek novega univerzalnega svetovnega nazora, ki ga po Schweitzerju razumemo kot »svetovni nazor = moj duhovni odnos do biti« (Schweitzer 1999, 58) in ni vezan na neko superiorno religijo, ideologijo, nazor, ampak gre le za skupno osnovo, torej temeljno moralo oz. prepričanje, da naj »temeljna etična vodila veljajo za vse človeštvo« (Küng 2008, 207).

Ko je po prvi svetovni vojni Schweitzer spregovoril o znamenjih zatona kulture (civilizacije), je to storil z namenom, da bi pomagal »našemu človeškemu rodu« [unserem Geschlecht] (Schweitzer 2009, 184; Brüllmann 2006, 5), torej vsem ljudem, ne glede na nacionalnost. Po Schweitzerju je temeljni princip morale poimenovan *spoštovanje do življenja* in razumljen kot brezmejno razširjena odgovornost za vse, kar živi. Univerzalni etični nazor je nujen za celotno človeštvo, zato podobno kot pri Küngu tudi iz Schweitzerjevih razmišljanj razumemo, da nereligiozni ljudje posedujejo čut za moralo, le ta izhaja iz etične mistike. Schweitzer strogo krščansko etiko nadomesti z docela prizemljenim etičnim nazorom o *spoštovanju do življenja*: »Svetovni in življenjski nazor spoštovanja do življenja omogoča tem nereligioznim, da se naučijo,

da vsi resnično misleči nastajajoči svetovni in življenjski nazori nujno religiozni. Etična mistika jim razkriva nujnost mišljenja religije ljubezni in jih popelje nazaj na pot, za katero so mislili, da so jo za zmeraj opustili« (Schweitzer 1996, 365; Schweitzer 1987, 341). Tu ne gre za ortodoksno krščansko ljubezen, ampak za »etiko ljubezni, razširjeno do univerzalnosti« (Schweitzer 2009, 235). In strinjati se moramo s slovensko filozofinjo Cvetko Tóth, ki ugotavlja, da Schweitzerjeva etika izhaja iz *občutja prvobitnosti*, ki je v vsakem človeku, notranjost je pot za dojemanje sveta, gre za najbolj neposredno branje iz knjige sveta, zato njegova etika ljubezni in povezanosti vsega z vsem nehote spominja na kaj panteističnega. Etika pri Schweitzerju je podobno kot pri Schopenhauerju razumljena kot *svetost sveta*, ki ni onkraj sveta, ampak samo najbolj v njem in znotraj njega, enako veljavna za vse in povezujoča za vse, za religiozne in nereligiozne, za verujoče in neverujoče (Tóth 2002, 9; Tóth 1999, 256).

Še bolj jasno Schweitzer to izrazi v prispevku "*Moja beseda ljudem*" (1964), kjer se začne besedilo z apelom: »Pozivam človeštvo k etiki spoštovanja do življenja« (Schweitzer, 1965a). Brez dvoma ima zanj *spoštovanje do življenja* namreč pomen svetovnega etosa, ki je brez-kompromisno vselej in vsepovsod veljaven. Podobna izhodišča namreč veljajo tudi za Küngov *svetovni etos*, ki ni sinonim niti za kakšno »etiko«, etični sistem, filozofski ali teološki nauk oziroma discipline, temveč opredeljuje predvsem »*notranje moralno prepričanje in mišljenje*, samoobvezo človeka za zavezujoče vrednote, nepremakljiva *merila* in osebne temeljne *drže* ali *vrline*. Tu nismo več na ravni *prava*, zunanjih pravil, zakonov in členov, policije, državnih tožilcev, sodišč in zaporov. Smo na ravni osebne *vesti* – ali v drugih kulturnih izročilih – srca, torej notranjega kompasa« (Küng 2012, 44–45). Küngova *Deklaracija o svetovnem etosu* (1993), ki so jo podpisali udeleženci *Parlamenta svetovnih religij* v Chicagu, opozarja, kljub temu da izrecno ne omenja njegovega imena, na Schweitzerjevo etično držo *spoštovanja do življenja* z izjavo: »*Ne ubijaj!* – ali pozitivno rečeno: *Spoštuj življenje!*« (Küng 2008, 10). Na tej podlagi poziva omenjeni parlament še h »*kulturi solidarnosti in pravičnega gospodarstva*«, h »*kulturi tolerance in življenja v resnici*« ter k »*zavezanosti kulturi enakih pravic in partnerstva med moškim in žensko*«. Hans Küng opozarja, da človeštvo brez učinkovitega svetovnega etosa ne bo preživelo, zato se zavzema za koalicijo verujočih in neverujočih, kajti globalne izzive in probleme je možno obvladovati samo v sodelovanju različnih družbenih skupin, *etična povezava religioznih in nereligioznih ljudi in skupin je družbena in svetovna politična nujnost* (Küng 2012, 49).

Aktualizacija Schweitzerjevega nazora o *spoštovanju do življenja* je predvsem v aktualnem vprašanju, kako se soočati z globalizacijo in svetovnim zlom. Mišljenje in ravnanje ljudi se odvijata v globalnem obzorju, zato je potrebna etična usmeritev globalnih razsežnosti.

Schweitzerjevo spoznanje: »Gre za vse ljudi na svetu, da postanejo bolj človeški«,¹ lahko prepoznamo v temelju svetovnega etosa, tj. v temeljnem principu človečnosti – *Vsak človek mora biti obravnavan človeško* – in zlatem pravilu – *Ne stori drugemu, kar ne želiš, da se zgodi tebi* – in ga razumemo kot povabilo h globalnemu miru. Schweitzer se zavzema za to, da ljudje iščejo pot drug k drugemu: »Toda, ko se človek pripravi k razmišljanju o sebi in o drugih, mu postane jasno, da je človek kot tak njemu enak in njegov bližnji. Na koncu dolgega razvoja vidi krog svoje odgovornosti razširjen po vsej Zemlji na vsa človeška bitja, s katerimi je povezan« (Schweitzer 2008, 100; Brüllmann 2006, 9). Schweitzerjeva zahteva po človeškosti je z vidika svetovnega etosa temeljna zahteva po tem, »da ima vsako človeško bitje, staro ali mlado, katerekoli narodnosti, vere ali političnega prepričanja, zdravo ali bolno, pametno ali neumno – nedotakljivo dostojanstvo« (Küng 2008, 9), ki naj ne bi bilo nikdar krateno.

Schweitzer si je prizadeval in javno nagovarjal k svetovnemu miru, kar je danes, morda bolj kot kdajkoli prej, spet zelo aktualna tema. S svojim *spoštovanjem do življenja* postavlja drugačno vizijo prihodnosti v prizadevanjih, da pokaže, da medosebni in mednarodni mir izhaja iz moralne in duhovne spremembe, ki vključuje zavezanost k pravičnosti, sočutju, kulturi nenasilja in svetovnemu miru, kar pa ne more biti nikoli doseženo zgolj s pomočjo vlad in sporazumov, njegov zaključek v *Kulturi in Etiki* se zato glasi: »Kant je objavil pod naslovom 'K večnemu miru' spisek pravil, ki bi jih bilo treba upoštevati v mirovnih sporazumih pri vzpostavitvi trajnega miru. Vendar se je motil. Pravila mirovnega sporazuma so lahko še tako dobronamerna in še tako dobro formulirana, pa nič ne dosežejo. Zgolj mišljenje, ki pripelje k notranjemu prepričanju o spoštovanju do življenja, odpira vrata k večnemu miru« (Schweitzer 1996, 368; Schweitzer 1987, 344).

Schweitzerjevim mislim je zelo blizu slovenski mislec Edvard Kocbek, kajti kot nam razloži, človek ne dojema stvarnosti z nobenim brevirjem in nobenim političnim odlokom, ampak samo z močjo svoje notranjosti, torej bere neposredno iz knjige sveta in življenja. S tem v zvezi Kocbek zapiše: »Zdi se mi celo, da je pravo spoznanje objektivnosti nujno povezano s subjektivnostjo, ki je mistično razgibana« (Kocbek 1967, 423; Tóth 2011, 186). Pri tem gre predvsem za nekaj najbolj neposrednega, prvinskega in spontanega. Kot se zdi, tega nismo negovali na pravi način, zato smo potrebovali prej etiko dolžnosti kot etiko biti. To še najbolj prepozna sodobni filozof Peter Sloterdijk, ki ugotavlja, da je kriza med drugim tudi posledica zatajevanja življenja. Zato nas svari, naj spremenimo življenje, obrata k življenju si ne moremo predstavljati brez naših notranjih sprememb. Ali lahko razumemo Sloterdijkovo etiko dolžnosti kot kategorični imperativ, da naj se obrnemo k etiki

¹ Citat naveden po Brüllmann 2006, 6.

biti, če želimo preživeti? Smiselno se je vprašati, če v tej točki prehaja do vzpostavljanja poti od najstva k biti. Stremeti k nečemu v najbolj prvobitnem smislu pomeni izhajati iz načela volje, ki kot bivanjsko načelo pomeni voljo do *biti*, *bivanja*, *obstoja* ali celo voljo do življenja kar pomeni, da vse, kar biva, dojamem po analogiji volje do življenja, in ta volja je v meni samem. Moraš zgolj želeti spremeniti življenje – je to pot od najstva k biti?

Peter Sloterdijk opozarja, da humanistični zamisli o izobraževanju in samoizobraževanju ljudi grozi, da bo skozi program o vzreji ljudi izpodrinjena. Sloterdijk zato zagovarja transhumanistično pozicijo, torej *onkraj humanističnega* razume kot človekovo decentralizirano pozicijo glede na *bit*, saj se človek nikakor ne sme več obnašati kot njen samovoljni lastnik. V tem smislu razumemo termin *nadhumanizem* [Überhumanismus], ki ni naključno izbran, temveč je povezan z Nietzschejevo filozofijo. Zastavlja se vprašanje, če je in na kakšen način humanizem kot projekt vzgoje sploh še zmožen pripraviti človeka na vse izzive življenja. Če si sposodimo Sloterdijkov izraz *dekantiran* in se vprašamo, kaj bi torej dekantiran, prečiščen humanizem sploh pomenil in kako z njim ohranjati človečnost, je odgovor najprej *afirmacija življenja*. *Etika spoštovanja do življenja* je varovalka pred novimi oblikami nečlovečnosti, saj omejuje antropocentrično mišljenje na nekaj najbolj vitalnega v etičnem smislu, to je potrjevanje življenja, ki hkrati potrjuje in ohranja svet sam. Na koncu koncev se je tudi Sloterdijk kot pokrovitelj fundacije Albert Schweitzer zavzel za etiko spoštovanja do življenja.

Albert Schweitzer je izpostavljal pomen etičnih vzgibov življenja, za kar je sodobna kultura postala nedovzetna. Onaravljeno življenje, torej življenje, ki je v najtesnejšem smislu povezano z naravo, sproža v človeku ustvarjalni vzgon, ta sila nas osvobaja odvisnosti od *imeti* in nas usmerja k *biti*. Napredek kot naraščajoča tehnična civilizacija Schweitzerja odbija, zanj je v kulturi (civilizaciji) najbolj bistvena njena etična razsežnost, ki kot taka predstavlja etično dovršitev znotraj družbe. Po Schweitzerju vsak duhovni in materialni napredek vključuje določen kulturni pomen in *volja do kulture je univerzalna volja do napredka* (Tóth 2008, 118–119; Tóth 2011, 190), ki je po njem v etični afirmaciji sveta in življenja, zato etiko razume kot nekaj dejavnega, torej kot neomejeno razširjeno odgovornost do vsega, kar živi.

Kaj povedati v duhu Schweitzerjeve optimistične etike v času temeljne krize, ki jo doživljamo, kajti vemo, da kriza vedno poraja nasilje, in tega se bojimo. Kako se soočati z nasiljem, fanatizmom, sovraštvom, ki podžigajo krvave spopade in vodijo v vojno?

Albert Schweitzer je obsojal nasilje in v svojem nagovoru ob prejemu Nobelove nagrade leta 1952 povedal: »Ker vemo, kakšno grozovito zlo je vojna, si moramo prizadevati, da bi preprečili njeno ponovitev. K temu razlogu je treba dodati še etičen. V zadnjih dveh vojnah smo bili krivi za srhljiva dejanja nečlovečnosti in v vsaki prihodnji vojni bi bili

zagotovo krivi še česa hujšega. To se ne sme zgoditi! /.../ Kar resnično šteje, je, da se moramo vsi zavedati, da smo krivi za nečlovečnost. Strahotna skupna izkušnja nas mora zdrzniti iz naše otopelosti, da usmerimo naše upanje in namere k prihodu nove dobe, v kateri ne bo več prostora za vojno« (Schweitzer 2008, 118–120; Schweitzer 1954). Etika spoštovanja do življenja ne pozna kompromisov, zato si velja ogledati še sledečo svarilno misel, kajti za svetovno zlo smo vsi krivci in vsi so odgovorni: »Pri tem se nihče ne sme izgovarjati, da bi se bil s tem vmešal v stvari, ki se ga ne tičejo. Nihče si ne sme zatiskati oči in gledati na trpljenje, pogled katerega si prihrani, kot da se ne bi dogajalo. Nihče naj si ne lajša teže svoje odgovornosti« (Schweitzer 1996, 341).

V govoru ob prejemu Nobelove nagrade Schweitzer spregovori tudi o nevarnostih tehnološkega napredka v sodobnem oboroževanju. V zadnjih desetih letih svojega življenja je kot mirovni aktivist opozarjal na posledice nuklearnega oboroževanja in svaril pred usodnimi učinki atomske vojne. Skoraj 80-letnik se je Schweitzer dobro podkoval o tehničnih in političnih temah in preko radijskih prenosov apeliral na ljudi in njihove voditelje, da naj se zavzamejo za spremembo srca in nov odnos, temelječ na etiki: »Ampak, kako pride do take spremembe? Šele ko duh postane mogočna sila znotraj nas in nas vodi od povnanjene kulture h kulturi ponotranjenega ideala človečnosti, bo učinkoval skozi nas in na vse te ljudi. Vsi ljudje, celo napol civilizirani in primitivni, so sposobni sočutja, ki je zmožno razvijanja duha človečnosti. Domuje v njih kot netivo, čakajoč na plamen, da ga zaneti« (Schweitzer 2008, 126; Schweitzer 1954). Schweitzer je prepričan, da so take vsesplošne spremembe odnosa potrebne za usmeritev k novim družbenim strukturam in zakonom, še posebej mednarodnim zakonom. Spoštovanje do življenja naj bo vodilo, implementirano nacionalno in internacionalno, skozi družbene strukture, ki temeljijo na pravičnosti in sočutju. Schweitzer poziva k »duhovni politiki, izvajajoči vzporedno z vsemi političnimi načrtovanji in delovanji. Takšna politika bo ustvarila povezavo med narodi« (Schweitzer 1965b, 54).

Schweitzerjeva etika spoštovanja do življenja prejme še dodatni pomen, kajti spoštovanje miru vsem nam omogoča prijazno domovanje v svetu, prežeto z občutkom svobode. Etika spoštovanja do življenja je povabilo, da naj s svojim odnosom do sveta in življenja prispevamo h kulturi sočutja, pravičnosti in miru, zato nobelovec svoj slavnostni nagovor v Oslu zaključi s sledečimi besedami: »Verjamem, da je bila dana možnost izraza misli in upanju milijonov ljudi, ki živijo v naši okolici v strahu za svobodo. Naj se moje besede dotaknejo tistih, ki živijo onstran jarka v enakem strahu kot mi, in naj bodo sprejete v pomenu, kakršnega so hotele imeti. Naj bodo tisti, ki imajo usodo ljudstev v svojih rokah, pozorni na to, da se izognejo vsemu, kar bi lahko še otežilo položaj, v katerem se nahajamo, in kar bi nas lahko še bolj ogrožalo; naj si vzamejo k srcu čudovito besedo apostola Pavla: 'Toliko je na nas,

da živimo z vsemi ljudmi v miru.' To ne velja le za posameznika, temveč tudi za ljudstva. Naj si ta vse do zadnjega prizadevajo za ohranitev medsebojnega miru, naj ostane čas, dan duhu za okrepitev in učinkovanje!» (Schweitzer 2008, 128; Schweitzer 1954).

Čeprav je Schweitzerjeva *Deklaracija vesti* (1957), njegov apel javnosti proti razvijanju nuklearnega orožja, ponekod naletela na gluha ušesa in so bili radijski prenosi njenega sporočila, tako od nekaterih zahodnih, kot tudi vzhodnih vlad, ponekod prepovedani, zagotovo velja, da so Schweitzerjeve ideje danes zelo žive in več kot aktualne, tudi kar se tiče vprašanj nuklearne energije, jedrskega orožja in atomske vojne. Vsekakor velja na tem mestu omeniti še Ericha Fromma, ki si je po Schweitzerjevi smrti prizadeval, da spoštovanje do življenja postane nov princip družbe. Za Schweitzerjeve ideje se danes zavzemajo intelektualci raznih strok, med njimi tudi Peter Sloterdijk, ki je bil od leta 2000 večletni pokrovitelj fundacije Albert Schweitzer. Na tem mestu velja omeniti tudi naravovarstvena gibanja za sonaravni razvoj in vpliv Schweitzerjevih idej na oblikovanje t. i. *Earth Charter* iz leta 2000, mednarodne deklaracije, utemeljene s sledečimi temeljnimi smernicami: spoštovanje in skrb za skupnost življenja, ekološka integriteta, socialna in ekonomska pravičnost ter demokracija, nenasilje in mir. Nenazadnje naj omenimo že omenjeno *Deklaracijo o svetovnem etosu* iz leta 1993, katere idejni oče je Hans Küng, podpisali pa so jo udeleženci *Parlamenta svetovnih religij* v Chicagu. Schweitzer je že mnogo let pred Küngom šel v smeri svetovnega etosa, njegov svetovni nazor ne predstavlja nikakršne totalitarne ideologije, temveč ponuja temeljno izhodišče za možen dialog med različnimi religijskimi, ideološkimi oz. političnimi pozicijami. *Spoštovanje do življenja* je univerzalno etično načelo, ki nam omogoča kaj takega, kot je skupno in varno domovanje nas vseh na svetu.

Literatura

- Brüllmann, Richard. 2006. »Weltethos und Globalisierung: Albert Schweitzer – Wegbereiter der Idee einer weltweiten Ethik«. U *Ethik in den Weltreligionen: Judentum – Christentum – Islam*, ur. Werner Zager, 1–20. Neukirchen-Vluyn am Niederrhein: Neukirchener Verlag.
- Jeremić, Dragan M. 1958. Život i delo Alberta Švajcera; ali, *Na ivici prašume: Pisma iz Lambarenea: uspomene i razmišljanja jednog lekara*, od Albert Schweitzer (Albert Švajcer), 5–21. Beograd : Srpska književna zadruga.
- Kocbek, Edvard. 1967. *Listina: Dnevniški zapiski od 3. maja do 2. decembra 1943*. Ljubljana : Slovenska matica.
- Küng, Hans. 1998. *A Global Ethic for Global Politics and Economics*. Oxford: New York : Oxford University Press.

- Küng, Hans. 2008. *Svetovni etos*. Ljubljana : Založba 2000.
- Küng, Hans. 2012. *Priročnik svetovni etos. Vizija in njena uresničitev*. Grosuplje : Partner graf.
- Schweitzer, Albert. 1931. *Aus meinem Leben und Denken*. Leipzig : Felix Meiner Verlag.
- Schweitzer, Albert. 1954. *Nobel Lecture: The Problem of Peace*. Dostopno na: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1952/schweitzer-lecture.html (april 2015).
- Schweitzer, Albert (Švajcer, Albert). 1958. *Na ivici prašume: Pisma iz Lambarenea: uspomene i razmišljanja jednog lekara*. Beograd : Srpska književna zadruga.
- Schweitzer, Albert. 1965a. »Mein Wort an die Menschen«. Dostopno na: http://www.friedenspreis-desdeutschenbuchhandels.de/sixcms/media.php/1290/Kurzmitteilung_Albert%20Schweitzer_Mein%20Wort%20an%20Menschen.pdf (marec 2015).
- Schweitzer, Albert. 1965b. *The Teaching of Reverence for Life*. New York : Holt, Rinehart and Winston.
- Schweitzer, Albert. 1987. *The philosophy of civilization*. New York : Prometheus Books.
- Schweitzer, Albert. 1996. *Kultur und Ethik*. München : Beck.
- Schweitzer, Albert. 1999. *Die Weltanschauung der Ehrfurcht vor dem Leben. Kulturphilosophie III: Erster und zweiter Teil*. München : C. H. Beck.
- Schweitzer, Albert. 2008. *Die Ehrfurcht vor dem Leben: Grundtexte aus fünf Jahrzehnten*. München : Beck.
- Schweitzer, Albert. 2009. *Out of My Life and Thought: An Autobiography*. Baltimore : The Johns Hopkins University Press, 60th Anniversary Edition.
- Spaemann, Robert. 1996. Welethos als »Projekt«. *Merkur: Deutsche Zeitschrift für europäisches Denken*, 570/571 : 893–904.
- Tóth Hedžet, Cvetka. 1999. Etika kot svetost bivanja. *Anthropos*, 4/6 (31) : 263–266.
- Tóth Hedžet, Cvetka. 2002. Spoštovanje do življenja: Albert Schweitzer – odločitev za etiko (1. del). *Znamenje*, 1/2 (32): 3–12.
- Tóth Hedžet, Cvetka. 2008. *Hermenevtika metafizike: metafizika – materializem – etika – utopija*. Ljubljana : Založba 2000.
- Tóth Hedžet, Cvetka. 2011. *Kocbekova metafizika kot afirmacija življenja*. Simpozij Obdobja 30: Meddisciplinarnost v slovenistiki, 185–192. Dostopno na: <http://www.centerslo.net/files/file/simpozij/simp30/Zbornik/Hedzet%20Toth.pdf> (april 2015).

Milena Spremo
Univerzitet u Ljubljani
Filozofski fakultet
Slovenija

ALBERT ŠVAJČER – PRETHODNIK SVETSKOG ETOSA KAO AKTUELNE ETIČKE MISLI U SLOVENIJI I SVETU

Neophodnost globalne, tj. univerzalne etike je tema kojom se bavio i nobelovac Albert Švajcer, utvrđujući da je esencijalni karakter kulture nešto što je ultimativno etično, pa stoga nije neobično što se njegova etika našla u Deklaraciji o univerzalnom etosu 1993. godine u Čikagu. Svoju etiku Švajcer gradi na stanovištu poštovanja života, koje je povezano sa odnosom čoveka prema svemu što živi, i zato ga možemo smatrati prethodnikom svetskog etosa. Aktualizacija Švajcerovog stanovišta o poštovanju života ogleda se, pre svega, u aktuelnom pitanju o tome kako se suočiti sa globalizacijom i svetskim zlom, kao i u njegovom apelu da postanemo humaniji. Švajcer se zalagao i javno pozivao na svetski mir, koji nije u tolikoj meri predmet političkih sporazuma koliko našeg unutrašnjeg uverenja i shvatanja stvarnosti. On veruje da je volja za kulturom univerzalna volja za napretkom, i zato se istrajno zalaže protiv patnje i nasilja. Poštovanje života je univerzalno etičko načelo, koje omogućava da svi mi u svetu boravimo zajedno i bezbedno.

Ključne reči: Albert Švajcer, etika, poštovanje života, svetski etos, svetski mir

Milena Spremo
University of Ljubljana
Faculty of Philosophy
Slovenia

ALBERT SCHWEITZER – A PREDECESSOR OF GLOBAL ETHIC AS A TOPICAL ETHICAL CONCEPT IN SLOVENIA AND WORLDWIDE

The need for a global or universal ethic is one of the topics addressed by the Nobel Prize Laureate Albert Schweitzer, who noted that the true essential nature of civilization was ultimately ethical. Accordingly, it is no wonder that his ethics was incorporated into the Declaration of Global Ethic in 1993 in Chicago. Schweitzer's ethics rests on his concept of the Reverence for Life, which is associated with man's relationship with everything that lives. Therefore, Schweitzer may be considered to have been a predecessor of Global Ethic. The growing topicality of Schweitzer's concept of the Reverence for Life is particularly reflected in the current issue of how to deal with globalization and global evil, as well as in Schweitzer's appeal to become more humane. Schweitzer

strove for and urged public opinion to seek world peace, which was not so much a matter of political agreement as of our intrinsic beliefs and perceptions of reality. He believed that the *will to culture* was the universal *will to progress*, and he, therefore, persistently strove against suffering and violence. The Reverence for Life is a universal ethical principle, which enables all of us to live in the world together and in safety.

Keywords: Albert Schweitzer, ethics, Reverence for Life, Global Ethic (Weltethos), world peace

Milica Poletanović

Škola stranih jezika „Infinitiv“

Beograd, Srbija

milica.poletanovic@gmail.com

UDK: 811.163.41'35

811.163.6'35

Naučni članak

Pravopisni principi u slovenačkom i srpskom jeziku

Sažetak

U radu su, polazeći od istorijskog razvoja srpskog i slovenačkog pravopisa, predstavljene konkretne sličnosti i razlike u pravopisima ova dva jezika. Pravopisna rešenja se zasnivaju na činjenici da je slovenački pravopis morfofonološki, dok je srpski pravopis takozvani fonološki pravopis, a srodnost ova dva južnoslovenska jezika omogućava da neke tipove imena uobličavamo prilagođavajući ih formantima i gramatičkim obrascima ciljnog jezika. Sistematizacija pravopisne norme otkriva da je normiranje pravopisnih posebnosti zahtevan proces, koji se zasniva na poštovanju pravila, koja će zbog stručnosti, sadržajne doslednosti i poštovanja dogovora biti obavezni za sve jezičke korisnike. Pravopisna leksikografija, kao jedna od normativnih delatnosti, danas se povezuje sa jezičkom tehnologijom, koja kao sistem zahteva savremene priručnike, kako u štampanom tako i u elektronskom obliku.

Ključne reči: slovenački pravopis, srpski pravopis, odstupanja od pravopisne norme

Pravopisna pravila predstavljaju skup opštih, važećih pravila pisanja nekog jezika i koriste se u okviru standardnog književnog jezika, a pod pravopisnom greškom se podrazumeva odstupanje, odnosno nepoštovanje nekog od ovih normiranih pravila. Iako su srpski i slovenački jezik srodni, njihovi pravopisni principi zasnivaju se na različitim osnovama, a cilj ovog rada je da ukaže na ove razlike.

Iako pravopisno neznanje nije najvažniji deo jezičkog sistema i ne utiče uvek na sporazumevanje, pravopisno neznanje je najuočljivije, jer je zapisano i ostaje pred očima čitalaca. Savremeni lingvisti su saglasni da su pravopisne greške veoma česte, što važi i sa srp-

ski i za slovenački jezik, a ukazivanju na njih se posvećuje značajna pažnja u stručnoj literaturi. U svojoj studiji *Pravopis i škola V. Brborić* navodi: „U praktičnoj realizaciji kodifikovanog jezika greši se u svim vidovima i na svim nivoima jezičke strukture. Greške prave i obrazovani ljudi svih nivoa obrazovanja i svih struka. /.../ Školska gramatička znanja jesu bitan preduslov željenog nivoa pismenosti i 'pristojnog' nivoa jezičke kulture, mada gramatičnost teksta i korektan pravopis nisu sami po sebi garancija lepog i kultivisanog jezika“ (Brborić 2011, 90).

Pre nego što se u ovom radu posvetimo konkretnim sličnostima i razlikama u pravopisnim načelima srpskog i slovenačkog jezika, ukratko ćemo predstaviti razvoj srpskog i slovenačkog pravopisa i pravopisnih normi. U razvoju srpskog pravopisa mogu se izdvojiti tri osnovna perioda, omeđena značajnim godinama, značajnim delima i značajnim ličnostima, koje se, manje ili više, direktno ili indirektno tiču istorije i razvoja srpskog pravopisa: dokodifikacijski (dovukovski) period, kodifikacijski (vukovski) period i postkodifikacijski (postvukovski) period (Brborić 2008).

Dokodifikacijski period počeo je razvojem slovenske, tj. srpske pismenosti i završio se 1818. godine „Srpskim rječnikom“ Vuka Stefanovića Karadžića, i taj period nema mnogo značaja za savremeno stanje kada govorimo o ortografiji (Brborić 2008). Kodifikacijski, takozvani vukovski period trajao je pola veka, počeo je 1818. godine, a završio se 1868. godine. Treći period, postkodifikacijski, obuhvaćen je u „Srpskoj gramatici“ Stojana Novakovića (1894) i u studiji Ljubomira Nedića „O pravopisu i interpunkciji“ (1894). U okviru postkodifikacijskog perioda mogu se izdvojiti četiri dela: period konsolidovanja pravopisne norme (1868–1923), period Aleksandra Belića (1923–1960), period Matice srpske (1960–1993) i takozvani novi period (posle 1993). Srpski pravopis je na prelazu iz 19. u 20. vek već postao relativno stabilan. To je period kada su prihvaćena Vukova pravopisna rešenja, a književni standard kodifikovan. O različitim periodima razvoja srpskog pravopisa napisani su brojni radovi u kojima se govori o pojedinim pitanjima, pojedinačnim delima, pojedinim pravopisnim rešenjima i pojedinim pravopiscima u istoriji našeg pravopisa, mada do sada nije napisana celovita istorija srpskog pravopisa (Brborić 2008a, 43).

Počecima razvoja pravopisne norme slovenačkog književnog jezika mogu se, eventualno, smatrati već i pravila navedena u Bohoričevoj gramatici iz 1584. godine, a već od 17. veka se pravopisna pravila nalaze i u predgovorima knjiga sa različitom tematikom.

Pravopisni deo imaju i sve važnije gramatike, počevši od Pohlina (1768), preko Kopitara (1808) i Janežiča (1854), do Škrabčeve gramatičke preglednice (1893). Razvoj slovenačkog pravopisa može se pratiti kroz izdanja pravopisnih priručnika za slovenački jezik: pravopis Frana Levca (1899), Antona Breznika (1920), zajednički pravopis Antona Breznika i Frana Ramovša (1935), pravopisi SAZU (1950, 1962, 1989 i 2001).

Kada govorimo o osnovnim sličnostima i razlikama u pravopisnim principima srpskog i slovenačkog jezika, treba naglasiti činjenicu da savremeni srpski standardni jezik ima dva pisma, ćirilicu i latinicu, dok slovenački jezik koristi samo latinicu. Osim toga, kod poređenja slovenačkog i srpskog pravopisa treba skrenuti pažnju na to da je slovenački pravopis morfofonološki, dok je srpski pravopis takozvani fonološki pravopis. Prema morfofonološkom načelu, u pismu se čuvaju polazni oblici osnova reči, a on se zasniva na gramatičkim ili jezičko-istorijskim, etimološkim zavisnostima između reči ili njihovih deklinacija, konjugacija, ili pak komparacija. Fonološki koncept, s druge strane, teži jednostavnoj vezi između glasova i reči.

Aktuelnost usvajanja tuđica nikako se ne gubi, jer smo njima svakodnevno preplavljeni i neprestano ih usvajamo. Govoreći o nazivu za ovakve reči, lingvista R. Bugarski navodi da naziv za njih zavisi od stepena adaptacije: „Potpuno odomaćenje i zapravo nezamenljive reči iz drugih jezika ne bi trebalo ni nazivati stranim rečima – nego, eventualno, domaćim rečima stranog porekla. One čija je adaptacija podmakla mogu se nazivati pozajmljenicama, dok se tuđicama nekada krste naročito one koje se još uopšte nisu uklopile u novu sredinu i koje možda nisu ni potrebne“ (Bugarski 2005, 206). Što se tiče transkripcije stranih reči, u pravopisnim priručnicima se tom pitanju posvećuje velika pažnja, pa se u najnovijem *Pravopisu srpskog jezika* (Pešikan et al. 2010) na gotovo 60 strana navode detaljna pravila koja valja primeniti na pozajmljenice iz raznih jezika.

Takozvano prilagođeno pisanje postalo je opšte pravilo ćiriličkih pravopisa, dok je u latiničkim pravopisima, naprotiv, dominantno da se reči iz drugih latiničnih jezika pišu izvorno, što pre svega važi za pisanje vlastitih imena. S obzirom na to da su u srpskom jeziku u upotrebi i ćirilično i latinično pismo, prilagođeno pisanje široko se primenjuje i u latinici (Pešikan et al. 2010). Naravno, ukoliko postoji opravdana potreba, posebno u stručnim tekstovima, da se navede izvorni oblik stranog naziva ili imena, taj izvorni oblik se navodi u fusnotama, u zagradi iza imena, ili u indeksima na početku, odnosno na kraju reda (Pešikan et al. 2010, 171–172).

Prilikom pisanja vlastitih imena i reči iz stranih jezika, u srpskom se primenjuju dva postupka:

1. prilagođeno (fonetsko / adaptirano) pisanje, koje se može primenjivati i u ćirilici i u latinici (ovakvo pisanje primerenije je i češće u srpskom jeziku);
2. izvorno (originalno) pisanje, ali se ono, s retkim izuzecima, može primenjivati samo u latiničnom pismu.

U srpskom jeziku se često dešava da se transkripcija razlikuje od izvorne fonetike određenog jezika. Pravila transkripcije ne teže da što bolje i vernije prenesu izgovor nekog imena na stranom jeziku zbog njegove različite artikulacione strukture od srpskog. Prema *Pravopisu* iz 2010. godine, (Pešikan et al. 2010) usvojene i ukorenjene oblike ne menjamo, čak i kad odstupaju od uobičajenih pravila transkripcije. Tu spadaju imena država i geografskih pojmova, kao što su Finska, Egipat, Kina, Japan, Indija, Ognjena zemlja, Bukurešt, Temišvar, Beč, Nemačka, Rim, Solun, Skadar, Sardinija, Pariz, Marselj, Lisabon, Jerusalim, Havana, Los Anđeles, Meksiko, ili lična imena, kao što su Magelan, Galilej, Isak Njutn, Džordž Vašington, Bordžija i sl. Ustaljeni oblik se upotrebljava čak i kad se dosta razlikuje od izvornog izgovora, kao na primer: Volgograd, iako bi približnije bilo Valgagrat, Oklahoma umesto Ouklehouma, Gordon umesto Godn, Vasko da Gama umesto Vašku de Gama, Porto umesto Portu, Da Vinči umesto Da Vinći, Pućini umesto Pućini i dr. U slučajevima kada se u imenima javlja međusamoglasničko *j* zadržavamo ga i primenjujemo pravopisna pravila srpskog jezika (samoglasnički sklopovi *ija, ije, iju*); na primer Dijaz, a ne Diaz, Lijež, a ne Liež. Udvojeni suglasnici se prenose kao jednostruki, na primer Muhamed, a ne Muhammed, mada ovo pravilo ne važi kod složenih reči – obično na granici prefiksa i osnove.

Slovenački pravopis iz 2001. (Toporišič et al. 2001) predlaže prilagođavanje preuzetih reči slovenačkim pravilima u izgovoru, morfologiji i sintaksičkoj upotrebi, međutim, u pisanju razlikuje potpuno i delimično prihvatanje. Kao primer potpuno transkribovanih reči možemo navesti, recimo, slovenačke reči *kultura, miting, džezva*. Slovenački jezičar B. Urbančič zapaža da se određeni broj tuđica toliko malo koristi ili su u tako zatvorenom krugu, da se uopšte ne javlja potreba za podomaćenjem pravopisa. Suprotno tome, kod tuđica koje se često koriste, pogotovo za imenovanje predmeta lične upotrebe, to se uglavnom veoma brzo desi – pre nego što i pravopisom bude propisano (Urbančič 1987, 60).

U normativnom rečniku savremenog slovenačkog književnog jezika tuđice su zapisane u obliku koji se nalazi u zapisima evidencijama u građi i u oblicima koji su preovladali u doba redakcije (SSKJ 2003, 171). Ovaj rečnik na mnogim mestima daje prednost odgovarajućim stranim rečima, pa na prvom mestu navodi strani zapis, a ne transkribovan oblik: *cha-cha-cha* i *čačača*, *match* i *meč*, *charleston* i *čarleston*, *chartist* i *čartist*. Na drugim mestima pak prednost je data transkripciji, mada je dozvoljeno i pisanje u izvornom obliku: *čarter* i *charter*, *vaučer* i *voucher*, *inč* i *inch*, *jahting* i *jachting*, *mahizem* i *machizem*, *šanson* i *chanson*, *ševiot* i *cheviot*, *vermaht* i *wermacht* itd. U rečniku su pravopisni dubleti obrađeni neujednačeno, na osnovu učestalosti upotrebe u doba redakcije. Pravopis slovenačkog jezika iz 2001. godine, u okviru vlastitih i zajedničkih imena, s jedne strane, razlikuje reči koje su u potpunosti prilagođene slovenačkom jeziku – pozajmljenice (npr. *kultura*) i podomaćena imena (npr. *Petrarka*), a sa druge strane, delimično prilagođene reči – tuđice (npr. *jazz*) i polucitatna imena (npr. *Shakespeare*) (Dobrovoljc 2004, 170–72).

Strana reč se vremenom svakako mora prilagoditi pravilima jezika u koji je preuzeta, odnosno, mora proći kroz proces adaptacije. Ovo se može ilustrovati činjenicom da u slovenačkom pravopisu iz 1950. godine tuđica *najlon* još nije bila zabeležena ni u izvornom obliku *nylon* ni u prilagođenom *najlon*. Međutim, do izlaska Pravopisa slovenačkog jezika 1962. godine, prilagođeno pisanje se tako raširilo da oblik *nylon* uopšte nije pomenut. Isto tako, Pravopis iz 1950. ne navodi ni reč *weekend* niti *vikend*, dok Pravopis iz 1962. navodi obe reči. Oblik *weekend*, kako navodi Urbančić, danas se više ne koristi (Urbančić 1987, 61). Slovenački *Pravopis* navodi primere reči koje su sačuvale izvorni oblik pisanja, a među njima su: *capricoso*, *adagio*, *allegro* (međunarodni muzički izrazi), *hausse*, *commedia dell'arte*, *curriculum vitae*, *a conto*, *cross-country* (manje korišćeni stručni izrazi), *disco*, *jazz*, *faux pas* (pojedinačni drugi izrazi), *boeing*, *volkswagen*, *peugeot*, *recorder* (većina imena za vozila ili neke druge tehničke predmete) itd.

Fonetsko pisanje foneme *dž* se u slovenačkom pravopisu pojavilo prvo kod vlastitih imena (na primer, prema Pravopisu iz 1935. – *Madžar*), a kod zajedničkih imena još u Pravopisu iz 1950. (*džamija*, *džaur*, *džungla*). Beleženje grafeme *dž* u potpunosti je privaćeno u Pravopisu iz 1962. (npr. *Džakarta*, *džamija*, *džem*, *džezva*, *Džingiskan*, *džip*, *džungla*, *džunka*), i ne odnosi se samo na transkripciju iz srpskog jezika (*džezva*, *džamija*), nego i na fonetsku transkripciju iz engleskog jezika (*džip*, *džem*). U tabeli su predstavljene varijante za-

pisivanja glasa *dž* u normativnom rečniku savremenog slovenačkog književnog jezika:

	Prednost DŽ	Prednost DJ, G, J, Ž
DJ - DŽ	bandžola i bondjola; djaur gl. džaur	
G (E) - DŽ	imidž i image; college gl. koledž	brigde i bridž; manager i menedžer
G (I) - DŽ		gin i džin; pidgin i pidžin
J - DŽ	džus i juice; jeep i džip	banjo i bendžo; jersey i džersi; juke-box i džuboks
Ž - DŽ	kindžal i kinžal	pidžama gl. pižama

Slovar slovenskega knjižnega jezika: transkripcija foneme *DŽ*

Zbog srodnosti slovenskih jezika, prilagođavanje imena koja uzimamo iz njih ima i neke posebne odlike. Imena iz ćirilčnih jezika redovno prilagođavamo našem pismu i izgovoru, a delimično i našim strukturnim obrascima. Imena iz latiničnih slovenskih jezika možemo pisati prilagođeno izvorno, saglasno opštem pravilu. Zbog izrazite podudarnosti slovenačke latinice sa srpskom, slovenačka imena – i kada se pišu izvorno, ili se prosto preslove u ćirilicu – po pravilu su u skladu sa načelima transkripcije srpskog jezika, te ih obično ne treba prilagođavati, ali ipak su podložna transkripciji i prilagođavanju strane grafije. Srodnost slovenskih jezika omogućuje da neke tipove imena uobličavamo prilagođavajući ih našim formantima i gramatičkim obrascima.

Perspektivnost novih pravila ostavlja mogućnost pojednostavljenja propisa, a dopuštanje mogućnosti izbora pri pisanju velikog i malog slova (*dedek, Dedek Mraz, ahilova, Ahilova peta*), kod pisanja složenica (*angoravolna* i *angora volna, temnozelen* i *temno zelen*), sastavljenog i rastavljenog pisanja (*kakor koli* i *kakorkoli*), navođenja citatnog nominativa stranih imena (*Plavt, -a, nom. jd. i Plavtus, Junona, -e, nom. jd. i Juno*), kod postepenog usvajanja prilagođenih oblika promene stranih imena (*Shakespearja* ili *Shakespearea, z Maratem* i *z Maratom*) ostavlja prostor da se u pravopisna pravila uvedu rešenja koja preovlađuju u praksi.

Aktuelnost i ažurnost rešavanja pravopisnih pitanja može se sagledati sa tri stanovišta: teoretskog, razvojnog i problemskog. Sistematizacija pravopisne norme otkriva da je normiranje pravopisnih

posebnosti zahtevan process, pri kome treba poštovati činjenicu koja ne proizilazi iz jednostavnosti i ustaljenosti. Pravopisno normiranje zasniva se na poštovanju svih tih svojstava, a ono će zbog stručnosti, sadržajne doslednosti i poštovanja dogovora biti obavezno za sve jezičke korisnike.

Pravopisna leksikografija, kao jedna od normativnih delatnosti, danas se povezuje sa jezičkom tehnologijom, koja kao sistem zahteva savremene priručnike. Jezički korisnici – zbog što kraćeg puta od pisca do čitaoca – traže bržu rečničku informaciju, kao i što jednostavnije pravopisno objašnjenje. Zato specijalizovani priručni rečnici u knjižnom, a još više u elektronskom obliku predstavljaju neophodan i važan faktor jezičke kulture i obrazovanja, posebno ako su bazirani na dovoljno opširnom i uravnoteženom jezičkom korpusu, na osnovu koga se mogu prepoznati promene u jeziku, te shvatiti njihova učestalost, a samim tim i relevantnost.

Literatura

- Brborić, Veljko. 2008. Srpski pravopis u dvadesetom veku. *Zbornik Matice srpske za slavistiku* br. 73 : 43–55.
- Brborić, Veljko. 2008(a). Status pisma u našim pravopisima i ustavima. *Svet reči* 25–26 : 50–53.
- Brborić, Veljko. 2011. *Pravopis i škola*. Beograd : Društvo za srpski jezik i književnost Srbije.
- Breznik, Anton i Ramovš, Fran. 1950. *Slovenski pravopis*. Inštitut za slovenski jezik in Zavod za kulturo slovenskega jezika, SAZU. Ljubljana : Državna založba Slovenije.
- Bugarški, Ranko. 2005. *Jezici*. Beograd : Čigoja štampa : XX vek.
- Dobrovoljc, Helena. 2004. *Pravopisje na Slovenskem*. Ljubljana : Založba ZRC.
- Pešikan, Mitar, Jovan Jerković, Mato Pižurica. 2010. *Pravopis Matice srpske*. Novi Sad : Matica srpska.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika z Odzadnjim slovarjem slovenskega jezika in Besediščem slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki*. 2003. Elektronska izdaja na plošči CD-ROM. Ljubljana : DZS.
- Toporišič, Jože. 1976. *Slovenska slovnica*. Maribor : Založba Obzorja.
- Toporišič, Jože et al. (ur.) 2001. *Slovenski pravopis*. Ljubljana : Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.
- Urbančič, Boris. 1987. *O jezikovni kulturi*. Tretja, predelana in razširjena izdaja. Ljubljana : Delavska enotnost.

Milica Poletanović
 Šola tujih jezikov »Infinitiv«
 Beograd, Srbija

PRAVOPISNA NAČELA V SLOVENSKEM IN SRBSKEM JEZIKU

V prispevku so, izhajajoč iz razvoja srbskega in slovenskega pravopisa, predstavljene konkretne podobnosti in razlike v pravopisu teh dveh jezikov. Pravopisne rešitve temeljijo na dejstvu, da je slovenski pravopis morfofonološki, medtem ko je srbski pravopis fonološki, sorodnost dveh južnoslovanskih jezikov pa omogoča, da določene oblike lastnih imen prilagodimo formantom in slovničnim obrazcem ciljnega jezika. Sistematizacija pravopisnih norm potrjuje, da je standardizacija pravopisnih posebnosti dolgotrajen proces, ki temelji na upoštevanju lastnosti, ki bodo zaradi strokovnega dela, doslednosti vsebin in upoštevanja sporazuma obvezujoče za vse uporabnike jezika. Pravopisna leksikografija kot ena od normativnih dejavnosti se danes povezuje z jezikovno tehnologijo, ki zahteva sodobne priročnike, tako v tiskani kakor tudi v elektronski obliki.

Ključne besede: slovenski pravopis, srbski pravopis, odstopanja od pravopisne norme

Milica Poletanović
 Foreign Language School *Infinitiv*
 Belgrade, Serbia

ORTHOGRAPHIC PRINCIPLES IN THE SLOVENIAN AND SERBIAN LANGUAGES

Starting from the historical development of the Serbian and the Slovenian orthography, this paper will present specific similarities and differences between these two languages in the terms of orthographic principles. Orthographic solutions are determined by the fact that the Slovenian orthography is morpho-phonological, while the Serbian orthography is phonological. The similarities between these two South Slavic languages allow them to shape some types of names, adjusting them to formants and grammatical forms of the target language. The systematization of orthographic norms confirms that the standardization of orthography is a complex process based on respecting the rules, which are related to expertise, content consistency and respect for the consensus which is obligatory to all language users. Today, orthographic lexicography as a normative activity is associated with linguistic technology, which is a system that requires modern handbooks, both in print and in electronic form.

Key words: Slovenian orthographic system, Serbian orthographic system, deviation from the orthographic standard

Transkripcija vlastitih imena stranog porekla u srpskom i slovenačkom jeziku

Sažetak

Polazeći od istorijskog razvoja pravila transkripcije stranih imena u srpskom i slovenačkom jeziku, u ovom radu je predstavljena uporedna analiza rešenja zastupljenih u savremenoj normi oba jezika. U radu je analizirana građa iz aktuelnih normativnih pravopisa srpskog i slovenačkog jezika, a pravopisna rešenja su predstavljena u tabelarnom pregledu. Cilj ovog rada je upoređivanje pravila transkripcije u srpskom i slovenačkom jeziku u različitim oblastima, s obzirom na to da upravo transkripcija stranih imena predstavlja veliki izazov prilikom prevođenja, kao i u nastavi stranih jezika. Osobnost srpskog jezika predstavlja činjenica da su u njemu ravnopravno u upotrebi dva pisma, ćirilično i latinično, dok se u slovenačkom upotrebljava samo latinica, što je uticalo i na formulisanje pravopisnih rešenja.

Ključne reči: srpski pravopis, slovenački pravopis, transkripcija, vlastite imenice

1. Pravila transkripcije u svetlu razvoja srpskog i slovenačkog jezika

Pravila transkripcije su se vremenom menjala i prilagođavala formi jezika koja je u tom trenutku bila uobičajena. Još su se Ćirilo i Metodije u IX veku, kada su prevodili crkvene knjige sa grčkog jezika, susreli sa problemom transkripcije zadržanih grcizama i sa problemima transkripcije vlastitih imena. Tada je primenjeno pri-

лагоđavanje završetaka stranih reči slovenskoj deklinaciji. Kako se srpski jezik vremenom razvijao, bilo je sve više strane literature koju treba prevesti, pa se shodno tome javila potreba za uspostavljanjem čvršćih pravila transkripcije. Na definisanje pravila transkripcije stranih imena u srpskom jeziku umnogome je uticala činjenica da su u srpskom jeziku paralelno u upotrebi i ćirilčno i latinično pismo.

U svom radu posvećenom konceptualizaciji stranog u slovenačkim pravopisima, Katja Dragar (Dragar 2007) predstavlja kako se menjala percepcija pojma stranog u slovenačkom jeziku. Autorka navodi da se još u Prvom slovenačkom pravopisu iz 1899. godine, čiji je autor Franc Levec, u različitim poglavljima mogu pronaći pravila o pisanju reči poreklom iz stranog jezika. Ona dalje navodi da u ovom pravopisu Levec daje smernice koje se tiču pisanja diftonga, zabrane upotrebe stranih slova i sl. Konkretnija smernica iz ovog pravopisa odnosi se upravo na upotrebu stranih vlastitih imena, a autor navodi da se ovim imenicama u genitivu dodaje sufiks *-j* (Dragar 2007, 741). Dakle, još krajem 19. veka je u slovenačkom pravopisu kodifikovana deklinacija stranih imena po slovenačkom deklinacionom obrascu.

Analizirajući pravopisna pravila vezana za transkripciju vlastitih imena, Katja Dragar u svom radu navodi da u pravopisu Antona Breznika nalazimo pravilo o pisanju vlastitih imena koje nalaže da ove reči treba pisati onako kako se one obično pišu u datom stranom jeziku (Dragar 2007, 742). Međutim, kako autorka ističe, već u sledećem pravopisu, objavljenom 1935. godine, autora Antona Breznika i Frana Ramovša, postoji čitavo poglavlje posvećeno problematici transkripcije i deklinacije stranih imena. Ono što je zajedničko za sve ove pravopise jeste jasno izdvajanje stranih vlastitih imena i želja da se kodifikuje način njihovog predstavljanja u slovenačkom jeziku, uz načelno osporavanje upotrebe reči stranog porekla.

2. Opšta načela transkripcije

I u srpskom i u slovenačkom jeziku transkripcija imena zavisi od toga iz kog jezika ime potiče, odnosno – zavisi od toga koje pismo se koristi u tom jeziku. U Pravopisu Matice srpske (Pešikan et al. 2010) navodi se da se u srpskom književnom jeziku u pisanju stranih vlastitih imenica primenjuju postupci izvornog pisanja i prilagođenog pisanja (pri čemu je izvorno pisanje primenjivo samo u latinici, a prilagođeno je primenjivo u oba pisma). U jezicima u kojima se koristi samo ćirilica izgubila se mogućnost izvornog pisanja vlastitih imena.

U Pravopisu Matice srpske iz 2010. navode se načelna pravila za transkripciju stranih imena. Autori Pravopisa ističu da je važno držati se ovih pravila, a ne sopstvenih shvatanja transkripcije, jer u suprotnom može doći do zabune, odnosno – do više različitih transkripcija istog imena. Sa druge strane, oni ističu da imena koja su već ušla u upotrebu ne treba retroaktivno menjati. Prema pravilima transkripcije, ukratko rečeno, treba voditi računa o izgovoru imena u izvornom obliku, odnosno – o mogućnosti da se glasovi zamene glasovima sličnih vrednosti. Takođe, trebalo bi izbegavati glasovne sklopove koji su neizgovorljivi u srpskom jeziku i težiti jednostavnosti (odnosi se na to da reč može izgovarati širi krug obrazovanih ljudi, a ne samo poznavaooci jezika).

Prema Pravopisu slovenačkog jezika (Toporišič et al. 2001), reči stranog porekla prilagođavaju se morfološkim i sintaksičkim pravilima slovenačkog jezika, a prilagođava se i njihov izgovor, dok se u pisanju ove reči potpuno ili delimično slovenizuju. Posebna pravila važe za određene vrste vlastitih imenica. Slično kao u srpskom, i u slovenačkom jeziku se transkripcija imena razlikuje u zavisnosti od toga da li to ime potiče iz jezika u kome se koristi latinično ili nelatinično pismo. U slovenačkom jeziku postoji težnja za očuvanjem originalnog zapisa ličnih imena ljudi (sa svim pojedinostima pisma datog jezika), a ukoliko je pismo ćirilično, onda se reč prevodi u slovenačku latinicu, sa težnjom da se očuvaju fonetske vrednosti glasova.

S obzirom na to da se u srpskom književnom jeziku reči prilagođavaju u transkripciji, u Pravopisu Matice srpske (Pešikan et al. 2010) mogu se naći načelna pravila o transkripciji, ali i konkretna pravila i primeri transkripcije za mnoge jezike (albanski, arapski, persijski, beloruski, bugarski, nemački, francuski, holandski, skandinavске jezike, makedonski, poljski, rumunski, latinski, kineski, japanski itd.). U Pravopisu Matice srpske dat je pregled naših osnovnih zamena za strane glasove u oko 30 jezika.

S obzirom na drugačija pravila, u slovenačkom pravopisu nije mnogo pažnje posvećeno transkripciji ličnih imena ljudi, ali se mogu naći konkretna pravila vezana za zapisivanje glasova iz drugih jezika. Dakle, i jedan i drugi pravopis daju neka opšta pravila koja se tiču fonetike i prilagođavanja pisanja. Pravopis slovenačkog jezika (Toporišič et al. 2001) nalaže da se preuzete reči izgovaraju sa naglaskom koji odgovara slovenačkom književnom jeziku, a pritom se koriste i slovenački glasovi; na primer, odustaje se od nosnih samoglasnika, mekih suglasnika i sl.

3. Vlastite imenice stranog porekla u srpskom i slovenačkom jeziku

Prema normativnim gramatikama i pravopisima srpskog i slovenačkog jezika, u vlastite imenice spadaju one reči koje se odnose na lična imena ljudi, životinja, država, geografskih pojmova i sl. Pravopisi srpskog i slovenačkog jezika drugačije pristupaju objašnjavanju pravila transkripcije, pa je pravi izazov napraviti paralelu između ovih pravila u srpskom i slovenačkom jeziku. U Pravopisu Matice srpske iz 2010. godine najpre se upoznajemo sa opštim pravilima i načelima transkripcije, a zatim su dati konkretni primeri i pravila za oko 30 jezika. U Pravopisu slovenačkog jezika iz 2001. godine postoji poglavlje posvećeno rečima preuzetim iz drugih jezika, a neka konkretnija pravila o deklinaciji i pisanju mogu se naći u različitim poglavljima. U ovom radu razmotrićemo samo neke od primera koji se tiču pisanja geografskih pojmova i vlastita imena ljudi i dinastija.

3.1. Imena geografskih pojmova

U slovenačkom jeziku se geografska imena tretiraju različito u zavisnosti od toga da li se sastoje od jedne ili više reči. Ona imena koja se sastoje od jedne reči i potiču iz jezika u kome se koristi latinično pismo zadržavaju uglavnom svoju originalnu formu. U tabeli 1. navedeni su neki od primera koji se odnose na imena nekoliko opšte poznatih gradova. Iz tabele se vidi da se u srpskom jeziku imena ovih gradova prilagođavaju.

slovenački jezik	srpski jezik
Massachusetts	Masačusets
Köln	Keln
Cagliari	Kaljari
Caen	Kan

Tabela 1. Imena nekih poznatijih gradova u srpskom i slovenačkom jeziku

Nadalje, u slovenačkom jeziku se prilagođavaju geografska imena država, a vrlo često i saveznih država i pokrajina. U srpskom jeziku ovi geografski pojmovi takođe imaju prilagođen oblik (tabela 2). Uočljivo je da su neki od oblika isti u oba jezika.

slovenački jezik	srpski jezik
Anglija	Engleska
Poljska	Poljska
Švica	Švajcarska
Japonska	Japan
Rusija	Rusija

Tabela 2. Prikaz imena država i pokrajina u srpskom i slovenačkom jeziku

Prilagođavanje se vrši i kod imena kontinenata, nekih poznatijih ostrva i poluostrva. Ovo je predstavljeno u tabeli 3. i u ovom slučaju su geografska imena prilagođena na sličan način.

slovenački jezik	srpski jezik
Evropa	Evropa
Avstralija	Australija
Antarktika	Antarktik
Havaji	Havaji
Korzika	Korzika

Tabela 3. Prikaz imena kontinenata, nekih poznatijih ostrva i poluostrva u srpskom i slovenačkom jeziku

U tabeli 4. nalazi se još nekoliko primera koji se odnose na neka poznatija mesta. Ovde je takođe uočljiva sličnost u pisanju u srpskom i slovenačkom jeziku.

slovenački jezik	srpski jezik
Firence	Firenca
Bruselj	Brisel
Ženeva	Ženeva
Lozana	Lozana
Lizbona	Lisabon

Tabela 4. Prikaz imena nekih poznatijih mesta u srpskom i slovenačkom jeziku

I u srpskom i u slovenačkom jeziku neki geografski pojmovi imaju domaće nazive, na primer – *Beč* i *Dunaj* (orig. *Wien*), ili na primer – *Nemačka* i *Nemčija* (orig. *Deutschland*). Zanimljivi su još i ovi primeri iz slovenačkog jezika: *Celovec* (nem. *Klagenfurt*), *Ogrska* (nem. *Österreich*), *Benetke* (ital. *Venezia*). U novijoj građi su, kako pokazuju istraživanja, podjednako zastupljeni oblici *Celovec* i *Klagenfurt* (Đukanović, Kovačević 2013), a pravopisni priručnici ne nude odgovor na pitanje koji od ova dva naziva treba prihvatiti u srpskom.

Geografska imena koja se sastoje od više reči dele se u Pravopisu slovenačkog jezika na prevedena i neprevedena. Prevedena su, na primer, sledeća: *Združene države Amerike* (srp. *Sjedinjene Američke Države*), *Nova Zelandija* (srp. *Novi Zeland*), *Kanarski otoki* (srp. *Kanarska Ostrva*) i sl. Zanimljivo je da se neka imena iz ove kategorije pišu u originalu, na primer – imena gradova *New York* ili *Rio de Janeiro*. U srpskom jeziku to nije dozvoljeno, i koriste se prilagođeni termini – *Njujork* i *Rio de Žaneiro*.

3.2. Vlastita imena ljudi i imena dinastija

Kao što je već rečeno, u slovenačkom jeziku se na drugačiji način transkribuju imena koja potiču iz jezika sa latiničnim i nelatiničnim pismom. Prilagođavanje se vrši za imena iz grčko-rimskog sveta (tabela 5), za imena vladarskih (i nekih plemićkih) rodova (tabela 6), i za neka imena poznatih istorijskih ličnosti (tabela 7). U ovom radu navodimo samo neke od kategorija koje se nalaze u normativnim pravopisima oba jezika.

slovenački jezik	srpski jezik
Ezop	Ezop
Evripid	Euripid
Plavtus	Platon
Horacij	Horacije

Tabela 5. Prikaz imena iz grčko-rimskog sveta u slovenačkom i srpskom jeziku

slovenački jezik	srpski jezik
Burboni	Burboni
Habsburžani	Habzburgovci ili Habzburzi
Jagelonci	Jageloni

Tabela 6. Prikaz imena vladarskih (i nekih plemićkih) rodova u slovenačkom i srpskom jeziku

slovenački jezik	srpski jezik
Petrarka	Petrarka
Kolumb	Kolumbo
Galilej	Galilej
Luter	Luter

Tabela 7. Prikaz imena poznatih istorijskih ličnosti u srpskom i slovenačkom jeziku

Što se tiče jezika sa nelatiničnim pismom, u slovenačkom jeziku se prilagođeno pišu sve vrste imena iz jezika sa ćirilničnim pismom (sa izuzetkom srpskog), iz grčkog jezika, azijskih jezika (sa izuzetkom turskog). Takođe, prilagođeno se pišu reči iz polinezijskih jezika, afričkih jezika itd.

4. Pravila transkripcije i mediji

S obzirom na to da mediji imaju veliki uticaj na razvoj i upotrebu jezika, svakako se treba osvrnuti na način transkripcije stranih imenica u pisanim medijima. Nesporno je da se u medijima vrlo često javljaju greške u transkripciji. Sa jedne strane, ovih pravila ima mnogo, komplikovana su i mnogi detalji su još uvek nedefinisani, a sa druge strane, pogrešna transkripcija je često i stvar nemara novinara i prevodioca. Svakako bi bilo zanimljivo uraditi istraživanje na temu koliko se poštuju pravila transkripcije prilikom upotrebe stranih imena u srpskim i slovenačkim medijima. Takođe, bilo bi zanimljivo ispitati uticaj medija na način pisanja imenica stranog porekla. Naročito bi bilo zanimljivo obratiti pažnju na deklinaciju ovih imenica u slovenačkom jeziku.

5. Zaključak

Problem transkripcije vlastitih imena stranog porekla uočen je davno, tako da se srpski i slovenački lingvisti njime već duže bave. Jezik je dinamična pojava i vremenom se menja, a samim tim se menjaju i ova pravila. U srpskom i slovenačkom jeziku propisana su neka opšta načela transkripcije, a za određene jezike propisana su i neka konkretnija pravila. Ova pravila umnogome zavise od jezika iz koga potiče ime, kao i od pisma koje se koristi u tom jeziku. Činjenica da se u srpskom jeziku koristi ćirilčno pismo veoma je uticala na ova pravila. U slovenačkom jeziku se koristi samo latinica, pa se u

mnogim slučajevima pravila transkripcije u srpskom i slovenačkom jeziku razlikuju. Primetno je da se u Pravopisu Matice srpske mnogo više pažnje posvećuje pravilima o prilagođenom pisanju, a u Pravopisu slovenačkog jezika se dosta pažnje posvećuje deklinaciji imena stranog porekla.

Literatura

- Dragar, Katja. 2007. „Konceptualizacija tujega v slovenskih pravopisih“. U *Obdobja 24-Metode in zvrsti, Razvoj slovenskega strokovnega jezika*, ur. Irena Orel, 739–750. Ljubljana : Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Đukanović, Maja i Borko Kovačević. 2013. Pravopisno-morfološki principi transpozicije slovenačkih vlastitih imenica u srpski jezik. *Anali Filološkog fakulteta*. 25, sv. 2.
- Pešikan, Mitar, Jovan Jerković, Mato Pižurica. 2010. *Pravopis Matice srpske*. Novi Sad : Matica srpska.
- Stanojčić, Živojin i Ljubomir Popović. 2010. *Gramatika srpskog jezika*. Beograd : Zavod za udžbenike.
- Toporišič, Jože et al. 2001. *Slovenski pravopis*. Ljubljana : SAZU.

Anica Cvetković
Univerza v Beogradu
Filološka fakulteta
Srbija

TRANSKRIPCIJA LASTNIH IMEN TUJEGA POREKLA V SRBSKEM IN SLOVENSKEM JEZIKU

Izhajajoč iz zgodovinskega razvoja pravil transkripcije tujih imen v srbskem in slovenskem jeziku je v prispevku predstavljena primerjalna analiza rešitev, ki so prisotne v sodobnih normah obeh jezikov. V prispevku so analizirani primeri iz aktualnih normativnih pravopisov srbskega in slovenskega jezika. Pravopisne rešitve so predstavljene v tabelah. Cilj članka je primerjava pravil transkripcije v srbskem in slovenskem jeziku na različnih področjih, saj transkripcija tujih imen predstavlja velik izziv ne samo pri prevajanju, ampak tudi pri poučevanju tuje jezika. Posebnost srbsčine je sočasna uporaba dveh pisav, latinice in cirilice, medtem ko se v slovenščini uporablja le latinica, kar je vplivalo tudi na formuliranje pravopisnih rešitev.

Ključne besede: srbski pravopis, slovenski pravopis, transkripcija, lastna imena

Anica Cvetković
University of Belgrade
Faculty of Philology
Serbia

THE TRANSCRIPTION OF FOREIGN PROPER NOUNS IN THE SERBIAN AND SLOVENIAN LANGUAGES

While taking into consideration the historical development of the rules applying to the transcription of foreign names in the Serbian and Slovenian languages, this paper presents a comparative analysis of solutions present in the modern standard of both languages. Furthermore, it offers an analysis of materials from the current normative orthographies of the Serbian and Slovenian languages. The analysed materials are presented in a tabular form. Having in mind that the transcription of foreign names is a major challenge in translation and language teaching, the aim of this paper is to compare the transcription rules in Serbian and Slovenian in different areas. One of the distinguishing features of the Serbian language is an equal use of both Latin and Cyrillic scripts, while the Slovenian language uses only the Latin script. These practices have had a major influence on the development of orthographic rules.

Keywords: Serbian orthographic system, Slovenian orthographic system, transcription, proper nouns

Savremeni pozorišni aspekti – Intervju sa Nedom R. Bric

Savremeni pozorišni aspekti

Svakako da, gledano sa bilo kojeg aspekta, zbog proširenog vokabulara savremenog pozorišta, u modernom pozorišnom komadu ima mesta za video-projekciju. Jedna stvar je tu učinjena, a to je stvaranje uverljivih postavki delovanja na sceni. Upotrebom video-tehnologija za postavku nove koprodukcije slovenačke rediteljke Nede R. Bric u komadu *Nora Gregor – skriti kontinent spomina*, gostovanje Slovenskog narodnog gledališča Nove Gorice u Jugoslovenskom dramskom pozorištu nije ništa drugo nego ekvivalent pozadine savremenog pozorišta 21. veka.

Gostovanje u beogradskom Jugoslovenskom dramskom pozorištu, na Maloj sceni „Bojan Stupica“, SNG (Slovensko narodno gledališče) iz Nove Gorice sa komadom – „dokumentarnom fikcijom“ povezano je sa kinematografijom, jer se ova predstava bavi fascinantnim životom Goričanke, holivudske glumice, Jevrejke i heroine Nore Gregor između dva svetska rata. Upotrebom tehnologije u predstavi *Nora Gregor – skriti kontinent spomina* nastala su, dakle, dva sloja – jedan na pozornici, a drugi na video-projekciji. Slike iz života Nore Gregor se na različitim nivoima usklađuju, dok video-projekcija omogućava dodatne slojeve pripovedanja, značenja i davanja informacija, što u stvari može biti subjektivno, u zavisnosti od posmatrača. Uvođenjem pozorišnih analognih medija i video-projekcija u klasično pozorište jača se argument koji govori o tome da pozorišni komad ne mora biti samo „teatar uživo“. U komadu Nede R. Bric, video-filmska projekcija nije predominantna – glavna komunikacija odvija se na sceni, uživo. Video je u predstavi *Nora Gregor – skriti kontinent spomina* pomoćno i moćno sredstvo komunikacije.

Pozorište postoji zbog napetosti između njegovih stvarnih elemenata i fikcije koju stvaraju autori. Tu gde leži pravi element, on jeste i predstavlja sve i ništa. U predstavi je to dokumentarni element – faktografija. Svaki učinak tokom proizvodnje je u osnovi isti; to je proizvod tehničkog čarobnjaštva više nego stvarne umetnosti, ali on postaje umetnost zbog (i u zavisnosti od) žive pozorišne igre. Neki novi talas u savremenom pozorištu je moguć, mada je u *drugo* polovini dvadesetog i na početku dvadeset prvog veka prisutan „*novi talas*“ avangarde u praksi izvođenja Džon Kejdž (John Cage), Alan Kaprou (Allan Kaprow), Ričard Šekner, Lori Anderson, Žan Lik, Žerom Bel itd.). *Poslednjih deset godina pojavom digitalne revolucije u pogledu teorijskih pravaca menja se način opažanja izvođačkih procesa, razmišljanja i prilagođavanja. Tradicionalno linearnosukcesivno opažanje zamenjuje simultano i multiperspektivno opažanje. Neprestana cirkulacija pokretnih slika doprinosi zameni dubljeg, površnim načinom opažanja ili posmatranja slike, teksta* (Jovičić 2010). Ali šta bi veliki Piter Bruk (Peter Brook) (Hardvud 2015) rekao za ovo izvođenje Nore? Sve je to savremeno pozorište, ali pustiću sad Pitera Bruka i setiću se teksta Ronalda Hauarda (Ronald Harwood): *Pozorište poseduje gotovo neverovatnu snagu da otelotvori probleme koji su fundamentalni za postojanje ali koji često prkose rešenju jer, istorijski gledano, pozorište je više medijum emocija nego racionalnosti, po načinu iznalaženja jezika i okruženja u kome treba da izrazi ono što bi inače moralo da ostane sakriveno ili potisnuto. Pozorište je zaposelo oblasti postojanja, zemlje uma, koje su po prirodi otporne na racionalno istraživanje, a ono je to učinilo kako bi tamo moglo da se skući, ne da uništi, niti da analizira. Kada se glumci i publika spoje i zajedno predaju kolektivnom doživljaju, događa se neophodna misterija* (Hardvud 2015). U predstavi *Nora Gregor* postoji magična napetost koja lebdi između dokumentarnih elemenata faktografije i stvara mističan osećaj, skoro pa kompatibilan sa stvarnim životnim činjenicama vezanim za život heroine II svetskog rata, Jevrejke u periodu nacizma, Nore Gregor.

A šta je sa Norom?

Nora Gregor – velika glumica i ljubavnica, ideja je sadržaja predstave Nede R. Bric. Predstava je nastala kao koprodukcija, međunarodni proizvod Slovenskog mladinskog gledališča iz Ljubljane, pozorišta u Grazu (Austrija) „Graz Schauspielhaus“ i italijanskog pozorišta „Teatro stabile del Friuli Venezia Giulia“. Predstava je urađena na tri jezika – na slovenačkom, nemačkom i italijanskom.

Nora Gregor je svoju glumačku karijeru započela na teritoriji današnje Slovenije. Bila je proslavljena Jevrejka, koja je uspela da se probije na filmu i da živu glavu sačuva udajom za austrijskog princa Ernesta Rudigerja Starhemberga (Ernst Rüdiger Starhemberg), sa kojim je imala sina Hejnriha (Heinrich). Počeci zvučnog filma uputili su Noru u Holivud, gde je 1939. godine snimila čuveni film Žana Renoara (Jean Renoir) 1939. godine – *La Regle du Jeu*, film koji se danas kotira među prvih deset najboljih filmova svih vremena.

Multimediji i višejezični nastupi na pozornici prikazuju priču o poznatoj glumici, dok video-projekcije pružaju paralelnu životnu priču novinara koji istražuje život Nore Gregor iz našeg vremena, u potrazi za odgovorima na svoja porodična pitanja. Obe priče paralelno raspravljaju, na više nivoa, o komplikovanim političkim odnosima između tri susedna naroda tokom dva svetska rata i o uticaju velikih društvenih promena, koje su oblikovale ljudske sudbine, kroz položaj žene u društvu.

Rediteljka ove predstave i direktorka Slovenskog narodnog gledališča iz Nove Gorice – Neda R. Bric – dobitnica je nagrade *France Bevk*, slovenačke Nagrade za pozorišno delo.

Elektronski izvori

Harvud, Ronald. 2015. *Istorija pozorišta – prvi dio*. Dostupno na <http://fenomeni.me/tvorci-magije-1-imaginacija-je-vaznija-od-znanja-tema-pozoriste/> (novembar 2015).

Jovičić, Petrija. 2010. *Uvod u studije performansa* (poglavlja I i II). Dostupno na <http://www.uu-studije-performansa.tkh-generator.net/2010/04/21/uvod-u-studije-performansa-petrija-jovicic/> (novembar 2015).

Intervju – Neda R. Bric¹

Dobitnik ste Nagrade za pozorišno delo, zatim France Bevk nagrade. Koliko znači ta nagrada za vas lično i za SNG Nove Gorice?

Vsaka nagrada je dobrodošla, saj pomeni, da je bilo tvoje delo opaženo. Zame osebno so nagrade, ki sem jih dobila na Primorskem, kot so Tantadruj in Nagrada Franceta Bevka, pokazatelj, da tudi tu-

¹ Intervju je prenet u originalu, onako kako je vođen, tj. pitanja su postavljana na srpskom, a režiserka je odgovarala na slovenačkom jeziku.

kajšnje občinstvo pozna in ceni moje delo, sploh moje predstave, ki so se ukvarjale s tukajšnjo zgodovino in primorskimi ljudmi. To je bila dobra popotnica zame, ko sem pred enim letom nastopila kot v.d. direktorica Slovenskega narodnega gledališča v Novi Gorici, saj je velika prednost, če je na čelu gledališča osebnost, katere delo domačini dobro sprejemajo, sploh ker sem se po več kot dvajsetih letih dela v Ljubljani, vrnila v svoj domači kraj.

Kao direktorka SNG-a, Slovenskog Narodnog Gledališča, teatra Primoža Beblera, nama dragog slovenačkog pozorišnog kritičara, kako vam se čini pozorišna scena u Sloveniji?

Gledališče v Sloveniji je kljub kriznim časom k sreči še vedno odlično in velja za eno najbolj razvitih vej umetnosti. Sploh v Ljubljani, kjer obstaja kar nekaj gledaliških hiš in še vedno tudi obširna neodvisna produkcija, je ponudba zelo raznovrstna. V Novi Gorici, kjer imamo eno od treh nacionalnih gledališč, zato stremimo k temu, da našemu občinstvu predstavimo čim pestrejšo ponudbo: od klasike, sodobnega gledališča, tudi plesnega in lutkovnega programa, posebno pozornost pa dajemo otrokom in mladim. Poleg lastnih produkcij vabimo tudi predstave iz drugih slovenskih in tujih hiš, tako, da naše občinstvo dobi čim boljši vpogled v vse kar se dogaja na gledališkem področju.

Druga pomembna naloga za SNG NG pa je povezovanje s tujino: najprej seveda z italijansko Gorico, sosednjim mestom, s katerim smo globoko povezani tako zgodovinsko, kot geografsko, pa smo si kljub padcu meje še vedno velikokrat tujci. Naš cilj je poznavanje in širjenje obeh kultur na obe strani meje in s tem preseganje zgodovinskih nesoglasij, ki še danes niso popolnoma izzvenela. K temu spada tudi ponovno povezovanje z gledališči in občinstvom iz naše bivše skupne države, zato smo se odločili za pospešeno izmenjavanje predstav z gledališči iz Srbije, Hrvaške, Bosne ... Tudi na ta način umetnost in kultura celita rane preteklosti in utirata pot v složnejšo skupno prihodnost.

Da li smatrate da je predstava sa kojom ste gostovali u Jugoslovenskom dramskom pozorištu u Beogradu i na somborskom Pozorišnom maratonu – „Nora Gregor – skriti kontinent spomina“ – savremeni teatar s obzirom na to da u predstavi postoje elementi savremenog pozorišta i da ste iskombinovali film, odnosno video, sa pozorištem, i šta je za vas savremeno pozorište?

Zame je vse kar se rojeva danes sodobno gledališče. Težko bi rekla, da katero koli gledališče v Sloveniji dela zaprašene, klasične predstave, ki so prej muzej, kot gledališče, vsi pač težimo k nečemu novemu. Resnične novosti, preboji, predstave, ki pustijo pečat nečesa neznanega in še ne-videnega pa se zgodijo le izjemoma – kjerkoli že, včasih, ko jih najmanj pričakuješ.

Sama v svojih predstavah delam s filmom in videom, ker mi je to blizu. S tem načinom sem se eksperimentalno ukvarjala že v Slovenskem mladinskem gledališču v Ljubljani, kot igralka in sodelavka režiserja Matjaža Pograjca, kasneje pa sem svojo estetiko razvijala na svoj, meni lasten način. Zanj je značilno, da se navadno ukvarjam z osebnostmi in dejstvi iz zgodovine, ki jih prepletam s sodobnostjo. Sama naredim raziskavo in napišem besedilo, del zgodbe pa vedno nosi film in del gledališki oder – obe zgodbi se prepletata in dopolnjujeta, do končnega razpleta.

Nora Gregor, kao politički kontroverzna ličnost s početka dvadesetog veka, u Vašoj predstavi zapravo govori o položaju žene u društvu pre početka rata, ali i o velikim političkim prevratima i dolasku fašista na vlast u četrdesetim godinama 20. veka. Kako Noru Gregor danas vidi javnost u Sloveniji, koliko je ona kao istorijska ličnost, Jevrejka i velika filmska zvezda kontroverzna u 21. veku, s obzirom na to da je bila ljubavnica i kasnije žena fašiste Starhemberga? Da li ste izabrali da uradite doku-dramu o Nori Gregor zbog kontradikcije vezane za istorijske i bibliografske činjenice?

Noro Gregor sem izbrala iz več razlogov: eden je ta, da je njena osebna zgodba že sama po sebi, kot roman ali scenarij za film. Rojena v takrat avstrijskem, zakotnem mestecu Gorica, kasneje postane velika zvezda v vseh pogledih, se poroči z vicekanclerjem Avstrije, nepredstavljivo bogatim in pomembnim plemičem; v trenutku, ko se sile svetovne politike zasučejo v napačno smer, izgubi popolnoma vse, poklic, ljubezen, denar ... postane begunka, brezdomka in umre v daljni južni Ameriki, domnevno celo stori samomor, nedvomno pa osamljena in zapuščena. Skozi njeno življenjsko zgodbo sem želela govoriti o sedanjosti, o intimnih zgodbah ljudi, ki so vedno enake: ko nastopi vojna so vsa človeška prizadevanja zaman, vsi dosežki le dim, človek je sam in nemočen pred silami zla. V današnjem času svetovne krize, ki kljub lepi ideji združene Evrope rojeva nove in nove nacionalizme, v času vse večjega sovraštva, nešteti beguncev, človeškega razslojevanja in krivic, je dolžnost gledališča, da nenehno opozarja na to, da smo sokrivi za svet v katerem živimo. Da ga

ustvarjamo iz dneva v dan, zato je vsak dan čas za premislek o tem kako ravnamo z drugimi in svetom okoli nas. Ko prestopimo prag vojne, je žal že prepozno.

S filmsko zgodbo Petra, ki raziskuje Norino zgodbo a najde lastnega očeta in odkrije skrivnost svojih korenin pa sem želela govoriti o tem, da posledice dejanj naših dedov, čutijo še generacije in generacije za njimi. Tako kot jih nevede nosimo sami, jih bodo nosili naši zanamci. Poanta je, da so sovraštvo, zavračanje drugačnosti, nacionalizmi vseh vrst, nesmiselni, saj smo na koncu vsi ljudje in kar storimo danes, se bo kot bumerang vrnilo k našim otrokom in vnukom.

Nora Gregor, heroina iz Gorice i muza Jeana Renoira, mogla bi i dan-danas simbolizirati komplikovan politički položaj Slovenije, s obzirom na to da se neke ublažene političke ideje fašista i sada pro-vlače u javnosti, sve to povezano s usponom desničarskih i nacionalistički orijentisanih političkih frakcija u Evropskoj Uniji i u regionu. Ima li Slovenija svoju Nora Gregor i danas, i da li na pozorišnim daskama u Sloveniji postoji Nora Gregor – potencijalna buduća kontroverzna umetnica, ili takvih žena više nema, jer ne postoji baš toliko ekstremna desnica u Sloveniji?

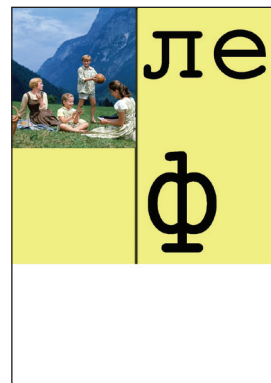
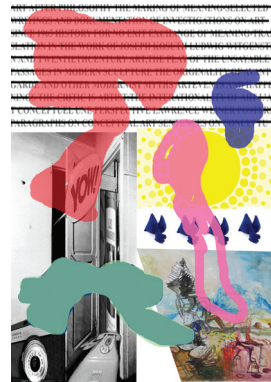
Teško bi rekla, da je desnica v Sloveniji ekstremna, mogoče najmanj od vseh republik bivše Jugoslavije, kar pa ne zmanjšuje dejstev in težave, ki jo omenjate: širjenja nacionalizma, strahu pred tujci, pred vsakršno drugačnostjo itd.

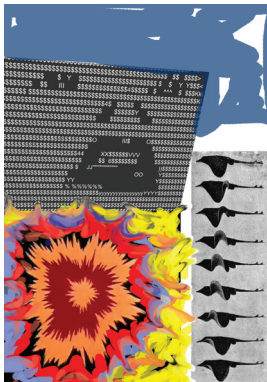
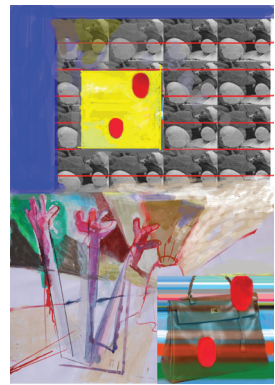
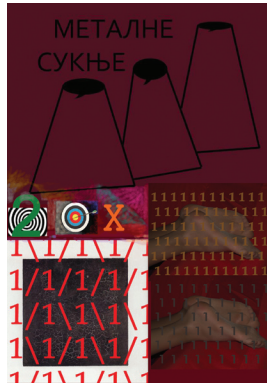
Sama Nora Gregor ne vidim kot kontroverzne umetnice, pač pa bolj kot žrtev okoliščin, bolj je kontroverzen njen mož Starhemberg, avstrijski nacionalist, fašist, ki pa se je kljub vsemu boril proti Hitlerju in je bil zato delno rehabilitiran, čeprav je v Avstriji že danes polemika za in proti njemu. Že to dejstvo, da se povsod in tako tudi v Sloveniji, še danes ali pa še zlasti danes ponovno odpira vprašanja kdo je bil na čigavi strani v času II. svetovne vojne.

Varia

Varia

Marija Vauda
Umetnička grupa MANIK
Beograd, Srbija
marijavauda@gmail.com

~ IZVEŠTAJ ~

Slike i komentari

~ Raspored stanja.

~ Podelila sam prostor na kaiševe. Trake ili trouglovi? – zavisi sa koje strane površine se nalaziš. I trouglovi mogu biti statični, napunjeni mašinskom mašču. Ravne linije i tačka imaju dinamiku. Ispod vazduha, u spoljašnjosti.

~ Superpozicija – i tu i tamo. Ni tu ni tamo. Ninizam.

Između ili i i.

~ U preseku linija, bilo pravih bilo kosih ili vijugavih, pojavila se tečnost. Trebalo je, sada, naći posudu za nju, ili je pustiti da iscuri. Nije mogla da se dodirne jer je na slici. U materiji vizuelnosti. Oko skače. 1. Oko traži novo; 2. Oko traži da prepozna. Između ta dva oka je prostor za imaginaciju. Nema merne jedinice koja će izmeriti ovu vrednost. M. Dišan: o tome će odlučivati posteriornost.

~ U kadru sede jedan nasuprot drugog i naizmenično se umivaju vodom iz posude između njih. Realno sa malim r. Iz off-a se čuje povremeno, u nepravilnim vremenskim razmacima glas; „Nikome ne treba čista voda“. Kamera satelit-muva kruži oko njih. Ili je centrirana panoptički. Ili-ili. Ili sve ostaje samo napisano ovde. Slika se pojavila.

~ Dok govorim, živ sam. O čemu ako ne o blizinama?

~ Sintaksa krika. Prizori plaženja, kreveljenja, prenaplašene mimike jesu znak otpora i prkosa.

~ Koliko se Dišan spremio da vidi *ready made*? Koliko se Mondrian spremio da vidi horizontalu i vertikalnu? Koliko si se ti spremio za ovaj tekst?

~ Službeni teoretičar male zemlje na obodu carstva je rekao: „Umetnici, ha, ha, pa ja vas mogu zameniti drugim umetnicima kad god hoću, ha, ha.“

~ Možemo samo gledati i razmišljati ako je to, uopšte, važno, zašto je crna, plava, crvena i žuta. Nije bilo jezivo ni to što su tu dva, četiri sunca, mnogostruko sunce. Biće više svetla, većeg rasta, rast je neminovan i zato preteći. Obilje je obilje svega, bez nijansiranja i otmenosti. Ponaavljanje istog sa malim ili većim promenama, varijantama, skretanjima, amandmanima. Ponekad baš sija.

~ Prvi *ready made*, umetničko delo koje ispituje odnos prema originalu bila je *Sušilica za boce*, Marsela Dišana, 1914. Pitanje o originalu, reprodukciji, kopiji, ponavljanju, večnom vraćanju kroz istoriju umetnosti predstavlja rezultat odnosa prema modernizmu, Jednom, uzvišenom, neponovljivom, početku. Odnos prema polju moći. Odaje te izbor.

~ Sve novo postaje staro.

~ NMA umetnici, |New media art| preziru i zato odbacuju reč i stvar-original. Zalažu se za ideju o demokratizaciji, dostupnosti i besplatnosti energije. Mit originala je stvar prošlosti oličene u falocentričnoj, hijerarhijskoj strukturi, infrastrukturi, kulturi i ponašanju. Original |previsel miriše na „Edipa“ i kapitalizam, povest i aktuelnost natopljen u nasiljem, začetim u tiranskim porodičnim trouglovima. *Violet Violence in retro landscape*. Originali su skupi, proizvode ih siromašna i jedva uhranjena deca, prodajna cena je prenaduvana, a profit ide utabanim putevima; originalni operativni računarski programi služe korporacijskoj dominaciji koja, dalje, proizvodi ne rast kvaliteta života za sve, već rast nepojmljivih socijalnih razlika – do vulgarnosti. Zato se NMA umetnici, koji su, prvenstveno, aktivisti, nastavljajući Utopiju, zalažu za dostupnost svojih softverskih rešenja, otkrivajući i odajući kodove za besplatno korišćenje – svima. Ne čuvaju ih za sebe, nisu ni tajna, pa samim tim nisu ni moneta. Ipak su nešto? Ekonomija poklona u enklavama izvan zvanične istorije. Uključuju se u svet tržišta idejama, praveći licencirane 3D kopije mitski skupih dela korporativne umetnosti. Na drugoj strani Rimanove površi, iza velikog zida, živi narod koji izrađuje veće i vernije kopije od samog originala.

~ Ratno stanje i slepe mrlje u glavama – hijatusima ne dozvoljavaju vreme za refleksiju o originalu i kopiji, o lepoti i nužnosti deljenja kao o novoj ekonomiji, o poklonu koji podrazumeva oproštaj dugova.

~ „Istorija se najviše oblikuje izvanrednim amnezijama“.

~ Suknje su ispražnjene. One su donji deo peščanog sata, klepsidre. U njima su se zaustavili protok i razmena, došlo je do prefiksa *de*, indeksa otuđenja, koje im nimalo ne smeta, preskaču ga, tako da su u nomadskoj potrazi za svojim gornjim, staklenim delom, i zato jure po išpartanom prostoru, ka jednom, drugom, trećem suncu, uživajući u putu. Zvuk mašine koja pati čuje se odnegde. Suknje se spotiču i klize uz oranice kraljičinim hodom. Njišu se, stoički i radnički, i rukama dodiruju pejzaž bez ljudi. Pejzaž je još u nastajanju, ili je posle prestajanja. Kapsule ili suze. Nije pejzaž nego mapa koja sanja o ne-odnosu, ali kako prikazati ne-odnos sem odnosom.

~ Službenici bauljaju po pijacama i ponosno donose u Galeriju svoj *ready made*. Nova konfekcija sinova.

~ Dva formalna rešenja za slikarski prostor: u istoriji slikarstva je jedna revolucija bila otkriće perspektive, a druga je bila kolaž – montažno rešavanje prostora.

~ „Žena bez narukvice i ogrlice je kao krastavac bez sirceta“ – indijska poslovice.

~ Šta je sve slika: od crteža na zidu pećine, crteži-potezi-fluksevi na svim podlogama i svim materijalima. Slika je ono što vidimo; ako ne vidimo nešto kao sliku, ona to nije i tada ne ulazi u naš lanac znanja. Kultura je moja istorija? Onda, slike kao proizvod zanata slikanja, preko štampe kao prvog skretanja ka reprodukciji, do otkrića fotografije. Imanentna priroda fotografije je da se jedan prizor umnožava nebrojeno puta, kao što, u drugoj brzini, većoj, u novijem mediju, emitujemo milione poruka, tekstova, izveštaja sa mnogostrukih čvorišta – mesta za izjavu. Izveštaj masline, izveštaj limuna, izveštaj moždanog impulsa, izveštaj regionalnog aktiviste, izveštaj komore... Sve se beleži, ređa, sortira. Biblioteke i baze su skladišta zaborava. Što veće – to je zaborav sve dublji. Zaborav oslobađa.

~ „Gde je zlo? U gluposti je zlo“ – iz serije Larsa Fon Trira, razgovor brata i sestre u podrumskim hodnicima Bolnice.

~ Prokleti deo je onaj višak, profit, koji je Žorž Bataj tako nazvao. Rast je neminovan, kaže, kao sunce što sija.

~ „Samo je malo veliko i revolucionarno“.

~ Ogledalo žuri
Metalne suknje
Duge senke
4 sunca, i više, višestruko sunce
Jedinica u šetnji, kraljevskim korakom
Raža, vertikalni niz
Plava pluća
Spisak 200 pojmova sa prefiksom BEZ
Moda i ponašanje Žene kaktus
„Ne biti ogledalo već časovnik što žuri“
Portreti feminizma i kapitalizma
Ne treba nam ravnopravnost | zapis na francuskom jeziku

~ Spisak stvari koje treba poneti u ručnoj torbi za slučaj da ću se vratiti: umetnička dokumentacija, originale ne mogu da ponese, preveliki su i teški; lična dokumenta, dve šolje, jedna obična i jedna sa dva slova W u nazivu, otpusna lista, najtoplija odeća, dve knjige, Pol Selan *Fuga smrti*, za koju ne znam da li ću je više čitati, i još jedna.

~ Pišući jedan mejl ovih dana, locirala sam ovaj tekst nizom izabраниh stikera. Nisam bila zadovoljna raspoloživom kolekcijom, ali i to je dobro. Pink pudlica, martini sa maslinkom u odgovarajućoj čaši na stopu, kaktus koji maše i kost sa malo mesa.

~ Do prekuče je još važno: etika je estetika. Jutros se šuška o društvenom angažmanu. Istovremeno i intenzivno potrebno.

~ Molarno i molekularno.

~ Isključivanja su namerna. Tela koja nedostaju. Aveti na obodima konstituišu Centar, i obrnuto. Prečutkivanja, šumovi iza vrata kancelarija. Suknje-piramide su umnožene kao umnoženi ranjenik, kao nacrtan pejzaž; umnožavanja istog nastaju zato da bi se potvrdila jedna slika, jedan znak mnogo puta, da bi se zaustavila, usredsredila i proširila pažnja. Ponavljanje. Redundanca je otpor entropiji.

~ Dijagonalama se voze barok i ruska avangarda početkom 20. veka. Aleksandar Rodčenko je uveo fotografski kadar odozdo. Kasnije, Mikelandelo Antonioni govori o mestu kamere kao mestu moralne odluke.

Odakle gledaš? Sa kog mesta? Važnije je ko govori nego šta? Mesto x u jeziku.

~ Pravi ugao, horizontale i vertikale izmislio je u slikarstvu Mondrian, početkom 20. veka, a Teo van Dusburga je isključio De Stijl iz grupe u kojoj su zajedno gradili ideju neoplasticitizma kada je ovaj u svojoj

sliku uveo jednu dijagonalu. Neoplasticizam je ideja harmonije koja se realizuje svođenjem slikarstva na osnovne elemente: osnovne boje [žuta, crvena, plava], dve ne-boje [crna i bela] i raster [horizontalno i vertikalno]. Samostalnost elemenata slike bez međusobnog mešanja. Razdvajanje. Bez zabune, konflikta. Nemešanje kasta. Jedna od istorijskih avangardi.

~ Maljevičevi radnici sa ovalnim crvenim, crnim i belim glavama bez fizionomije i, nadam se, i bez psihologije, smestili su se u Hermès Kelly Bag, ručnu torbu za Grace [Grejs Kelij]. Nisam spajala daljine.

~ Nomadi u mestu.

~ Art as ideology.

Art as politics.

~ Kubizam je već analitički razbio predmetni svet, podelio ga na fasete, razdrobio. Iz te raspolućenosti *ispao* je, kao istisnut, Dišanov *ready made*.

~ Rešeno je, sadržinsko-formalne celine:
angažovana umetnost
konceptualna umetnost
umetnost ponašanja
umetnost znakova.

Šta je izostavljeno?

~ Lakmus i logotet istovremeno. Minsko polje smisla i besmisla.

~ Ukoliko društvo ne uloži u *slikara*, slikar ne postoji. Slikarstvo je društveni proizvod.

~ Svaki odnos je politika. Politika i znači odnos *prema*.

~ Nastavljam da povlačim linije po kancelarijskom papiru, crtanje po žici, na šiljku žice, vrata do vrata.

~ Mašina gradi tehnološku aktuelnost. Naduvani gumeni prljavoljubičasti balon zauzeo je celu unutrašnjost staklene piramide Luvra, sve do stropova u visinu i zidova sa strane, neman. Što veća metastaza. Manjak prostora je pravi uzrok tragedije, kaže Bart. Šta je više 5: žuto 5 ili crveno 5?

Dela korporativne umetnosti su i danas veličanstvena, ona veličaju. Do estetike uveličana traumatična mesta, voljena. Teme su uzete iz pop

kulture, svakodnevice, plastičke istorije avangardi, kritičke misli. Fabričke radnice će svojim spretnim ženskim prstićima uraditi i obojiti svaku od osam miliona klica suncokreta od porcelana, malo većih od prirodne veličine. Odluka koja kaže: ovo društvo to može, moja kulturna istorija to može. Iz mene socijus kaže: Yayoi Kusama! imaginacija velikog praska, imaginacija mislilaca, ludaka i životinja.

~ Vesti naviru kao magla. Velike kulture ne bacaju. Bacaju hranu. Male bacaju i ljude.

~ Svaka slika je istorija svih slika.

~ Estetika i ravnodušnost.

~ Razgovor među delima – imaginacijama istorije umetnosti, preko čionova umetnosti: vrh igle odmah upućuje na Vermerovu sliku *Čipkarica*, javlja se Dali i opaža dodir, punktum, između vrha igle, vrha četkice, kulminacije punog u susedstvu kulminacije praznog. I vrha nosorogovog roga.

~ Tipografski znak za Jedan ili Jedinicu [1] raspoređuje se i širi, nije hermetično, nije autistično ni mistično. Ali i da jeste? Jedinice se preoblače, nisu ni čovek ni mašina, ni žena ni muškarac, dijalektika izaziva sukobe, pas cvili, samo pas. Socijalna skulptura, efekat ili uslov društvenosti.

~ Slika-tekst:

Image-text sa ekrana mobilnog telefona – računara.

Napravljene su baze podataka od ne-fotografija [Non-photographic Images]. Sadrže milione slika poslatih u toku jedne godine. Novi fenomen ponašanja i nove fiziologije traže svoja imena, [p]reimenovanje, preoznačavanje. U tom kontekstu sve druge slike bivaju označene kao istorijske u odnosu na ove tek pristigle sa novih komunikacijskih platformi. Što više mesta za iskaz, to više mesta za disciplinovanje. Dobra, solidna hiperpreglednost. Plošnost. Od usta na usta se, kapilarno, širi Selanova prisila svetlosti.

~ Potrebni su pesnici jezika da bi se izmaklo kodu. Toliko mesta za rad.

~ Korporativna umetnost za utvarnu klasu.

Fundamentalno slikarstvo [Fundamental painting] za urbanu samoodrživost, oslobođenu iluzija o beskrajno para ili o boemskom životu bez rada.

Neoplasticizam za radničku klasu.

Neokocentualizam za malograđane.

~ Želja postoji da ne bi bila ispunjena, a nije gubitak.

MANIK | Marija Vauda, Ispod vazduha, 2006.
(akrilik na platnu, 170 x 210 cm)

Kazimir Malevich, Gvaš na papiru (34 x 25 cm)

Abelardo Morell

Marija Vauda, Kult film, 2002.

Tašna Grace Kelly, The original, by Hermès, 1955.

Filip Halsman, 1956.

Aleksandr Rodchenko (1891–1956)

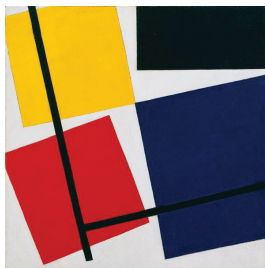

Marcel Duchamp, Sušilica za boce, 1914.

Marija Vauda, 1999.

Theo van Doesburg,
Simultaneous
1929–30

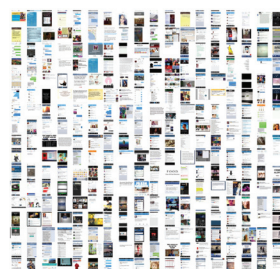
Marija Vauda, Tri na kvadrat | Malevich
wasn't here? | 1995. (beton, mašinska mast)

Balloon Dog, Rob Myers,
model by Bassam Kurdali,
**A downloadable freely
licensed 3D model of an
artwork to print and remix**
Price: £999.0

Jeff Koons's 'Balloon Dog' sculpture on
the roof of the Metropolitan Museum
of Art

Women paint
the porcelain
sunflower seeds
composing the
Sunflower Seeds
installation at
London's Tate
Modern

Non-photographic Images: „image-texts“:
„Predicting Social Trends from Non-photographic
Images on Twitter“ accepted for IEEE 2015 Big
Data Conference

Yayoi Kusama

MANIK | Marija Vauda, Ljubičasto
nasilje u retro pejzažu | Violet
violence in retro land-scape | (ulje na
platnu, 73,5 x 100,5 cm)

*Ovaj prilog za prvi broj Časopisa za kulturu, nauku i obrazovanje *Slovenika*, nazvala sam ~Izveštaj~ Slike i komentari.

Prvi deo je dvadeset jedan vizuelni rad, kompjuterski generisane slike – izveštaji.

Urađeni su specijalno za ovu priliku.

Rukovodila sam se praksom avangardi sa početka 20. veka |Dada, nadrealizam, Ruska avangarda, kao i avangardista Stepančić, zenitista Micić, Černigoj|, koje su svoj medij prezentacije pronalazile baš kroz časopise, kao i praksom grupe Art & Language. To je jedan od slojeva u ovom intertekstualnom ~Izveštaju~.

Kako se mogu čitati vizuelni tekstovi? Nastali su formalnim spajanjem plastičkih elemenata koji su pronađeni, zapamćeni, skladišteni ili na internetu kao sirov materijal, ili sam ih potražila u svojoj, kućnoj, MANIK kolekciji vizuelnih izjava i dokumenta. U prostoru radionice za svakodnevni rad, pored ostalog, krstari se internetom i sakuplja na stotine vizuelnih podataka, sada svima dostupnih. Od rukopisa, vintidž slika, dokumentarnih fotografija, produkcije savremenih vizuelnih umetnika – od najpoznatijih do amatera, od dečjih crteža do plakata sa svih strana sveta, arabeske, mape, dijagrami, kolekcije radova koji koriste npr. tačke, ili oni koji koriste bojene rastere, stripovi iz svih epoha, stilskih i značenjskih – dakle sve vrste ikonografija, naslovne stranice avangardnih časopisa, fotografije iz privatnog života poznatih – do bizarnih prizora, od filmskih plakata do smešnih porno prizora, dokumentarnih istorijskih fotografija ili beležaka...

Kroz ovu nepreglednost probijamo se odlukom: sačuvati sliku – izjavu – dokument ili ne, i po kom kriterijumu. Vizuelni amandmani u smislu sintakse, kompozicije, obojenosti, kopči ... čine intertekstualnost ovih radova.

Drugi deo ~Izveštaja~ je tekst ~Izveštaj~ Slike i komentari, dokument koji potvrđuje i nastavlja kolažnu i rizomatsku strukturu samih vizuelnih priloga. Tekst je sastavljen nevidljivim lepkom – gluomom između segmenata koji nisu čisti originali, kao i kod vizuelnih radova |zato se, donekle, i bavim fenomenom – odnosom originala i kopijel, nisu |samol| moji, već su mesto ukrštenih silnica onoga što tu, u spolja, jeste u mom pogledu i u kulturi kao mojoj istoriji. Ovaj tekst se obrće, a stoji, kao Mebijusova traka u kojoj su spoljašnje i unutrašnje – objedinjeni u razdvojenosti – kao daleka susedstva ili blizine daljina. Slika i jezik imaju, svaka, svoj prostor. Da bi se preveli jedno u drugo, potrebno je izgraditi infrastrukturu, jezičku ili vizuelnu, pre svega – mentalnu, da bi se ova konverzija izvela i funkcionisala. Dakle,

potreban je alat – mašina – jezička mašina da bi se detektovao problem, fenomen, stanje. U svakom novom spinu, okretu, situaciji čitanja lkoja izbacuje u spoljašnjost sve simptome da bi se oslobodilo taloga psihologijel ukazuju se nove tačke i razmaci za reč i stvar.

Nisam navodila nazive, ili ličnosti, ili umetnička dela na koje se odnose pojedini opisi, jer ih je sam tekst prisvojio kao deo svog tela, a nazivi bi, onda, tekst preveli u drugu vrstu, sa drugim propozicijama, kojima se, sada i ovde, ne bavim. Tekst sâm odlučuje šta, po zvučnosti, obojenosti, formi, treba da bude njegov deo.

Ovo je treći sloj ~Izveštaja~: ~Izveštaj ~ o ~Izveštaju~.

Jubileji

Jubileji

Поводом двоструког јубилеја

Даворин Јенко: 100 година од смрти (1914) и 180 година од рођења (1835)

Две године за редом, шира интелектуална и научна, а посебно – музичка и музиколошка јавност у Србији, поклањају изузетну пажњу обележавању двеју годишњица везаних уз име Даворина Јенка, знаменитог композитора и хоровађе, уметника чији су живот и рад дубоко и трајно обележили историју како словеначке, тако и српске културе.

Прошле, 2014. године, низом активности била је обележена стогодишњица Јенкове смрти. Вредан и креативан допринос обележавању јубилеја дао је најпре уметнички филм *Даворин Јенко – Творац химни и будница* аутора Ане Павловић и Драгомира Зупанца, у продукцији Културно-образовног програма РТС-а (Редакција школског и образовног програма; премијерно емитовање: Други програм РТС-а, 22. новембар). Уз присуство најугледнијих представника САНУ, Словеначке амбасаде, Музиколошког института САНУ и Националног савета словеначке националне мањине у РС, филм је био приказан и на Свечаној академији посвећеној Јенку, у Свечаној сали САНУ, 26. новембра. Истог дана, у организацији Музиколошког института САНУ и Националног савета словеначке националне мањине у РС, одржан је интердисциплинарни научни скуп *Даворин Јенко – Прилози за културу сећања*, на којем су резултате својих најновијих истраживања Јенковог дела изложили стручњаци из области музикологије (др Соња Маринковић, др Катарина Томашевић, др Маријана Кокановић-Марковић, Ивана Весић,

МА и Срђан Атанасовски, МА), компаративних књижевних студија (др Маја Ђукановић), теорије музике (др Аница Сабо) и етнологије (др Младена Прелић). Зборник са овог скупа у припреми је за штампу, са перспективом објављивања у 2016. години. Дводневни програм обележавања стогодишњице смрти Даворина Јенка у САНУ, 2014, заокружило је композиционо вече његових дела, у зналачкој селекцији др Анице Сабо. На програму су, уз коментар музиколога Адриане Сабо, била изведена репрезентативна Јенкова остварења хорске, камерне вокалноинструменталне и оркестарске музике (у преради за клавир), у интерпретацији Екуменског мушког хора (диригент Братислав Прокић), Радмиле Владетић (сопран), Оливера Сабо Батанча (баритон) и Милице Секулић (клавир). Посебан, музиколошки прилог обележавању истовремене стогодишњице Јенкове и смрти Стевана Стојановића Мокрањца, објавила је др Катарина Томашевић у часопису *Музикологија* (бр. 16).

Обележавање другог значајног Јенковог јубилеја – 180 година од рођења, током 2015. године, протиче у значајно мањем интензитету, али нипошто без запажених резултата. У Музеју Народног позоришта у Београду, почев од 16. маја, била је изложба *Даворин Јенко (1835–1914)*, у организацији Архива Србије и Архива Словеније. Приликом затварања изложбе, 28. октобра, у Музеју је поново приказан ТВ филм *Даворин Јенко – Творац химни и будница*, након што је публици био представљен зборник текстова са скупа одржаног у Љубљани прошле године. Објављивањем рада „Словенац – утемељитељ српске сценске музике“, из пера театролога др Јелице Стевановић, обележавању овогодишњег Јенковог јубилеја придружио се и водећи национални часопис *Зборник Матице српске за сценске уметности и музику* (бр. 53).

У овом сажетом, уводном подсећању на начине на које су Београд, Нови Сад и Љубљана још једанпут рекли: „Велико хвала!“ Даворину Јенку, нису, свакако, могла бити евидентирана многобројна концертна извођења његових композиција, као ни пригодни новински чланци објављени у дневној и недељној штампи.

Наш прилог двоструком Јенковом јубилеју у првом броју часописа *Словеника* јесте репринт чланка др Катарине Томашевић, вишег научног сарадника Музиколошког института САНУ. Текст је првобитно био објављен у Културном додатку *Политике* од 22. новембра 2014. године. Оригиниали свих фото-прилога чувају се у Музиколошком институту САНУ.

Даворин Јенко

**Даворин Јенко (1835–1914): „словенски славуј“,
„бард“ и „наш знаменити странац“**

**Сећање на композитора српске химне *Боже, правде*,
поводом стогодишњице смрти**

Година 1914. – одлазак двојице великана

У првим, по српски народ трагичним месецима Првог светског рата, угасили су се животи двојице уметника чија су дела и динамичне активности оставили најдубље трагове у токовима српске музичке културе романтичарског доба. Најпре је у Скопљу, у избеглиштву, крајем септембра, у педесетдеветој години, преминуо врхунски мајстор хорске уметности Стеван Стојановић Мокрањац, композитор знаменитих *Руковети*, *Литургије*, *Опела*, и хорова чије су турнеје са Београдским

певачким друштвом означиле прекретницу у рецепцији српске музике у иностранству на прелазу два века. Потом се у Љубљани, његовој „првој домовини“, док је на српском фронту пламтела драматична Колубарска битка, 25. новембра прекинуо и дуги животни пут Даворина Јенка, свестраног музичара и ватреног поборника панславистичке идеје који је најбоље деценије свог професионалног рада даровао српској култури.

Од времена када је почетком шездесетих година 19. века ступио на чело Панчевачког српског црквеног певачког друштва, преко година проведених на месту наследника Корнелија Станковића у Београдском певачком друштву (1865–1877), а посебно – током више од три деценије успешног рада на положају капелника Српског краљевског позоришта (1871–1902), Даворин Јенко, Словенац рођењем, стекао је за живота највиша могућа државна признања и почаси Краљевине Србије, али и више од тога: топлу наклоност српског грађанства које је спонтано и свесрдно пригрлило, и, чак присвојило многобројне Јенкове мелодије, доживљавајући их као своје. Члан српског ученог друштва (1869) и Српске краљевске академије (1888), носилац ордена Светог Саве највиших степена, почасни члан певачких друштава широм јужнословенског простора, Даворин Јенко, тај „Словенски славуј“ – како о њему још 1871. пише анонимни сарадник *Младе Србадије* – постао је, указом краља Александра од 22. новембра 1894. године и српски држављанин. Претходно се морао одрећи рођењем стеченог аустро-угарског „подаништва“.

Није то, међутим, био једини разлог због којег су се аустро-угарске власти у Љубљани, на вест о Јенковој смрти, постарале да његов испраћај до коначног одредишта прође у најдубљој тишини: са забраном држања почасних опроштајних говора, Глазбеној матици дозвољено је тек толико да се поред гроба отпева Јенкова посмртна песма „Благор му“. У тим бурним временима, могло се, наиме, очекивати да би сахрана композитора родољубиве песме „Напреј, заставе Славе“, испеване још током бечких студентских дана и убрзо прихваћене као борбени поклич „поборљених“ Словена, могла прерасти у протестни, политички интониран скуп.

Даворин Јенко – творац двеју химни у кругу националних културних елита

Данас, пуних стотину година касније, у сенци огромне медијске пажње усмерене на обележавање једног века од Сарајевског атентата и почетка Првог светског рата, крајем 2014. године коју ћемо памтити по низу манифестација и нових публикација као значајних доприноса Мокрањчевом јубилеју, име Даворина Јенка – аутора чак двеју химни: „Напреј, заставе Славе“ (првобитно словеначке, у склопу химне Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, а данас химне словеначке војске), и актуелне српске државне химне „Боже, правде“, премијерно изведене 11. августа далеке, 1872. године, на представи комада *Маркова сабља* Јована Ђорђевића, којом је Позориште прославило пунолетство Милана Обреновића и његово ступање на престо – заслужено и с пуним правом изнова улази у жижку културне јавности.

Уграђена у токове како словеначке, тако и, у још већој мери – српске музике, динамична приватна и професионална биографија Даворина Јенка сведочанство је о добу стасавања и успона националних елита, о паралелним процесима поступног преображаја свесловенске ка идеји југословенства и формирања националистичких културних стратегија, такође и о времену у коме је српска музичка култура – примајући непосредне импULSE из ширих уметничких, а посебно књижевних кругова, градила поступно свој пут ка професионализацији и оснивању кључних институција музичког живота. Ако се још током студија у Бечу Јенко блиско повезао са „напредном“ словенском омладином и ту, преко познанства са Корнелијем Станковићем, стекао прва знања о музици Срба, његове београдске године протицале су у окружењу коме су главни тон давали Бранислав Нушић, Милован Глишић, Јанко Веселиновић, Јован Скерлић, Стева Тодоровић, Стеван Мокрањац, Јосиф Маринковић...

Положај капелника „Куће код споменика“, тог „пантеона националне културе“ (М. Тимоотијевић), обезбедио му је место у самом срцу београдске театарске елите; концерт-мајстор Јенковог оркестра био је Петар Крстић (потоњи први Јенков биограф; рукопис у Музиколошком институту САНУ), за пултом виолончела свирао је песник Антон Густав Матош, а на позорници су се смењивали хероји и хероине тадашњег

српског глумишта, од којих су они најпопуларнији – попут Раје Павловића и Стевана Дескашева, били и маестрови ученици певања.

Вела Нигринова. Портрет – разгледница, са потписом (издање С. Цвијановића, књижара у Београду), 27. III 1904. (Фотографија преузета са Интернета)

У аури Веле Нигринове – о „Ђиду“ и још понечем

Од када се 1882. ансамблу Позоришта, на капелникову препоруку, придружила Аугуста Вела Нигринова (1862–1908), започиње најсветлији, најнадахнутији професионални, и личном срећом озарен период Јенковог живота и рада. Миљеница колега и публике, трагеткиња огромне харизме, Вела Нигринова унела је нови полет и занос у композиторово стварање: већ исте, 1882, Јенко компоновује *Врачару* – „прву оперету у историји српске музике“, да би успеси наставили да се нижу са конадима *Прибислав* и *Божана* (1894) и *Потера* (1895).

За непревазиђену популарност досегнуту музиком за *Ђиду* из пера Јанка Веселиновића и Драгомира Брзака (од премијере 1892. до 1913. комад је само на београдској сцени изведен преко 80 пута!), Јенко такође дугује захвалност Вели, не само зато што је блистала на сцени као прва Љубица, већ што је током дугих заједничких, распеваних скадарлијских бојемских вечери за креирање тог лика надахнула и самог Јанка Веселиновића, творца ове „слике из сеоског живота, са певањем“! Убрзо после премијере, „песма из *Ђиде* заразила је београдске севдалије, заглушила београдске кафане и пронела се из места у место, из града у град.“ – прибележио је Бранислав Нушић на страницама

Политике, 1936. године. Многе од тих песама, попут „Синцирићи звече“, „Мој ђердане“, „Милић иде странчицом“, „Где ћеш бити, мала Кејо“, очувале су се и до данас, нашавши своје место у репертоарима многобројних интерпретатора популарне музике. Њихово дуго трајање обезбедила су већ почетком 20. века прва штампана нотна издања, док је стабилно присуство комада на позоришним сценама широм земље охрабрило Петра Коњовића да по мотивима *Ђида* почетком педесетих година компонује своју четврту оперу – *Сељаци*.

Али, ако би се Јенково ауторство, с обзиром на традиционално порекло напева *Ђида* и могло довести у питање, то свакако не може бити случај са познатом песмом „Укор“ – „Где си душо, где си ‘рано“, том Јенковом инспирисаном романсом компонованом на стихове Бранка Радичевића, која је до те мере „продрла у народ и идентификовала се са анонимним фоклорним творевинама, да се најзад и заборавило ко је њен аутор“ (С. Ђурић-Клајн).

Песме из комада Ђида. За гласовир сложио Даворин Јенко. Издање Краљ. срп. дворске књижаре Марка М. Стајића, Београд, Б.г. (Архив Музиколошког института САНУ, Ан 930).

Реч сведока – следбеника и савременика

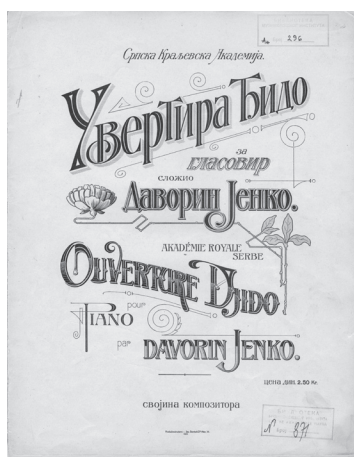
Три деценије по Јенковој смрти, а поводом стогодишњице његовог рођења, Милоје Милојевић ће се 1935, на страницама *Звука*, с носталгијом присећати времена у коме су „наше мајке и стараммајке уздисале уз звуке [Јенковога] ’Море ми је љубав твоја’, или биле узбуђене љубављу младе Јелке за Јанка, и дубоко осећале слушајући његов дует ’За тобом срце жуди’“. У истом чланку, Милојевић ће истаћи и популарност Јенкових патриотских песама, као и укупан рад на пољу музике, захваљујући чему је, процењује аутор, међу Србима Јенко стекао статус *неког барда*, нарочито због тога што је више од две деценије до појаве Мокрањаца био „једини композитор који је умео прислушнути српска осећања свога времена и о томе запевати тако како су и кад то желеле широке масе српског народа.“

Но, камен-темељац угледном месту Даворина Јенка у историјским токовима српске музике положио је нико други до Стеван Мокрањац, Јенков двадесет година млађи савременик и достојни наследник у Београдском певачком друштву. Само што је по повратку са студија ступио на дужност у Друштву, Мокрањац 1889. осмишљава програм „Великог историјског српског концерта“, где ће, како истиче, „бити заступљени сви српски композитори по историјском реду“. Поред чешких аутора, међу представнике „знаменитих странаца [подв. К.Т.] Словена који радише на српској песми, већим делом по словенским мотивима“, Мокрањац сврстава и Јенка, и то са чак пет репрезентативних хорских остварења. Коју годину касније, укључујући се 1903. у дебатну поводом „непримерено велике популарности“ песама из *Сеоског лолe* (посрбљеног комада мађарског писца Еде Тота), Мокрањац ће потврдити Јенков статус као *нашег знаменитог странца*, али ће му у присном тону исказати и захвалност за све напоре које је он, руковођен идејом словенске узајамности, уложио у стасавање српске музичке културе:

„У тим песмама има пуно, готово варварских погрешака, противу српске акцентуације ..., али ми смо ове песме опет зато певали и заволели, и баш та погрешна места нарочито акцентовали, јер смо певајући, слушали драгога Јенка, како погрешно, али одушевљено, српски говори. (...) У оно доба нисмо имали бољег представника за уметничку песму од Јенка, и зато смо га волели, волимо га и волећемо га увек као најбољег од свију Словена музичара, који су код нас радили.“

Епилог

После смрти Веле Нигринове, композиторове животне и стваралачке музе, у доба распламсавања вихора Балканских ратова, Даворин Јенко напушта Београд. Културна историја Србије до данас га памти не само као аутора актуелне српске химне, већ и као музичара који је „понео графикон развоја узлазном линијом, и то, пре свега, на подручју оркестарске, односно сценске музике.“ (Д. Гостушки).

U-U-U-U-U-U-U-U-U-U-U-

~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ - ~ ~ -
\L/|L/L\|L/L/|/L\|L/L/|/L

U-U-U-U-U-U-U-U-U-U-U-

~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ - ~ ~ -
\L/|L/L\|L/L/|/L\|L/L/|/L\|

U-U-U-U-U-U-U-U-U-U-U-

~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ - ~ ~ - ~ ~
\L/|L/L\|L/L/|/L\|L/L/

U-U-U-U-U-U-U-U-U-U-U-

~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ - ~ ~ -
\L/|L/L\|L/L/|/L\|L/L/|/L\|L

U-U-U-U-U-U-U-U-U-U-U-

~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ - ~ ~ -
\L/|L/L\|L/L/|/L\|L/L/|/L\|L

U-U-U-U-U-U-U-U-U-U-U-

~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ - ~ ~ - ~ ~
\L/|L/L\|L/L/|/L\|L/L/

U-U-U-U-U-U-U-U-U-U-U-

~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ - ~ ~ -
\L/|L/L\|L/L/|/L\|L/L/|/L\|L

U-U-U-U-U-U-U-U-U-U-U-

~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ - ~ ~ - ~ ~
\L/|L/L\|L/L/|/L\|L/L/

U-U-U-U-U-U-U-U-U-U-U-

~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ - ~ ~ -
\L/|L/L\|L/L/|/L\|L/L/|/L\|L

U-U-U-U-U-U-U-U-U-U-U-

~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ - ~ ~ - ~ ~
\L/|L/L\|L/L/|/L\|L/L/

U-U-U-U-U-U-U-U-U-U-U-

~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ - ~ ~ -
\L/|L/L\|L/L/|/L\|L/L/|/L\|L

U-U-U-U-U-U-U-U-U-U-U-

~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ - ~ ~ - ~ ~
\L/|L/L\|L/L/|/L\|L/L/

U-U-U-U-U-U-U-U-U-U-U-

~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ - ~ ~ -
\L/|L/L\|L/L/|/L\|L/L/|/L\|L

Preuzeti članak

Prevzeti članek

Adriana Sabo

Beograd, Srbija

adrianasabo259@gmail.com

Skladatelji slovenskega rodu v Srbiji¹

Uvod

Na ozemlju današnje Srbije so, predvsem v 20. stoletju, ustvarjali številni glasbeniki, ki so pomembno vplivali na tukajšnji razvoj glasbenega profesionalizma. Pričujoči prispevek obravnava dejavnost treh tovrstnih skladateljev, in sicer Davorina Jenka (1835 – 1914), Mihovila Logarja (1902 – 1998) in Zlatana Vaude (1923 – 2010). S svojo dejavnostjo so zarisali opazno sled v zgodovini glasbe v Srbiji. Poleg njih je v tem kontekstu treba omeniti tudi Anico Sabo (1954), sodobno skladateljico in teoretičarko slovenskega rodu, rojeno v Beogradu, ki svojo kariero, tako kot so to počeli njeni trije kolegi, gradi predvsem v Srbiji. Besedilo v tem smislu obravnava ustvarjalnost navedenih avtorjev, v kontekstu raznovrstnih in turbulentnih družbeno-političnih dogodkov v Srbiji. Drugače povedano, predstavljen bo njihov pomen za zgodovino srbske glasbe, pedagogijo in zapise o glasbi, od samih začetkov njihovega dela vse do današnjega dne. Na ta način bo pojasnjen vidik kulturne izmenjave, ki se je udejanjala in se še vedno udejanja med Srbijo in Slovenijo. Treba je poudariti tudi to, da so avtorji izbrani na podlagi njihovega porekla, kljub temu, da za nekatere med njimi ne moremo z gotovostjo trditi, kako so se počutili glede nacionalne pripadnosti. Ta prispevek torej obravnava dela avtorjev slovenskega rodu, neglede na to, ali jih je v ustvarjanju navdihnili slovenska kultura ali ne. Treba je upoštevati tudi dejstvo, da so se državne meje na teh prostorih spreminjale in da sta pojma »slovenska« ali »srbska« kultura tudi spreminjala svoj pomen, kar se je odražalo na omenjenih avtorjih.

¹ Članak preuzet iz: / Članak prevzet iz: *Meddobje: splošno kulturna revija* (Buenos Aires, Argentina, god./ let. XLVII, br./št. 1-4, 2013 : 90-103.

Sabljo moja, dimiščijo: Davorin Jenko in glasbeni romantizem v Srbiji

O slovenskih skladateljih se na ta način lahko govori predvsem zahvaljujoč koncepcijam narodnosti in narodnostnega, oblikovanim na področju Evrope v 19. stoletju. Prvi skladatelj, ki ga predstavljamo v tem prispevku, je Davorin Jenko, po rodu Slovenec, ki je s svojo vključenostjo v glasbeno življenje Srbije na prehodu dveh stoletij zelo pomembno prispeval k oblikovanju in zasnovi srbskega kulturnega izročila. Jenko je rojen leta 1835 v Dvorjah pri Kranju, največji del poklicnega življenja pa je preživel v Beogradu, in se je šele neposredno pred smrtjo vrnil v Slovenijo, kjer je tudi umrl leta 1914. Prva znanja s področja glasbe je pridobil v Ljubljani in Trstu, nato je pričel študirati pravo na Dunaju. Tam se je spoznal s panslavistično usmerjenimi kolegi in je vstopil v njihove kroge. Namreč, v 19. stoletju se je pričelo narodnostno ozaveščanje mnogih slovanskih narodov, ki so svojo identiteto oblikovali po zgledovanju na tedaj najmočnejše evropske dežele, kot sta Avstro-Ogrska ali Francija. Precejšnje število balkanskih dežel je v drugi polovici 19. stoletja še vedno bilo pod turško oblastjo in zato so mladi intelektualci s teh področij odhajali v večje evropske centre, kot so Dunaj, Pariz ali Rim, da bi pridobili univerzitetno izobrazbo. V tem smislu se je pomemben del srbske kulture ustvaril ravno izven Srbije, predvsem v avstro-ogrskih mestih.

Davorin Jenko je skladatelj, čigar življenjska pot izjemno dobro priča o ideoloških hrepenenjih, ki so zaznamovala drugo polovico 19. in prvo polovico 20. stoletja. Jenko se je v prestolnici današnje Avstrije najprej vključil v delo Slovenskega pevskega društva, čigar zborovodja je bil od 1859 do 1862, in za katerega je napisal nekatere svojih prvih zborovskih skladb. Med njimi izstopa *Naprej zastave slave*, ki je kmalu postala zelo popularna. Ko je leta 1863 zapustil Dunaj, se je skladatelj zaposlil kot zborovodja srbskega cerkvenega pevskega društva iz Pančeva, po smrti Kornelija Stankovića pa kot dirigent Beograjskega pevskega društva. Jenko je prispeval k razvoju glasbenega in kulturnega življenja Beograda tudi kot kapelnik Narodnega gledališča v Beogradu ter kot član Srbskega učenega društva (od leta 1865 naprej) in član Srbske kraljevske akademije (od leta 1887).² Velja poudariti, da so v 19. stoletju pevska društva imela bistveno, politično vlogo v oblikovanju nacionalne identitete Srbov, Slovencev, Hrvatov itn. Zato so »dobesedno vsi pomembni družbeni ali politični dogodki zajemali (...) nastope

² O pomenu Davorina Jenka za srbsko kulturo priča tudi dejstvo, da je, kot član Društva za umetnost, čigar cilj je bil negovanje srbske kulture, ta skladatelj uvrščen med najpomembnejše kulturne delavce tedanjega Beograda, skupaj z Josifom Marinkovičem in Stevanom Stojanovičem Mokranjcem. (Marković 2005, 108).

pevskih društev, tudi ob ustanovitvi Združene srbske mladine leta 1866 v Novem Sadu, uradne turške predaje ključev srbskih mest knezu Mihailu leta 1867 v Beogradu ali proslave petsto let od kosovskega boja leta 1889 v Kruševcu» (Marković, 2005, 63). Skratka, pevska društva so imela zelo pomembno vlogo v oblikovanju suverenitete dežele, ki se je šele osvobodila turške oblasti, pa tudi v definiranju in ohranjanju srbske identitete. V pevskih društvih so se zbirali pripadniki tedaj novoustanovljenega meščanskega razreda, pevska društva so predstavljala zelo popularno obliko zabave in so nudila raznolike aktivnosti, v okviru katerih so ljudje radi preživljali svoj prosti čas. Na ta način so imela tudi pomembno vlogo v oblikovanju meščanske identitete najpremožnejših in najuglednejših prebivalcev območij, na katerih so živeli Srbi. Glede na to, da so člani pevskih društev bili predvsem amaterji, so skladbe, ki so nastajale za njihove potrebe, pogosto temeljile na enostavnih harmonijah, z jasno in pregledno fakturo. Takšna glasba, komponirana, da bo razumljiva in enostavna za izvajanje, je imela za cilj poslušalcem približati predvsem domoljubno in patriotsko sporočilo, ki ga je imelo besedilo zborovske pesmi. Tovrstne skladbe so pogosto temeljile na folklori, ki je v času romantizma bila eden od temeljev, na katerem se je gradila nacionalna zavest. Tako so v njih pogosto citirane narodne melodije ali pa so uglasbene po zgledu na folklorne napeve. V tem smislu so zborovske skladbe med najpomembnejšimi vidiki Jenkovega opusa. Za potrebe različnih pevskih društev so nastale pomembne stvaritve, kot so *Strunam, Sabljo moja dimiščijo, Što čutiš Srbine tužni, Dvori Davorovi, Dun'te vetri* itn.

Ko je svojo kariero povezal z Narodnim gledališčem, se je Jenko osredotočil na gledališko glasbo. Komponiral je glasbo za številne predstave s petjem, ter operete, vodvile in druge gledališke forme. Med temi odrskimi stvaritvami izstopajo: *Markova Sablja* (na besedilo J. Đorđevića), *Pribislav i Božana* (besedilo D. Ilić), *Seoba Srbalja* (Đ. Jakšića) in *Đido* (besedilo J. Veselinović, D. Brzak), ki vse temeljijo na tematiki iz srbske zgodovine ali folklornega izročila. Kot posebno popularne so se pokazale uverture in posamezne zborovske numere iz teh del, ki so pogosto izvajane kot posebne skladbe. Med njimi je pomembna zborovska skladba *Bože pravde* iz predstave *Markova sablja*, izbrana za himno Kraljevine Jugoslavije, potem pa za himno Republike Srbije. Jenko je dal poseben doprinos srbski glasbi tudi na področju orkestrskih skladb. Komponiral je uverture *Kosovo, Srpkinja, Milan* in *Aleksandar*, posvečene nacionalnim temam oziroma srbskim kraljem, ki sodijo med prva pomembna orkestrska dela iz zgodovine srbske glasbe.

Glasbeni jezik Davorina Jenka je treba razumeti v skladu z namenom nastanka njegovih skladb. Jenko je namreč skladatelj, ki izhaja iz romantizma, za njegove skladbe je torej bistvenega pomena diskurz domoljublja, ki na njih temelji in s katerim so njegove skladbe v ne-

nehnem dialogu. Skladatelj je k ustvarjanju nacionalne identitete prispeval ne samo skozi tematiko, ki ga je navdihovala, ampak tudi skozi različne glasbene izraze, ki so sčasoma pridobili status simbola srbstva. Tako so, na primer, citati posameznih melodij postali 'razpoznavni znaki', simboli srbske kulture – kot je tema himne *Bože pravde*. Poleg tega je »domoljubno sporočilo skladbe« (Marković 2005, 182) posredovano predvsem z uporabo glasbenih sredstev, značilnih za koračnice ali začetke bojnih klicev, kot so 4/4 takt, punktirani ritem, menjava tonične in dominantne funkcije, vztrajanje na kvintno-kvartnih skokih ipd. Na ta način so njegova dela postala nujen del repertoarja številnih koncertov, ki so organizirani v Srbiji. S komponiranjem melodije, ki bo postala »utelešanje tistih ciljev, ki so ustvarili ideološko os romantizma« (Marković 2005, 183), in sicer srbske himne, ta avtor, skupaj s Kornelijem Stankovićem, Josifom Marinkovićem ali Stevanom Mokranjcem, sodi med najpomembnejše skladatelje, ki so s svojim delom zarisali pot za nadaljnji razvoj glasbenega ustvarjanja in izvajanja v Srbiji.

Šestnajst žarečih pomladi: slovensko-hrvaško-srbski Mihovil Logar

Avtor, ki je sicer na popolnoma drugačen način kot Jenko pomembno vplival na srbsko glasbo, je Mihovil Logar. Skladatelj, rojen na samem začetku 20. stoletja, je sodeloval v glasbenem življenju Srbije v obdobju po drugi svetovni vojni. Rojen je bil na Reki, iz katere se je, ko so Musolinijevi fašisti anektirali mesto, preselil v Jugoslavijo. Tako kot Jenko pol stoletja prej, je tudi Logar glasbeno izobrazbo pridobil v tujini. Ta avtor sodi med tiste naše skladatelje, ki se ob Mihailu Vukdragoviću, Ljubici Marić, Milanu Ristiću, Stanojlu Rajičiću in drugih uvrščajo v t. i. praško skladateljsko skupino. Ta »naziv« so dobili zato, ker so izobrazbo pridobili predvsem na mojstrski šoli ali Državnem konzervatoriju v Pragi. Med dvema svetovnjima vojnama je to mesto za številne glasbenike iz Srbije bilo »okno v svet« in jim je omogočalo vpogled v sodobne skladateljske smeri, aktualne v tedanjih glasbenih centrih v Avstro-Ogrski, Franciji ali Italiji. Logar je v skupini K. B. Jiraka končal študij kompozicije na Konzervatoriju, potem pa tudi mojstrsko šolo leta 1927 v skupini prof. Jozefa Suka. V tem smislu sodi med avtorje, ki so se iz Prage vrnili v Jugoslavijo pred začetkom vojne in dali svoj doprinos predvojni srbski glasbi.³ Po končani mojstrski šoli je Logar

³ V Prago so glasbeniki iz Srbije odhajali vsa leta medvojnega obdobja, in tam so se izšolali skladatelji različnih letnikov. Tisti starejši, med katerimi je bil tudi Logar, so se v Srbijo vrnili pred začetkom Druge svetovne vojne, nekateri od mlajših, kot sta na primer Milan Ristić ali Ljubica Marić, pa so se morali vrniti domov pred zaključkom študija, ko se je pričela vojna.

prišel v Beograd in začel z delom v tedanji Glasbeni šoli (danes šoli »Mokranjac«) kot profesor teoretičnih predmetov in klavirja, kasneje pa je dobil službo tudi v Glasbeni šoli v okviru Glasbene akademije. Takoj po vojni je bil izvoljen za izrednega, potem pa tudi rednega profesorja na Glasbeni akademiji v Beogradu, kar priča o izjemnem angažmaju tega avtorja na področju pedagogije. Poleg profesorskih dejavnosti je opravljal tudi funkcijo predsednika Združenja skladateljev Srbije, pogosto pa je nastopal tudi kot pianist. Je nosilec odlikovanja Reda dela z rdečo zvezdo.

Tako kot drugi praški učenci, se je Logar na Češkem srečal s tedaj aktualnimi glasbenimi idejami, ki so zajemale širjenje tonalitete z bogato uporabo kromatike, komponiranje atonalnih in atematskih stvaritev, ter »sproščanje« forme od strogih okvirov fiksnih obrazcev. Tako se to najzgodnejše obdobje njegovega ustvarjanja pogosto opisuje kot ekspresionistično.⁴ Zaznamovano je z značilnimi eksperimenti s harmonskim jezikom in formo, ki so bili del kurikula izobraževalnih inštitucij v Pragi. V tem obdobju so nastale opere *Četiri scene iz Šekspira* (1931) in *Sablazen v dolini Šentflorjanski* (1938), simfonijska poema *Vesna* (1931), kantata *Plava grobnica* in druga dela. V obdobju po vrnitvi s študija je Logar postopoma ustvaril svoj umetniški *credo*, ki je zajemal predvsem izjemno ljubezen do odrskih del, humor in veselje, ki sta, kot pričajo tisti, ki so ga osebno poznali, bila tudi značilna za njegovo osebnost. Kar zaznamuje njegov skladateljski opus, jer to, da se v njem ne da prepoznati veliko konstant. Logarjeva dela so namreč zelo različna po obliki, skladateljskih postopkih in glasbenem jeziku, kar poudarja tudi Marija Bergamo, ko sklepa, da je veliko število njegovih skladb nastalo v kratkem časovnem obdobju, vendar so izjemno različne po strukturi, glasbenem jeziku, formi in drugih elementih. Tako sta groteska in parodija glavna in konstantna vidika njegovega ustvarjanja, ki sta v različnih skladbah uresničena z različnimi sredstvi. Pogosta uporaba izvenakordskih tonov in kromatike tudi sodi med temeljne značilnosti njegovega opusa. Ravno zaradi takšne raznolikosti njegovega dela muzikologinja Marija Masnikosa navaja, da je »težko [...] v okviru Logarjeve ustvarjalne poti zaznati jasne etape, še težje pa je določiti, katere smernice so ga vodile v umetniškem razvoju« (Masnikosa 2008, 10). Treba je poudariti tudi dejstvo, da je bil Logar, za razliko od mnogih njegovih sodobnikov, zelo redko navdihnjen s folklornimi napevi, ali pa da je skladal v folklornem duhu. V tem smislu se ne da govoriti o eksplicitnem povezovanju slovenske in srbske kulture v njegovem ustvarjanju. Ampak, glede na to, da je bil Slovenec, rojen na Hrvaškem,

⁴ Več informacij v: Peričić, Vlastimir. 1969. *Muzički stvaraoci u Srbiji*. Beograd: Prosveta ali Стојановић-Новичић, Драгана, Марија Масникоса. 2007. „Оркестарска музика“, у: *Историја српске музике*. Београда : Завод за уџбенике.

s stalnim prebivališčem v Srbiji, se lahko reče, da je ta skladatelj na zelo dober način odražal stike med temi narodi, ki so v tem zgodovinskem trenutku živeli v skupni državi.

Za razumevanje skladateljske poetike tega avtorja je treba razsvetliti odnos, ki ga je tedanja država imela do glasbe in umetnosti nasploh. Po drugi svetovni vojni, po prihodu Komunistične partije Jugoslavije na oblast, se v kulturi nove države lahko opazi želja po definiranju glasbenega kanona in po redefiniranju pojma srbske glasbe nasploh. Državne strukture so si v tem obdobju prizadevale, da, kot je to običajno v trenutkih utemeljitve novih političnih idej, določijo in vplivajo na vse segmente človeškega delovanja, tako tudi na glasbo. Definiran je odnos, ki naj bi ga umetniki imeli do folklore in nacionalnih tem, ki so zaznamovale predvojno obdobje v srbski glasbi, pa tudi do tedaj aktualnih modernističnih tendenc v evropski glasbi (Mikić 2009, 105). Tako so do konca štiridesetih let po zgledovanju pri ZSSR v FNRJ koncipirane značilnosti sorealistične umetnosti, ki bo, ob določenih modifikacijah, ostala »uradna« vse do razpada SFRJ. Med drugim je popularizirana tudi ideja izgradnje »zdrave umetnosti na zdravih temeljih«, ki bo razumljiva ljudstvu, njene teme pa bodo usmerjene na NOB, obnovo in izgradnjo, prevzete iz bogate preteklosti jugoslovanskih narodov, ali pa bodo prevzete iz ljudskega izročila. Takšne zahteve so pogojile nastanek velikega števila skladb, napisanih v tonalnem glasbenem jeziku, enostavnih faktur, množičnih pesmi in kantat, ali pa krajših instrumentalnih skladb, s pogostimi citati folklornih napevov, ki temeljijo na zvočnosti, značilni za ljudske pesmi. Pogosto je v rabi punktirani ritem in ritem koračnice, nepravilen meter, interval čiste kvarte ali kvinte in prekomerne sekunde, značilne za ljudsko petje na Balkanu. Glasba naj bi odražala svetlejšo prihodnost, v katero stopa novoustanovljena država, zahvaljujoč naporom njenih borcev in delavcev. Z njo naj bi se poudarjalo kolektivno in načelo skupnega, množičnega, ki ima prednost pred posamičnim. Na ta način so določeni umetniški koncepti – poleg tistih najbolj radikalnih modernističnih idej – zaznamovani kot »dekadentni« in nezaželeni. Kljub temu so se te, na prvi pogled jasne in rigorozne zahteve, pozneje izkazale kot veliko bolj prepustne, kot je to bilo videti na prvi pogled. Po prekinitvi s Stalinom, išoč lastno pot v socializem, so v Jugoslaviji te, do tedaj rigorozne zahteve, »ublažene«, kar je kot rezultat imelo predor različnih modernističnih elementov v glasbo, ustvarjeno v SFRJ. To odpiranje jugoslovanske, in s tem tudi srbske glasbe za zahodne vplive je kot rezultat imelo pojav koncepta estetizma. V tem obdobju namreč nastanejo številna dela, ki se s tematiko in glasbenim jezikom oddaljijo od zahtev sorealistične umetnosti, ki pa v nikakršnem smislu niso koncipirana kot kritika uradne ideologije. Ustvarjalci se fokusirajo na specifično glasbene probleme v zvezi s formo, kompozicijske tehnike, strukturo ipd. Tako nastanejo dela, ki

po eni strani niso navdihnjena z ljudsko ali vojaško tematiko, katerih glasbeni jezik ni poenostavljen, da bi bil razumljiv širšim množicam, ki pa po drugi strani na nikakršen način »ne motijo«. Tako se pravzaprav zgodi določena subverzija »nekaterih 'priljubljenih' socrealističnih žanrov skozi enostavnost, ki je bližja 'absolutni' glasbi, kot pa simplifikaciji, razumljivi ljudskim množicam, folklori premeščeni iz 'množičnega' in obrnjeni k arhaičnem, tematiki, ki je nacionalna, a je lahko tudi internacionalna« (Mikić 2009, 111). Na ta način skladatelji v Srbiji sprejmejo različne glasbene ideje, ki bi jih, uporabljajoč besede tedanjih političnih uradnikov, lahko zaznamovali kot proizvod »dekadentnega zahoda«, toda »odenejo« jih v sprejemljivo, »ublaženo« obleko.

V tem kontekstu je treba razumeti dela Mihovila Logarja, ki, čeprav večinoma niso ustrezala zahtevam socrealistične umetnosti, pravzaprav predstavljajo paradigmatičen primer glasbene prakse v SFRJ oziroma v Srbiji. V času njegove bogate skladateljske aktivnosti poleg že navedenih del nastanejo tudi opere *Pokondirena tikva* (1954) in *Četrdeset prva* (1959), koncertna uvertura *Kosmonauti* (1962), *Cedurska simfonijeta* (1962), *Sinfonia Italiana* (1964), balet *Zlatna ribica* (1950), koncerti za različna glasbila, *Razmišljanje i odluka* za fagot in klavir (1945), *Vež na svili* za violino in klavir (1985), zborovska dela, kot so *Žal za volovima*, *Aerodinamika*, *Himna Beogradu* in številne druge skladbe. Dela so komponirana v tipično modernističnem duhu, ob fokusiranosti avtorja na specifično glasbena vprašanja, kljub programski vsebini posameznih skladb. Večina jih odraža vedrino in razigranost, tipično za ustvarjalnost tega avtorja, o naklonjenosti k humoresknim temam pa pričajo tudi naslovi nekaterih skladb.

Mihovil Logar je napisal več kot 200 del skoraj vseh žanrov. Tako se je kot Slovenec, rojen na Reki, uvrstil med najpomembnejše skladatelje v zgodovini srbske glasbe.

Mladinski zbori Zlatana Vaude

V takšnem družbenem kontekstu je ustvarjal tudi Zlatan Vauda, skladatelj slovenskega rodu, šolan takoj po vojni na beograjski Glasbeni akademiji. Rojen je bil leta 1923 v Šmarjetni blizu Maribora, kjer je pridobil tudi prva znanja o glasbi. Leta 1941 je z družino zapustil Slovenijo in je živel najprej v Gruži, potem pa v vasi Stanovo blizu Kragujevca. Na študij skladateljstva in dirigiranja na Glasbeni akademiji se je vpisal leta 1947, v skupini prof. Marka Tajčevića. Po končanem študiju se je izpopolnjeval na poletnih tečajih pri avstrijskem dirigentu Hansu Svarovskemu (Swarowski) in češkem skladatelju Hansu Jelineku (Jelinek), ki ga je seznanil, med drugim, z dodekafonsko tehniko, integralnim serijalizmom in različnimi načini uporabe klasterja. V obdobju od 1952 do 1986 je bil dirigent otroškega zbora Radiotelevizije Beograd,

kar je kot rezultat dalo veliko število del v njegovem opusu, posvečenih temu mediju. V teh letih je zbor dosegel izjemno visoko kakovost izvajanja, ki je šla preko standardnih okvirov glasbenega ustvarjanja otroških ansamblov. S tem zborom je nastopal na številnih festivalih doma in v sosednjih deželah, kot so Dubrovniške poletne igre, BEMUS, Zmajeve igre, *Veliki školski čas* v Kragujevcu itn. Izvedli so tudi številna dela domačih avtorjev, s čimer je ansambel dal pomemben doprinos umetniškem in glasbenem življenju dežele, ter promociji in afirmaciji domačega skladateljskega ustvarjanja. Zlatan Vauda je prejel številne nagrade, med katerimi izstopajo: nagrada Združenja skladateljev Srbije, Vukova nagrada za celotno življenjsko delo, posebno priznanje Ministrstva za kulturo Republike Srbije za umetniške zasluge, Odlikovanje reda dela z zlatim vencem, Odlikovanje reda zasluge za narod s srebrnimi žarki in nagrada za Najuspešnejšega umetnika Radiotelevizije Beograd. Bil je aktiven tudi kot sodelavec Prosvetno-pedagoškega zavoda mesta Beograd, Združenja glasbenih pedagogov, Glasbene mladine Jugoslavije, velik del življenja pa je usmeril na delo z najmlajšimi. Kot član Društva Slovencev Sava iz Beograda se je posvetil promociji slovenske kulture in folklore. V okviru Društva je vodil vokalni kvartet *Sava*, s katerim je izvedel veliko število skladb slovenskih avtorjev, in zanj je tudi priredil številne slovenske ljudske pesmi.

V svoji dolgi in bogati poklicni karieri je ta avtor uglasbil več kot 300 del, med katerimi po številnosti in pomenu izstopajo zborovske in komorne skladbe. Velja omeniti, da je Vauda eden najpomembnejših skladateljev glasbe, namenjenje otrokom, kot so glasbene zgodbe, male kantate, radijske igre, pesmi, zborovske pesmi itn. V tem smislu je treba omeniti opero *Ježeva kuća* iz leta 1957, ki jo je uglasbil na besedilo Branka Ćopića, ter zbirke otroških pesmi *Gugalice* in *Mladinski zbori*. Za razliko od Mihovila Logarja, je bil Vauda pogosto navdihnjen s folkloro, spominjal je nanjo in jo citiral v svojih skladbah, pomemben vidik njegove skladateljske dejavnosti pa je predstavljala tudi harmonizacija narodnih pesmi. Tako je nastala zbirka obdelav folklornih melodij z naslovom *Zvuci moga zavičaja*, ki slikovito govori o pomenu ljudskega izročila za ustvarjanje tega skladatelja. Obdelal je veliko število pesmi iz NOB, ki so kot pesmi internacionalnih brigad objavljene leta 1986 na plošči z naslovom *Španija moje mladosti*. Je avtor domoljubnih pesmi in himn. Na področju komorne glasbe je pomembnih šest godalnih kvartetov, *Minijaturne varijacije*, *Sonatina* in *Dva preludija* za klavir. *Pastele* I in II za pihalni kvintet, *Seanse* I, II in III za klavirski trio, med katerimi je zadnja z glasom, *Dijalog* za oboo in violončelo, številne solo pesmi in več ciklov za vokal ter klavir. Skladba *Pokošeni osmesi* na verze iz kitajske poezije za vokal in pihalni kvintet je zelo atraktivno in zanimivo glasbeno delo. Zelo pomembno mesto v njegovem opusu zajemajo dela za klarinet, med katerimi so posebno uspešna *Sonata*

brevis in *Aforizmi*, ter *Koncert za klarinet i orkestar*, ki ga je leta 1960 z orkestrom Beograjske filharmonije izvedel Ernest Ačkun pod dirigentsko palico Zubina Mehte.

Glasbeni jezik Zlatana Vaude bi lahko zaznamovali kot enostaven, pregleden, z jasno utemeljitvijo v klasičnih vzorih. Ta skladatelj v svojih delih ni uporabil skladateljskih postopkov, značilnih za bolj 'zaostrene' oblike modernizma, kot so atonalnost, dodekafonija, klaster, mikro-polifonija itn. temveč so njegova dela tonalno centrirana, z začasnimi razširitvami tonalitete z uporabo kromatike. Njegova kompozitorska poetika se lahko okarakterizira s sintagmo zgodovinarski modernizem. Zdi se namreč, da je s svojo skladateljsko aktivnostjo Vauda spoštoval obstoječi glasbeni kanon, ki si ga je prizadeval obogatiti in razširiti z lastnimi deli. V tem smislu ni izpodrival ali raziskoval tradicije, temveč jo je sprejemal in na njenih osnovah gradil lastno skladateljsko poetiko, kar je ena osnovnih lastnosti zgodovinarskega modernizma. Njegova poetika je tako dejansko bila v skladu z omenjenimi socrealističnimi zahtevami, dostopna in razumljiva široki publiki, pogosto utemeljena v bogatem ljudskem izročilu.

Skladateljsko in teoretično Sanjališče Anice Sabo

Najmlajša med navedenimi avtorji je Anica Sabo (rojena Kolavčič), še vedno aktivna na glasbeni sceni Srbije in sodi v srednjo generacijo skladateljev, ki ustvarjajo na področju te države. Rojena je v Beogradu, kjer je pridobila prva znanja s področja glasbe. Leta 1980 je končala študij skladateljstva na Fakulteti glasbene umetnosti, v skupini profesorja Srđana Hofmana, v tej skupini pa je leta 1986 tudi magistrirala. Anica Sabo je torej skladateljica, šolana v času socializma, po kurikulumu oddelka za kompozicijo, ki je ustanovljen neposredno po drugi svetovni vojni, ki je zajemal afirmacijo modernističnih dojemanj glasbe, o katerih je že bilo govora. Ta skladateljica je v študentskih letih ustvarila poetiko, ki temelji na modernističnih idejah o avtonomiji umetnosti, kateri ostane zvesta v celotni karieri. Glede na to, da je delo usmerila na teoretično in skladateljsko delo, opus te avtorice šteje manj del, kot jih imajo prej omenjeni skladatelji. Njena usmerjenost na področje glasbene teorije je v kontekstu Srbije in družbeno-političnih dogodkov, ki so zaznamovali zadnja tri desetletja njene zgodovine, zelo paradigmatična. Na tukajšnji glasbeni sceni je namreč v zadnjih dveh desetletjih, če primerjamo z obdobjem socializma, opazna vedno večja zastopa-

nost avtoric, ki aktivno komponirajo in katerih dela se (redno) izvajajo.⁵ To kvantitativno povečanje števila aktivnih skladateljic sovpada z razpadom SFRJ in globoko ekonomsko krizo, v katero Srbija zapade v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Skupaj z ekonomskim kolapsom v Srbiji pride tudi do radikalnega upadanja pomena umetnosti in kulture v družbi, kar je pojav, pogojen z zelo majhno zainteresiranostjo vodilnih struktur za to področje. V zvezi s tem se opaža, da se na tistih področjih, ki, tako kot umetnost 90-ih let, izgubljajo na družbenem pomenu, pogosto narašča število žensk. Lahko torej potegnemo vzporednico med statusom, ki ga določeno področje ima v družbi, in zastopanostjo žensk v njem, kar se imenuje feminizacija poklica. Torej, ko »družbeni status poklica upada, ga moški zapuščajo, in narašča število žensk v tem poklicu, le-ta izgublja ne samo družbeni status temveč (...) tudi ekonomsko moč« (Popović 2009, 684). Ravno to se je zgodilo s skladateljsko prakso v Srbiji, katere del je Anica Sabo. Kljub vedno večji prisotnosti žensk v srbskem glasbenem svetu, imajo skladatelji na tem področju še vedno privilegirano mesto, o čemer priča tudi veliko število avtoric, ki so tako kot Anica Sabo svojo kariero posvetile tudi obravnavanju teorije. Centri moči v svetu glasbe so v Srbiji še vedno rezervirani za skladatelje, kljub relativni izenačenosti števila skladateljic in skladateljev, ki ustvarjajo v Srbiji. V takšnem kontekstu so se v osmem in devetem desetletju 20. stoletja številne izšolane skladateljice preusmerile k vprašanju glasbene teorije in analize, določeno število avtoric pa je zapustilo državo in svojo kariero gradilo v tujini.

Med pomembnimi značilnostmi skladateljskega ustvarjanja avtorjev, ki so aktivni zadnjih dvajset let, je njihova fokusiranost na specifično-glasbena vprašanja. Estetistični koncepti, prisotni v modernistični glasbi, nastali v času socializma, so se pokazali kot vitalni in uporabni tudi po razpadu SFRJ. Obdobje krize in recesije, ki sta zaznamovali zadnji dve desetletji, je za posledico imelo, pogojno rečeno, zapiranje glasbe vase in usmerjanje njenih ustvarjalcev k vprašanju glasbene forme, sintakse, skladateljske tehnike itn. Tako se je »sredi poplave turbo, estradne in/ali kvaziumetnosti« negoval »reducirani jezik forme,

⁵ Na primer, na seznamu rednih članov Združenja skladateljev Srbije, objavljenem l. 1965 v strokovni reviji *Istorijski pregled razvoja Udruženja kompozitora Srbije* Roksande Pejović, se nahaja pet skladateljic (Mirjana Živković, Ljubica Marić, Nadežda Mosusova, Lida Frajt in Mirjana Đorđević Šistek) ter sedem glasbenih pisateljic. Poleg njihovih je na seznamu navedenih še 74 imen skladateljev (Pejović 1965, 62). Za razliko od tedanjega, se na aktualnem seznamu članov Združenja skladateljev Srbije, v »sekciji skladateljev resne glasbe« lahko najde imena 45 skladateljic in 79 skladateljev, kar je vsekakor opazna sprememba glede na zastopanost skladateljic v članstvu ZKS v času socializma

duh visoke in elitne umetnosti, obrnjen predvsem vase, v etičnost, v odgovornost (...)» (Čubrilo 1998, 26). Skozi glasbo se je hotelo ohraniti nacionalno in kulturno identiteto, obdržati status quo in formirati »novi srednji sloj sprejemljivih vrednosti« (Šuvaković 2005, 644). Usmerjenost k avtonomno glasbenim idejam skladateljev, aktivnih v zadnjih dveh desetletjih, se lahko pojasni tudi s konceptom kurikula študija kompozicije, ki temelji na idejah, značilnih za povojno skladateljstvo ustvarjalnost.

V takšnem kontekstu se lahko obravnava tudi ustvarjalnost Anice Sabo. Po končanem študiju postane aktivna na področju teorije in se v okviru nje zanima predvsem za vprašanja forme, simetrije in glasbenega toka. Od leta 1982 je zaposlena na Oddelku za glasbeno teorijo Fakultete za glasbeno umetnost, kot izredna profesorica v tej ustanovi pa trenutno opravlja funkcijo vodje Oddelka. Prispevke v srbsčini in angleščini je objavljala v strokovnih revijah *Novi zvuk*, *Mokranjac*, *Razvitak*, *Muzikologija* in v okviru zbornikov, kot so *Folklor i njegova umetnička transpozicija*, *Izuzetnost i sapostojanje*, *Muzika i mediji*, *Muzička teorija i analiza* itn. V teh publikacijah je objavila prispevke, ki obravnavajo analizo skladb Bele Bartoka, Petra Konjovića, Stevana Mokranjca, Aleksandra Obradovića, Stanojla Rajičića, Milutina Radenkovića ter Zlatana Vaude, Mihovila Logarja, Davorina Jenka in številnih drugih skladateljev, ki so zaznamovali zgodovino srbske glasbe. V okviru njenega teoretičnega opusa izstopa delo z naslovom *Slovenački kompozitori u Srbiji – Davorin Jenko, Mihovil Logar, Zlatan Vauda*, predstavljeno na Prvi srbsko-slovenski konferenci »Srbi u Sloveniji, Slovenci u Srbiji«, ki jo je organiziral Etnografski inštitut SANU v Sirogojnu. Tako kot Zlatan Vauda, je Anica Sabo pomemben del svoje kariere usmerila v pedagoško delo. Kot profesorica teoretičnih predmetov je predavala ne samo v Beogradu, temveč na številnih univerzah v Srbiji in sosednjih deželah, imela je vrsto predavanj in tečajev za izpopolnjevanje. Anica Sabo ni aktivna samo v uradnih kulturnih inštitucijah v Srbiji, temveč tudi v okviru dejavnosti narodnih manjšin. Namreč, od leta 2001, ko smo se Slovenci v Beogradu institucionalno organizirali v okviru Društva Sava, se je angažirala kot predsednica društva, s čimer je prispevala k ustvarjanju okvira za ohranjanje in širjenje slovenske kulture, umetnosti in jezika. V tem smislu je posebno opazno njeno prizadevanje v organiziranju in realizaciji številnih proslav slovenskih kulturnih praznikov, kjer so predstavljeni slovenski običaji, glasba, književnost in poezija. Je tudi aktivna članica Nacionalnega sveta slovenske manjšine od njegove ustanovitve leta 2010. V okviru te organizacije je posvečena afirmaciji in ohranjanju slovenske kulture in umetnosti v Srbiji, poseben poudarek v teh dejavnostih pa je namenjen glasbenikom slovenskega rodu. S prof. Majo Đukanović je leta 2012. načrtovala in realizirala projekt z naslovom *Zvok besed (Zvuk reči)*, posvečen predstavitvi Antologije so-

dobne slovenske poezije, tiskane v okviru Nacionalnega sveta, in predstavitvi dejavnosti slovenskih glasbenikov v Srbiji.

V skladateljskem opusu te avtorice prevladujejo dela, ustvarjena v skladu z modernističnimi idejami o glasbenem delu kot o avtonomni, zaprti in zaključeni celoti. Tako se v njenem opusu najdejo skladbe, kot so *Gudački kvartet* (1987), *Igre kapi* za sopran in simfonični orkester (1982), *Impresije* za dva klavirja (1989), *Akvarela* za pihalni trio (1992), *Kazivanja* za godalni orkester (1993), *Lutanja* za violino in klavir (1995), *Diantusa* za klavir v štirih rokah (2000), *Sanjališča* za recitatorja, flavto, violino in violo (2010) ali *Besede strah ni več v slovarju* za violo/recitatorja in flavto (2012). Skladbe so ustvarjene z glasbenim jezikom, utemeljenim v razširjeni tonalnosti. V zadnjih letih je skladateljica navdihnjena z deli sodobnih slovenskih pesnikov in jih na ta način približuje strokovni javnosti v Srbiji. V njenem opusu najdemo tudi aranžmaje skladb slovenskih avtorjev (kot je na primer Jenkova zborovska skladba *Strunam*, ki jo je priredila za različne instrumentalne in vokalno instrumentalne ansamble). Čeprav njen navdih ne izhaja iz folklornih melodij in izročila, se je, brez uporabe citatov ali asociacij na ljudske melodije, v namen izvajanja v okviru Društva Sava večkrat angažirala kot aranžerka ljudskih melodij, ki jih je priredila za zbor ali instrumentalni ansambel. Lahko povzamemo, da ta skladateljica s postzgodovinske pozicije, v kateri ustvarja, sprejema in povezuje dosežke svojih predhodnikov, z željo, da s svojim delom in skladateljskim opusom nadaljuje z bogatitvijo srbskega glasbenega sveta ter ohranjanjem slovenske kulture in umetnosti v tej deželi.

Glasbeniki slovenskega rodu so zaznamovali kulturno in umetniško sceno Srbije, od njenih začetkov v 19. stoletju vse do današnjih dni. Zaradi velikih političnih sprememb in dogodkov so si mnogi med njimi kot svoje stalno prebivališče izbrali glavno mesto Srbije, v katerem so delali na vzpostavljanju glasbenega profesionalizma, pedagogije, pa tudi na dvigovanju kakovosti glasbenega življenja dežele. S svojim doprinosom k skladateljskemu ustvarjanju so obravnavani avtorji v različnih zgodovinskih obdobjih svojo dejavnost vpletli v glasbeni kanon zgodovine srbske glasbe, s čimer so na poseben način prispevali h kulturni izmenjavi, ki se dogaja med državami balkanskega polotoka in – v tem primeru – med Slovenijo in Srbijo.

Prevedla Maja Đukanović

Literatura

- Bergamo, Marija. 1980. *Elementi ekspresionističke orijentacije u srpskoj muzici*. Beograd : Univerzitet umetnosti.
- Čubriilo, Jasmina. 1998. *Beogradska umetnička scena devedesetih*. Beograd : Radio B92.
- Marković, Tatjana. 2005. *Transfiguracije srpskog romantizma – muzika u kontekstu studija kulture*. Beograd : Univerzitet umetnosti.
- Masnikosa, Marija i Dragana Stojanović Novičić. 2007. „Orkestarska muzika“. U *Istorija srpske muzike : srpska muzika i evropsko kulturno nasleđe*, ur. Mirjana Veselinović-Hofman i dr, 493–515. Beograd : Zavod za udžbenike.
- Mikić, Vesna. 2009. *Lica srpske muzike : neoklasicizam*. Beograd : Fakultet muzičke umetnosti.
- Pejović, Roksanda. 1965. *Istorijski pregled razvoja Udruženja kompozitora Srbije*. Beograd : Udruženje kompozitora Srbije.
- Pejović, Roksanda (ur.) 2008. *Allegretto giocoso : stvaralački opus Mihovila Logara*. Beograd : Fakultet muzičke umetnosti.
- Peričić, Vlastimir. 1968. *Muzički stvaraoci u Srbiji*. Beograd : Prosveta.
- Popović, Dragana, Daša Duhaček. 2009. „Od Ciriškog kruga do studija roda: rodna ravnopravnost i visoko obrazovanje u Srbiji“. *Godišnjak FPN*, III/3 : 697–713.
- Šuvaković, Miško. 2005. *Pojmovnik suvremene umjetnosti*. Zagreb : Horetzky.

Prevedeni članak

Prevedeni članek

Svenka Savić

Univerzitet u Novom Sadu

Filozofski fakultet

Srbija

svenka@eunet.rs

Migracije unutar jugoslovenskog prostora: pozorišni umetnici iz Slovenije u Srpskom narodnom pozorištu u Novom Sadu (1947–2013)¹

Sažetak

Nakon II svetskog rata značajan broj pozorišnih umetnika i umetnica iz Slovenije dolazi u Srbiju i Vojvodinu. Razlozi su, pre svega, povezani sa izgrađivanjem umetničke karijere različitog vremenskog trajanja: od potpunog umetničkog ostvarenja i preseljenja u novu sredinu, do povratka u Sloveniju, ili odlaska u neki drugi umetnički centar u regionu ili svetu. Postojeći izvori za istoriju pojedinačnih pozorišnih kuća ne obraćaju posebnu pažnju na migracijske procese ove vrste, budući da je imanentna osobina pozorišnih umetnika da cirkulišu po umetničkom, geografskom i usko profesionalnom prostoru. Tokom skoro sedam decenija (1945 – 2013), u Srpskom narodnom pozorištu (SNP) u Novom Sadu je 35 umetnica i umetnika u tri osnovna ansambla, duže ili kraće, bilo u angažmanu: u orkestru (12), u operi (9), u baletu (4), ili kao umetnici koji su radili sa svim ansamblima (kostimografinja) i doprineli njegovom razvoju, umetničkoj izgradnji. Cilj je ovoga pilot-istraživanja da otvorim temu migracija unutar pozorišnih kuća (sa tri umetnička ansambla) u Jugoslaviji, kako bi prikupljeni podaci poslužili za buduću detaljniju analizu o preplitanjima, mešanjima i zajedničkim dostignućima pozorišnih umetnika, migracijski obogaćenim. Odabrala sam kao primere nekoliko kratkih biografija umetnica i umetnika iz različitih pozorišnih delatnosti, kojima se osvetljavaju osnovni okviri migracijskog procesa unutar pozorišnih kuća, a tokom izgrađivanja njihovog pozorišnog

¹ Članak Svenke Savić: Migrations in the Yugoslav region : Theater artist from Slovenia in the Serbian National Theater in Novi Sad (1947–2013) objavljen je u *Ars & Humanitas : reviji za umetnost in humanistiko*, 1. 7, št. 2 (2013), str. 190–203. Na srpski jezik preveden je uz saglasnost autorke.

identiteta. Zaključak je da su slovenački umetnici značajno doprineli razvoju pozorišne umetnosti u SNP-u (naročito u prvim decenijama nakon II svetskog rata) u kontinuitetu do danas, nakon formiranja dveju zasebnih država – Slovenije i Srbije. Za buduću praksu bilo bi korisno detaljnije obraditi ovu temu na celokupnoj građi, kao jedan vid doprinosna sagledavanju procesa migracija uopšte.

Ključne reči: migracije, teatar, opera, operno rediteljstvo, balet, kostimografija, životne priče

1. Uvod

Pozorišne kuće se mogu smatrati svojevrsnim migracionim centrima koji imaju svoje specifične istorije, ako se istorija pozorišne kuće promatra iz pespektive migracijskih procesa – odlazanja i dolazanja umetnika iz jedne sredine u drugu. Za istoriju najstarijeg pozorišta u Srbiji, SNP (1861–2013), važni su učinci umetnika i umetnica iz Slovenije koji su u njemu provodili duže ili kraće vreme, vraćali se u Sloveniju, ili ostajali u Novom Sadu. O tome ima dosta rasutih podataka po različitim izvorima, u legatima umetnika, a najviše u sećanjima samih umetnika, o čemu, nažalost, danas nema dovoljno zapisanih podataka niti preglednog kritičkog teksta ni u Srbiji ni u Sloveniji.

2. Cilj rada

Cilj je ovoga pilot-istraživanja da otvorim temu migracija unutar pozorišnih kuća (sa tri umetnička ansambla), kako bi prikupljeni podaci poslužili za buduću sveobuhvatnu analizu o preplitanjima, mešanjima i zajedničkim dostignućima pozorišnih umetnika tokom izgrađivanja društva.²

² Umetnici koji su bili u operi (pevači i pevačice, zatim dirigenti, operski reditelji, uključujući i članove orkestra), i baletu (igrači i igračice, uključujući i koreografe), a manje ih je koji su gostovali u drami, pa zato u ovom pregledu izostaju podaci o njima. Takođe, nema podataka o umetnicima iz Novog Sada koji su odlazili i duže ili kraće radili u Sloveniji (kao što je višedecenijski rad reditelja Voje Soldatovića u Mariboru), ili pak tamo ostali (kao što je rad Olivera Ilić, solistkinje mariborskog baleta, a diplomirane učenice Baletske škole u Novom Sadu). Izostaju, takođe, detaljniji podaci za grupe slovenačkih umetnika koji su u Jugoslaviji (Srbiji) rođeni i koji su u njoj ostvarili deo karijere u pozorišnim institucijama, a potom otišli u druge krajeve sveta. Jedan primer je dirigent *Janez Govednik* (Subotica, 26. IV 1951) – rođen u Srbiji, svoju karijeru je tu ostvario. Završio je muzičku školu, Akademiju i Fakultet muzičkih umetnosti (muzički pedagog) u Beogradu (1977), postdiplomske studije u Moskvi (harmonika), zaposlen je u Narodnom pozorištu u Beogradu (1981–1988), zatim kao dirigent u Operi SNP (1988–1992), u vreme kada ono već ima iza

3. Istorijska perspektiva – nekoliko podataka

3.1. Počeci stvaranja Opere SNP-a i udeo umetnika iz Slovenije

Opera

Još dok II svetski rat nije bio završen u svim delovima Jugoslavije, 1945. godine obnavlja se život u svim njegovim krajevima, uključujući i muzički život u Novom Sadu, u okviru najstarijeg pozorišta u Srbiji (i na Balkanu), imenovanom najpre kao Vojvođansko narodno pozorište (VNP), koje je zatim promenilo naziv u Srpsko narodno pozorište (SNP). Govoreći o prvih trinaest godina postojanja Opere u Novom Sadu, Mirko Hadnađev (1961, 422) kaže da je u sezoni 1946/47. u Novom Sadu gostovala Opera Slovenskog narodnog gledališća iz Ljubljane (u sezoni koja je prethodila zvaničnom otvaranju Opere): „Ova poseta ljubljanske Opere,³ ostvarena radi *produbljivanja i učvršćivanja kulturno-umetničkih veza između slovenačkih i vojvođanskih pozorišnih trudbenika*, deluje i kao svež podsticaj muzičkoj grani VNP-a“ (italik S. S.). Produbljivanje kulturno-umetničkih veza ostaće konstanta tokom pola veka saradnje!

Juna 1947. Ministarstvo prosvete Srbije donelo je odluku o formiranju Opere u SNP-u. To se manifestaciono obeležava premijerom *Travijate* (12. 11. 1947), u kojoj naslovnu ulogu Violete peva članica SNP-a iz Slovenije – Erna Krže⁴ (Hadnađev 1961, 423). Operske režije su tada poveravane dramskim rediteljima, jer operskih još nije bilo, ali je bitno ovde naglasiti da su se tada na novosadskoj operskoj sceni smenjivala „dva slovenačka reditelja, veteran Ciril Debevc kao gost i početnik Mario Marinc u stalnom angažmanu (uopšte, tre-

sebe četrdeset uspešnih sezona i započinje vreme inovacija, kako u Operi (*Viva la mama*), tako i u Baletu (na primer, *Konjić-Grbonjić*, Rodiona Šcedrina 1989). Nakon angažmana u SNP-u odlazi u SAD. Ima primera da su umetnici slovenačkog porekla (druga generacija) ostvarili potpuno svoju karijeru u SNP-u. Takav primer je dirigent *Imre Toplak* (Bajmok, 4. XI 1933), po ocu Slovenac. Kao dirigent ostvario je ukupan staž u Operi i Baletu SNP-a: nakon završene Muzičke akademije u Beogradu počinje dirigentsku karijeru, najpre u Baletu SNP-a predstavom *Žizela* (1962), i već tada pokazuje smisao za saradnju sa izvođačima na sceni – izrazite dirigentske sposobnosti u praćenju baletske igre. Kasnije preuzima operski repertoar unutar kuće i nastavu na Akademiji umetnosti u Novom Sadu.

³ Za vreme gostovanja 10–15. jula 1946. godine, ljubljanska Opera izvodi u Novom Sadu *Rusalku*, *Travijatu*, *Hofmanove priče*, *Eru s onoga svijeta* i *Madam Baterflaj*.

⁴ Nešto više podataka o Erni Krže dobila sam u Pozorišnom muzeju u Ljubljani, ali u toj ustanovi nisu znali da je ova operska umetnica imala tu čast da peva Violetu na otvaranju Opere 1947. u Novom Sadu. U Novom Sadu je zabeleženo to njeno jedino gostovanje i više se nikada nije vraćala, kao što je to slučaj sa još nekim umetnicima.

ba primetiti udeo slovenačkih kadrova u formiranju Opere SNP-a“ (Rapajić 2011,191). Tragom rečenice date u zagradi, zainteresovala sam se za kompleksnu problematiku međusobnih razmena slovenačkih umetnika sa novosadskim pozorištem tokom formiranja Opere i Baleta po oslobođenju zemlje. Potreba je bila da se na mestu operskog reditelja angažuje osoba koja je profesionalac u toj oblasti pozorišnog znanja.

Nažalost, otvaranje Opere i njen rast u prvim decenijama nije pratilo i stasavanje operske kritike, pa za premijeru zapravo nije bilo kritike u novinama, u onome smislu koji joj danas dajemo, nego su to pre bili osvrti i informacije. Mirko Hadnađev (1961, 429) se osvrće i na taj deo umetničke produkcije: „Problem kritike operskih i baletskih ostvarenja predstavljao je još od prvih dana osnivanja novosadske Opere slabu tačku u kulturnom životu našeg grada... O prvim predstavama Opere nije ni bilo kritike u pravom smislu te reči“. Stoga nemamo podatak o umetničkoj strani izvođenja Violete Erne Krže.

Oba podatka izostaju u knjizi objavljenoj povodom obeležavanja 50 godina Opere (Krčmar et al., 1998), delimično i zbog drugačije koncepcije same knjige. Činjenica je ipak da se tokom vremena neki podaci važni kao dokaz međusobnog prožimanja umetničkih doprinosa (u ovom slučaju – operskih kolektiva u jugoslovensko vreme) smanjuju, pa su podsećanja ovakve vrste u ovom radu korisna.

Operski reditelji

U vreme osnivanja Opere nije bilo jednostavno naći obrazovane operske reditelje u Novom Sadu, pa je očekivano da su se operskom režijom bavili dramski reditelji, odnosno – oni koji su gostovali iz drugih sredina. To je jasno ako se zna da je opera za reditelja „i teža od drame upravo zato što je podložna muzičko-dramaturškim ograničenjima“ (Rapajić 2011,183). Važno je i za istoriju, ali i za profesiju, da su tri prva operska reditelja u SNP-u bila iz Slovenije: Ciril Debevc, Mario Marinc⁵ i, nešto kasnije, Emil Frelih.

Emil Frelih (Ljubljana 19. XII 2012. – Maribor, 19. V 2007) je završio školovanje u Ljubljani. Nakon diplomiranja se usavršavao po

⁵ Svetozar Rapajić (2011, 191) daje i umetničku procenu dvaju operskih reditelja iz Slovenije sledećom konstatacijom: „Režije Debevca i Marinca zadržavale su se uglavnom na korektnom nivou, bez većih kreativnih dometa. Za Debevca se može zaključiti da je bio majstor vizuelnog komponovanja scenskih slika, naročito u grupnim scenama, ali da su te slike često bivale na nivou statičnih tabloa, bez dovoljno izrazitog dramskog događanja. Marinc je sa svoje strane bio naklonjen redukciji i izvesnoj meri stilizacije, ali se u rediteljskom radu suočavao sa problemima koje nije uvek bilo moguće rešiti.“

raznim muzičkim centrima u Evropi, a u SNP dolazi iz Skoplja (gde je bio u stalnom radnom odnosu), najpre kao gost, a zatim u stalni angažman punih sedam sezona. Frelih beleži uspomenu na početke karijere u SNP-u: „Posle premijere Pučinijeve opere *Turandot*, koju sam u proleće 1958. godine režirao prvi put u Srpskom narodnom pozorištu u Novom Sadu, rukovodstvo pozorišta me je pozvalo da prihvatim mesto reditelja opere. S obzirom na predstojeći repertoar *zanimljivih operskih dela*, te mladi i visokokvalitetan *ansambl* u kojem sam video mogućnost umetničkog razvoja, i, onda za mene veoma važno uverenje tadašnjeg ljubaznog upravnika Radomira Radujkova kako će uskoro započeti *izgradnja najmodernijeg pozorišta* u državi, ja sam nakon temeljnog razmišljanja, nekoliko dana posle premijere, potpisao ugovor o stalnom angažmanu“ (Frelih 1998, str. 171, italik S. S.). Od umetnika ovde dobijamo podatak o tome zašto su migracije usledile – uglavnom radi daljeg razvoja njihove karijere – što će biti opšta karakteristika svih umetnika.

Frelih je od sezone 1958/59. režirao veliki broj operskih predstava i uticao na izbor repertoara. U sezoni 1961/62, kada SNP obeležava 100 godina postojanja, a u povodu ovog velikog jubileja, u Beogradu se na gostovanju izvodi opera *Turandot*, u režiji Emila Freliha. Odavde vidimo da je slovenački umetnik deo jednog značajnog obeležavanja novosadske tradicije – veka postojanja teatra u Novom Sadu, ali predstavljenog u prestonici – Beogradu, čime se i rad reditelja šire pokazuje umetničkoj publici.

Emil Frelih je bio graditelj operskog repertoara: „Posle sedam godina (i dvadeset i jedne režije) mog redovnog rada u novosadskoj operi SNP, prihvatio sam angažman u mariborskoj operi, *s ubeđenjem da pozorišni umetnik s vremena na vreme mora menjati ansambl i pozorišnu sredinu, na korist i sebi i pozorištu*“ (italik S. S.). Reditelj ponavlja osnovni motiv migriranja umetnika, a to je da teatarski razlozi za promenu sredine, bojazan od umetničke zasićenosti obeju strana – umetnika i publike, predstavljaju snažan motiv za očuvanje sopstvenog kvaliteta kroz promene pozorišne kuće.

Sledi period posle 80-ih godina, kada pozorište više nije imalo stalno angažovane operske reditelje, pa se može reći da su slovenački operski reditelji u početku i tokom šezdesetih i sedamdesetih godina znatno doprineli ustaljivanju osnovnog rediteljskog kodeksa operске režije, što ostaje kao temelj daljeg razvoja. Nažalost, o tome do danas nije data sveobuhvatna procena, počevši od repertoara pa do scensko-režijskog rešenja. Takođe, nema uporednih podataka u kom stepenu su te migracije koristile pozorišnim kućama i kreativno ih obogatila.

Dirigenti

U prve dve decenije postojanja Opere SNP-a, „fluktuacija dirigentata“ bila je veoma intenzivna.

Davorin Županić (Grac, 1. VII 1912. – Novi Sad 20. XI 1983) je završio ljubljanski Konzervatorij (1936), usavršavao se u Frankfurtu i Beču, a u Beogradu je nakon oslobođenja rukovodio orkestrom JNA i dirigovao je predstavama u beogradskoj Operi, iz koje stiže u Novi Sad, u SNP – „kao neophodno pojačanje nakon odlaska stalnog dirigenta (Vojislava Ilića) 1. XI 1950“. Potreba je bila utoliko izraženija što je te godine formiran i baletski ansambl, pa se i produkcija predstava neminovno povećavala (Gvozdanović 1998, 42). Županić nije dugo ostao u stalnom radnom odnosu u SNP-u (direktor Opere SNP-a bio je od 1. IX 1950. do 31. VIII 1954), ali je bio prisutan u najvažnijem periodu postavke opere i orkestra kao profesionalnih kolektiva. U 1950. godini Županić je postao i direktor Opere, i na toj dužnosti je mogao voditi kadrovsku i umetničku politiku i izgraditi viziju za naredne godine, što je on valjano činio. Krajem 1954. prekida stalni radni odnos, ali se vraća na gostovanja kao honorarni dirigent (1963–64) i diriguje po raznim zemljama u regionu, da bi nakon zvršene karijere ostao u Novom Sadu do smrti.

Marjan Fajdiga (Ljubljana, 1. X 1930), je završio studije muzike u Ljubljani (Akademija za glazbu, 1958), školovao se godinu dana u Pragu, a u novosadsku operu dolazi 1965. i ostaje u njoj punih deset godina (do 1974), kada prelazi u Operu u Sarajevu, a potom u Ljubljanu u SNG. I njegov migracioni put potvrđuje pravilo da se slovenački umetnici „sele“, u ovom slučaju – kružno po regionu i ponovo u domovinu. Fajdiga u novosadskoj Operi i Baletu diriguje mnogim delima, a postavio je operu *Krutnjava*, savremenog slovačkog kompozitora Eugena Suhonja, za koju je dobio i Oktobarsku nagradu grada Novog Sada (1969). „Kao dirigent široke kulture i interesovanja, značajnu je aktivnost razvio na čelu Novosadskog kamernog orkestra, koji je vodio sve do prelaska u Sarajevo (1974)“. U godini 1965/1966. bio je direktor Opere SNP-a.

Jakov Cipci (Split, 22. X 1901. – Maribor, 23. VI 1975), još jedan je slovenački dirigent i kompozitor, koji je kao gost u novosadskoj Operi tokom 1965. dirigovao operama *Boemi* i *Otmica iz seraja*. Nažalost, o njegovom delu u SNP-u ne postoji dovoljno podataka. U posebnom istraživanju i analizi vredelo bi se posvetiti gotovo svim kompozitorima i dirigentima iz Slovenije, ne samo onima koji su odande došli u Srbiju, nego i onima koji su bili rođeni u Srbiji i koji su u njoj ostvarili samo deo svoje karijere.

Kostimografkinja

Stanislava Jatić, rođ. Ceraj-Cerić (Ljubljana, 10. IX 1919), ostvarila je karijeru kostimografkinje u potpunosti kroz stalni radni odnos u SNP-u, gde je i penzionisana (1970). Kostimski je opremila 327 predstava u operi, baletu, drami, da bi nakon toga još tri decenije honorarno sarađivala sa svojom kućom (Savić 2009, 70–78) i za svoj rad dobila priznanja, između ostalog i Oktobarsku nagradu grada Novog Sada. U tom gradu se udala, ostvarila karijeru i renome umetnice, i našla mnoge prijatelje. Na moje pitanje: kako ste se zaposlili, Stana podseća na davno vreme neposredno posle II svetskog rata, kada je pomagala partizanski pokret: „U vreme kad sam završila studije, Srpsko narodno pozorište u Novom Sadu tražilo je stalnog kostimografa. Rektor Akademije primenjenih umetnosti u Beogradu (gde je studirala kostimografiju) predložio je mene, i na dužnost prvog kostimografa Srpskog narodnog pozorišta stupila sam u avgustu pedeset druge godine. Tamo sam ostala sve do penzionisanja sedamdesete godine“ (Savić 2009, 74–75). Stana se seća da je prva sezona bila „jako naporna, izvela sam sedamnaest premijera: četiri operne, dve baletske i jedanaest dramskih.“ (Savić 2009, 75). Sve dok je Stana bila u stalnom radnom odnosu kao jedina kostimografkinja, radila je za sva tri ansambla veoma mnogo (ona je osoba koja ne sme reći „ne mogu“). Međutim, kada je otišla u penziju (što više puta ponavlja), pozorište je odmah angažovalo dve kostimografkinje na njeno mesto, jer je ustanovljena norma, i shodno potrebama kuće bilo je posla za dve norme, koje je Stana, inače, tolike godine sama ispunjavala.

Važno je u migracijskim procesima posmatrati i karakterne osobine aktera, te to koliko one bivaju model drugima u sredini u kojoj stvaraju. Stana je, zapravo, model radne, predane i pametne osobe, koja traje u kontinuitetu čak pet decenija i koja uvek ima dobru volju. Danas, u devedeset četvrtoj godini života, ona ide na časove slovenačkog jezika u Udruženje „Kredarica“,⁶ da obnovi svoj maternji jezik i od mlađih nauči sve nove fraze i reči savremenog slovenačkog književnog jezika.

⁶ Udruženje Slovenaca *Kredarica* iz Novog Sada prvo je udruženje Slovenaca i Slovenki u Srbiji, osnovano 1997. s ciljem da podstake održavanje i širenje nacionalnog identiteta i tradicije Slovenaca van granica Slovenije, kao i da predstavlja slovenačku kulturu široj zajednici u kojoj deluje. Tokom petnaest godina postojanja, Udruženje je organizovalo preko 200 raznih kulturnih događaja u obe države; ono izdaje Bilten (*Kredarica*) četiri puta godišnje. Udruženje je dalo značajan doprinos osnivanju Nacionalnog saveta Slovenaca u Srbiji.

Druga važna komponenta migrantskih procesa i migranata jeste briga za nezaborav – da ono što je bilo umetnički ulog na sceni, za publiku, ne ostane nevidljivo i neznano. Stana Jatić zna iz iskustva da je atmosfera u pozorištima takva da je važna sadašnjost, a da o prošlosti pričaju akteri (glumci, reditelji...), i to se pripovedanje najčešće sublimira u anegdotama ili u nekim drugim kratkim formama naracije, i u tom se obliku prenosi s kolena na koleno u pozorišnoj tradiciji. Valjalo bi sakupiti te kratke priče o slovenačkim umetnicima u SNP-u – vezane za određene događaje, karakterne osobine – i prikazati ih kao svojevrzne pozorišne identitete.

Stana Jatić nudi model – kako sačuvati za nezaborav ono što je u pozorišnoj umetnosti ostvarila: „Napravila sam 5 primeraka knjige u kojoj sam još sedamdeset četvrte zabeležila čitav svoj dotadašnji rad u Srpskom narodnom i u drugim pozorištima. Jedan primerak nalazi se u Rukopisnom odeljenju Matice srpske, jedan u Pozorišnom muzeju Vojvodine u Novom Sadu, gde je i moja celokupna dokumentacija koju čini tri hiljade nacrtu kostima, pozorišnih plakata i novinske kritike, kao i građa za pripreme predstava“ (Savić 2009, 76). Nažalost, ona nije ostavila primerak i Pozorišnom muzeju u Ljubljani, gde o ovom njenom poduhvatu u Novom Sadu nedovoljno znaju.

Za istraživanje migracijskih pitanja u pozorišnim kućama, lična dokumentacija i legati umetnika čine osnovu za istraživački rad od strane nas „drugih“, nas koji smo van pozorišnih kolektiva. Za nas se Stana postarala da imamo dovoljno podataka. Pored ogromnog umetničkog doprinosa u tri ansambla SNP-a koja su se tokom godina povećavala, ona stiže da radi i druge poslove, izložbe i sl. Ono što pleni u ličnosti Stane Jatić, to je kontinuitet energije koja se mora svesno obnavljati. U knjizi *Vreme i ljudi: Slovenci u Novom Sadu*, koju je izdalo Društvo Slovenaca u Novom Sadu, zabeležena je ukratko životna priča Stanislave Jatić. Na pitanje: šta biste poručili članovima Društva, Stana odgovara: „U Društvo Slovenaca 'Kredarica' sam se sa sinom učlanila 2000. godine. Od tada sam redovno prisutna na svim susretima, i, *naravno*, jedanput nedeljno posećujem i časove slovenačkog jezika jer je mnogo novih stvari u slovenačkom jeziku od kada sam napustila Sloveniju. Članovima Društva bih savetovala da i ubuduće neguju slovenačku reč i druženje“ (Lovrić 2013, 179, italik S.S.).⁷

⁷ U 2008. Stanislava Jatić je dobila nacionalnu penziju, koju Ministarstvo kulture Republike Srbije dodeljuje zaslužnim umetnicima na polju kulture.

Operske pevačice

Anica Čepe (Kamnica 9. VIII 1919. – Novi Sad, 9. II 2012), je jedna od prvakinja Opere SNP-a na samom početku njenog postojanja, i u njoj je ostvarila punu karijeru (Savić 2009, 63–64), više se ne vrativši u Sloveniju. Zabeležila sam životnu priču Aničinu, i na pitanje kako je došla u Novi Sad, ona se seća: „Tu sam primljena pedeset prve godine... i ostala sam tu dvadeset pet godina kao operska prvakinja. Kad sam došla, odmah su mi dali sve prve uloge jer je prethodna prvakinja otišla u Beograd. Direktor Opere i prvi dirigent tada je bio Županić, takođe Slovenac... Takođe, hoću da kažem da je u početku pedesetih, kada opera tek hvata zamah, svaka novina zapravo bila potrebna. Tako sam sa dirigentom Županićem pripremila prvi solistički koncert na kojem sam pevala razne odlomke iz opera“. Anica Čepe je takođe ispoljavala izuzetnu fizičku i mentalnu energiju do kraja života – punih devedeset godina. Stana i Anica su se družile. Imale su običaj da se sastaju u jednoj poslastičarnici u Novom Sadu, u centru grada, u blizini Stanine kuće. Na moje pitanje Stani: na kojem jeziku ste razgovarale, njen odgovor je bio: – Na slovenačkom! Bili su to intimni susreti dveju Slovenki, koje su na svom maternjem jeziku razgovarale o pozorištu i ljudima, i o drugim Slovencima u Novom Sadu. I nakon toliko godina izvan Slovenije, njih dve su se u privatnoj sferi osetile objedinjene svojim jezikom.

Kompozitori

Dušan Stular (Trst, 6. IV 1901. – Novi Sad, 21. I 1992), pijanista, kompozitor, muzički pedagog, direktor Muzičke škole u Novom Sadu (1947 – 1953), nakon prisilnog napuštanja Trsta zbog naprednih ideja (1943) dolazi najpre u Suboticu, a potom u Novi Sad, gde je bio direktor Muzičke škole „Isidor Bajić“ neposredno posle oslobođenja (1947 – 1953). Nakon toga prelazi u stalni radni odnos u SNP (1954 – 1967), gde je gotovo sve do svoje smrti obavljao različite delatnosti: komponovanje (najviše za dramske predstave), muzička pedagogija, bliski saradnik mnogima. Bio je stalni saradnik na Akademiji umetnosti od njenog osnivanja.

3.2 Počeci stvaranja Baleta SNP-a i ideo umetnika iz Slovenije

U ansamblu Baleta (osnovan 1947), dva značajna umetnika koreografa, igrača, pedagoga, Maks Kirbos i Iko Otrin, nastoje da postave osnove repertoarske i kadrovske politike – posebno radi dobrih međuljudskih odnosa.

Maks Kirbos (Ljubljana 12. V 1914. – Maribor, 28. X 1972) tokom samo jedne sezone u Baletu SNP-a (1953 – 54) ostavlja svoj pečat kao koreograf, pedagog i igrač. On u znatnoj meri uspostavlja osnovne principe profesionalnog rada i koreografije (*Don Huan*) – odnosno upravlja kao šef baletskog ansambla. Nakon rada u Baletu SNP-a, Kirbos odlazi u Rijeku i dalje u druge pozorišne kuće u regionu, da bi se na kraju vratio u Sloveniju.

Iko Otrin (Zemun, 25. I 1931. – Ljubljana, 28. VII 2011), igrač, koreograf, šef Baleta. Dolazi u Balet SNP-a (1963, kada ima samo 31 godinu), kao opšteobrazovan (diplomirao etnologiju), posebno muzički, i igrački usmeren ka novim pravcima u razvoju baletske i plesne umetnosti u Evropi. On poseduje energiju i izuzetne organizacione sposobnosti, koje ga nikada nisu napustile. Taj susret novosadskog ansambla u usponu početkom šezdesetih godina XX veka i Otrina na početku njegovog umetničkog razvoja bio je na dobrobit obe strane. Nakon prve predstave, on dobija stalni angažman u Baletu SNP-a, gde ostaje od 1963. do 1969. godine. Postavio je ukupno 15 različitih baleta (od toga 2 praižvedbe), od kojih su 3 obnavljana više puta (dodajmo i njegov doprinos u operi, operetama i dramskim predstavama SNP-a). Njegove baletske predstave su izvođene preko 400 puta, a videlo ih je preko 100.000 gledalaca u zemlji i na gostovanjima. Ovi kvantitativni podaci mogu biti dokaz uticaja Ike Otrina na smer razvoja baleta u Novom Sadu i Srbiji, kako u repertoarskoj politici, tako i u odgajanju pozorišne i baletske publike. U toj aktivnosti ističe se svojim svetonazorom, afirmišući nekoliko važnih komponenta sistema vrednosti: mir u svetu i među ljudima, suprotstavljanje ratu, te ljubav među ljudima – što ga čini angažovanim umetnikom u vremenu u kojem stvara u Novom Sadu, najpre u kontinuitetu tokom šest sezona (1963 – 1969), a potom u vremenskim razmacima koji u Srbiji (i u Novom Sadu) nisu išli na ruku razvoju umetnosti uopšte, baletske posebno (rastakanje zajedničke države, inflacija, krize političkog sistema i kulturnih vrednosti).

Otrin publiku shvata kao potencijal ljubitelja baleta kojima treba obezbediti dovoljno informacija za razumevanje onoga što se na pozornici igra. Otuda je on jedan od retkih 'pedagoga publike'. Od posebne je važnosti njegov rad na izgrađivanju repertoara baletskih predstava za decu (tačnije – rad na razvoju ukusa najmlađe publike za balet), čemu treba dodati njegov pedagoški rad sa igračima, koji je bio od presudnog uticaja na razvoj ansambla. On je uglavnom radio sa mladim igračicama i igračima, koji su uz njega postajali profesionalci.

U vreme kada je Iko Otrin stvarao u novosadskom baletskom ansamblu, mediji nisu tako intenzivno pratili rad baletskog i operskog ansambla; zato je ocena Otrinove aktivnosti u medijima nedovoljna da se proceni važnost njegovog rada za istoriju Baleta u SNP-u, kao i za istoriju baleta u Sloveniji, gde se relativno nedovoljno zna o važnosti Otrinovog doprinosa novosadskoj baletskoj sceni. Otišao je iz Novog Sada u vreme nemilih političkih događaja i ratova, pa je možda i to jedan od razloga nevidljivosti Otrinovog ogromnog rada na obe strane.

4. Rezultati

Analiza podataka pokazuje da su slovenački umetnici u novosadskoj pozorišnoj sredini značajno doprineli njenom kulturnom i umetničkom razvoju; učinili su pomake u pedagoškom radu sa mladim umetnicima i umetnicama; uticali su na formiranje pozorišne publike (pre svega, baletske i operске); uneli su inovacije u umetnička ostvarenja i potvrđivali viziju sveta bez nasilja. Posebno ističem mirovnjačku ideju vezanu za našu planetu u baletima Ike Otrina.

Pozorišni vid razmena u okviru širih procesa migracija na jugoslovenskom prostoru ostao je zanemaren (kao stalni proces u pozorišnoj umetnosti kod nas), pa je prožimanje dvaju naroda, te dveju kultura, umetnosti nedovoljno vidljiv. Uбудućе, u ovom pogledu mogu udruženja (kao što je „Kredarica“) odigrati značajnu vezivnu ulogu, čuvajući podatke ovde i premeštajući ih u slovenačku sredinu – za nezaborav.

Ovo pilot-istraživanje doprinosa slovenačkih umetnika u SNP-u pokreće pitanje odabira metoda. Zalažem se za višestruke metode, za kombinaciju metoda životne priče (*oral history*), sa drugim, već ustaljenim, zatim sa analizom sadržaja medija, što je sve zajedno bitno za sagledavanje slojevitosti u interkulturnoj razmeni umetnika, u odlikama njihovih identiteta i međusobnoj povezanosti profesionalnih i ljudskih vizija. Kombinacija nekoliko perspektiva (analiza tekstova iz pisanih medija u kombinaciji sa ličnim ispovestima, individualnim svedočenjima umetnika, kao delom kolektivnog sećanja vezanog za umetnika), pokazuje veličinu doprinosa ovakvih razmena.

Analize priznanja i nagrada koje su slovenački umetnici dobili u Novom Sadu su javna potvrda njihovog doprinosa. Potrebno je sistematski popisati sve nagrade i priznanja koje su slovenački pozorišni umetnici dobili za vreme rada u SNP-u u Novom Sadu, a njihov broj nije mali (ovde sam dala samo nekoliko osnovnih podataka o tome).

5. Zaključak

Zaključak je ovog projekta da su slovenački umetnici značajno doprineli razvoju pozorišne umetnosti u SNP-u (naročito u prvim decenijama nakon II svetskog rata), u kontinuitetu do danas, nakon formiranja dveju zasebnih država – Slovenije i Srbije.

Za buduću praksu bilo bi korisno detaljnije obraditi ovu temu na osnovu celokupne građe, kao vid doprinosa sagledavanju procesa migracija uopšte.

Neophodna nam je studija o migracijskim vezama u pozorišnim kućama na jugoslovenskom prostoru. Za sada su podaci rasuti po legatima, individualnim arhivama, a malo toga je dostupno na jednom mestu.

Literatura

- Davidman, Lynn i Shulamit Reinharz. 1992. *Feminist Methods in Social Research*. New York, Oxford : Oxford University Press.
- Freljih, Emil. 1998. „Nekoliko mrvica o delovanju Miloša Hadžića“. U *Pedeset godina opere Srpskog narodnog pozorišta*, ur. Vesna Krčmar, Miodrag Milanović, Dušanka Radmanović, 171–173. Novi Sad : Srpsko narodno pozorište.
- Gvozdanović, Eugen. 1998. „Na čelu muzičkih delatnosti“. U *Pedeset godina opere Srpskog narodnog pozorišta*, ur. Vesna Krčmar, Miodrag Milanović, Dušanka Radmanović, 38–47. Novi Sad : Srpsko narodno pozorište.
- Hadnađev, Mirko. 1961. „Pod okriljem stoleća“. U *Spomenica SNP (1861 – 1961)*, 421–436. Novi Sad : Srpsko narodno pozorište.
- Krčmar, Vesna, Miodrag Milanović, Dušanka Radmanović (ur.) 1998. *Pedeset godina opere Srpskog narodnog pozorišta*. Novi Sad : Srpsko narodno pozorište.
- Krčmar, Vesna. 2004. *Balet: prvih 50 godina (1950 – 2003)*. Novi Sad : Srpsko narodno pozorište.
- Lovrić, Marija. 2013. *Čas in ljudje: Slovenci v Novem Sadu*. Novi Sad : Društvo Slovencev Kredarica.
- Rapajić, Svetozar. 2011. Prvi period rada novosadske Opere. *Zbornik Matice srpske za scenske umetnosti i muziku*, 45 : 181–196.
- Savić, Svenka. 2006. (a) „Analize Otrinovega dela in spomeni njegovih sodelavcev“. U *Otrin, Iko: Legenda mariborskega baleta*, ur. Janislav Petar Tacol, 132–139. Ljubljana : Debora.
- Savić, Svenka. 2006. (b) „Iko Otrin u Baletu Srpskog narodnog pozorišta (1963–2005)“. U *Pogled u nazad : Svenka Savić o igri i baletu*, ur. Marijana Čanak, Vesna Krčmar, Veronika Mitro, 80–107. Novi Sad : Futura publikacije : Ženske studije i istraživanja.

Savić, Svenka. 2009. „Stanislava (1919)“. U *Životne priče žena: „A što ću ti ja jedna pričat“*, ur. Marijana Čanak et al., 70–78. Novi Sad : Futura publikacije : Ženske studije i istraživanja.

Tacol, Janislav Petar (ur.) 2006. *Otrin, Iko: Legenda mariborskog baleta*. Ljubljana : Debora. Maribor : SNG.

Dodatak:

**Slovinci i Slovenke u Srpskom narodnom pozorištu
u Novom Sadu (1947–2013)**

Antunić Sonja, član orkestra (flauta)	Krže Erna, operski solist (sopran)
Cipci Jakov, dirigent	Lešnik Rudolf, član orkestra (violina)
Čepe Anica, operski solist (sopran)	Marinc Mario, operski reditelj
Debevc Ciril, operski reditelj	Otrin Iko, šef baleta, koreograf
Fajdiga Marijan, dirigent	Pahernik Albin, baletski igrač
Frelih Emil, operski reditelj	Perdan Stanislav, član orkestra (truba)
Godec Rudolf, član orkestra (violina)	Planinšek Atilio, operski solist (tenor)
Hebling Maks, član orkestra (violina)	Puhar Franc, operski solist (bariton)
Ivković Matilda Tita, balerina	Sardoč Peter, baletski igrač
Jatić Stana, kostimograf	Silič Ivan, direktor Opere
Kaučić Adolf, član orkestra (oboa)	Stular Dušan, pijanista, kompozitor, profesor
Kesler Milan, član hora (bariton)	Škrbinc Karmelo, član orkestra (timpani)
Kirbos Maks, šef baleta, koreograf	Špes Franja, član orkestra (trombon)
Košir, Juraj, baletski igrač	Toplak Imre, dirigent
Košir Vladimir, operski solist (bariton)	Vrhovec Magda (balerina)
Kotnik Ljudmila, član hora (sopran)	Zupanc Adolf, član orkestra (violončelo)
Krauthaker Martin, član orkestra (truba)	Županić Davorin, dirigent

Sa engleskog prevela Tanja Tomazin

Prikazi, osvrti i
hronike

Prikazi, pregledi in
kronike

Natalija Panić Cerovski

Univerzitet u Beogradu

Filološki fakultet

Srbija

natalija.panic@fil.bg.ac.rs

Maja Đukanović, *Poglavlja iz slovenačke kulture*

Filološki fakultet, Beograd, 2015, 157 str.
Edicija Jezik, književnost, kultura; knjiga 4

Knjiga *Poglavlja iz slovenačke kulture* dr Maje Đukanović, objavljena 2015. godine u ediciji „Jezik, književnost, kultura“ Filološkog fakulteta u Beogradu, predstavlja rezultat višegodišnjeg autorkinog bavljenja ovom tematikom. Kako sama navodi, knjiga je namenjena pre svega mlađim generacijama, koje su odrastale po raspadu zajedničke države.

Polazeći od dosadašnjih ispitivanja slovenačkih istraživača, Maja Đukanović u uvodom delu knjige sažima relevantnu naučnu literaturu i zaključke u vezi sa razvojem slovenačkog jezika od doseljavanja Alpskih Slovena na teritoriju gde danas živi slovenačko stanovništvo, preko razvoja slovenačkog književnog jezika i same književnosti, do perioda zajedničke države u kojoj su živeli i Srbi i Slovenci. Autorka razvoj slovenačkog jezika sagledava u okviru razvoja umetnosti i nauke uopšte, naglašavajući uticaj muzike, slikarstva, pozorišne i filmske umetnosti, kao i, naravno, književnosti na formiranje jezičke norme, stavljajući akcenat na činjenicu da Slovenci sve do kraja 20. veka nisu imali sopstvenu samostalnu državu i da su na razvoj i očuvanje njihovog nacionalnog identiteta najviše uticali jezik i kultura. Razvoj slovenačkog jezika, i zatim razvoj slovenačkog književnog jezika od 16. veka nadalje, autorka ne razmatra samo sa stanovišta lingvistike, nego sa ovim procesom povezuje delovanje najznačajnijih slovenačkih stvaralaca iz različitih oblasti umetnosti i nauke.

U sedamdesetogodišnjem periodu koegzistencije u zajedničkoj državi ostvarena je saradnja i u oblasti slikarstva, književnosti, pozorišne i filmske umetnosti, što je predstavljeno u drugom delu ove monografije, u kojoj je poseban akcenat stavljen na predstavljanje različitih oblasti slovenačke kulture u periodu zajedničke države (1918–1991).

Povezujući svoja istraživanja sa pragmatičkim zahtevima pisanja jedne ovakve publikacije, autorka prikazuje slovenačku kulturu u periodu zajedničke države (Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Kraljevine Jugoslavije, FNR Jugoslavije i SFR Jugoslavije). Poseban osvrt u svojim istraživanjima ona stavlja na slovenačko-srpska proučavanja jezičkih pitanja i daje iscrpnu bibliografiju radova iz ove oblasti.

U trećem delu publikacije autorka predstavlja svoja istraživanja o Slovincima u Srbiji i o njihovom uticaju na savremenu srpsku kulturu. Od posebnog je značaja segment u kojem autorka predstavlja stvaralaštvo slovenačkih umetnika koji su živeli i radili u Srbiji, kao i slikarsko i arhitektonsko slovenačko nasleđe na našim prostorima. U knjizi je predstavljen i status slovenačke nacionalne manjine u Srbiji u savremeno doba. Mada je slovenačka kultura i geografski i istorijski veoma bliska srpskoj, tek su u najnovije vreme započeta značajnija istraživanja u srpskoj nauci, a monografija *Poglavlja iz slovenačke kulture* u tom smislu predstavlja novinu.

Monografija *Poglavlja iz slovenačke kulture* završava se pregledom urbanih mikrotoponima sa slovenačkom osnovom u Beogradu, a u dodacima je navedena bibliografija radova iz oblasti jezičkih srpsko-slovenačkih kontrastivnih proučavanja, kao i spisak književnih prevoda sa slovenačkog jezika na srpski u periodu do 1991. i posle osamostaljenja Republike Slovenije.

Maja Đukanović je ovom svojom publikacijom unapredila naučna saznanja u oblasti kontrastivnih istraživanja slovenačke i srpske kulture. Od posebnog je značaja njen doprinos u istraživanju srpsko-slovenačkih kulturnih veza i međusobnih uticaja dveju kultura. Svojim radom autorka ne samo što je definisala i obradila niz potpuno novih pitanja, nego je otvorila i nove teme iz ove oblasti i mogućnosti daljih razmatranja obrađene problematike. Prof. dr Maja Đukanović je knjigom *Poglavlja iz slovenačke kulture* ukazala na povezanost različitih segmenata nauke, kulture i umetnosti jednog naroda, na njihov međusobni uticaj i njihov zajednički uticaj na proces formiranja jezika, čime je dodatno unapredila naučna saznanja iz oblasti slovenačko-srpskih kulturnih prožimanja.

Tatjana Bukvič

OŠ Jožeta Morkšiča

Ljubljana, Slovenija

tatjana.bukvic@guest.arnes.si

Milica Poletanović, *Slovenščina brez meja*

Učbenik za samostojno učenje z rešitvami,
100 str., Beograd, 2014

Mlada beograjska slovenistka Milica Poletanović je jeseni leta 2014 izdala dolgo pričakovan učbenik slovenščine, namenjen srbsko govorečim učencem, z naslovom *Slovenščina brez meja*. Učbenik je recenzirala prof. dr. Maja Đukanović, oblikovala, ilustrirala in pripravila za tisk ga je Vesna Galić, lektorsko pa ga je pregledala Barbara Škrbina. Avtorica Milica Poletanović v Beogradu poučuje slovenščino, njeni učenci pa so osebe, katerih materni jezik je srbsčina, ki se slovenščine učijo na najvišji jezikovni ravni in ki si želijo v Sloveniji opraviti izpit iz znanja jezika na uradno priznanih državnih ustanovah.

Kot navaja recenzentka, je učbenik nastal iz potrebe po sodobnem gradivu za učenje slovenščine srbsko govorečih učencev, ki bi si želeli hitro in uspešno obvladati osnove slovenskega jezika. Poleg usvajanja besedišča in slovničnih pravil obravnavajo posamezne enote spoznavanje slovenske kulture, običajev, književnosti, geografije in naravnih lepote ter aktualnega življenja, vezanega na Slovence in Slovenijo.

Učbenik je sestavljen iz desetih enot, ki zajemajo različne teme, in sicer: 1. To sem jaz!; 2. Sodoben človek nosi uro, ker je izgubil čas; 3. Pripravimo kovčke za na pot in gremo!; 4. Trgovina – moj drugi dom; 5. Darila, darila, darila ...; 6. V središču mesta; 7. Dobra misel – pol zdravja; 8. Moški naredi hišo, ženska dom; 9. Sodobna družba; 10. Za radovedne.

Prva enota poleg besedišča za opis in predstavitev oseb obravnava spreganje glagola v sedanjiku ter samostalnik in pridevnik v 1. sklonu. Druga enota prikaže, kako Slovenci preživljamo prosti čas, obravnava rabo predlogov, osebnih zaimkov in 4. sklona. Tretja enota nas pelje na Bled, poda osnovne informacije o turistični Sloveniji, spozna s slovensko himno in obravnava novo besedišče, glagole v pretekliku, predloge, izraze za količino. Četrta enota obravnava glagole v pretekliku in 6. sklon samostalnika in pridevnika. Peta enota nas seznanja s prazniki in praznovanji v Sloveniji v decembru, pisanjem voščilnic, čestitk in pisem

ter dodaja slovnični del: glagole v prihodnjiku, 3. in 5. sklon samostalnika in pridevnika. Šesta enota predstavi glavno mesto Slovenije, Ljubljano (Tromostovje in spomenik pesniku Francetu Prešernu). Dodaja rabo glagola v pogojnem naklonu. Sedma enota prinaša zanimivosti in nova spoznanja o zdravju. Vsebuje besedišče, vezano na dele telesa, bolezni in zdrav način življenja. Slovnični del obravnava 2. sklon in posebnosti 2. ženske sklanjatve. Osmo enota govori o sodobnem načinu življenja, domovanja in družinskih, partnerskih navadah Slovencev. Uči rabo in stopnjevanje pridevnikov.

Deveta enota obravnava sodobno družino, slovnica prinaša učenje velelnega naklona pri glagolu in naklonske glagole. Deseta enota zaključuje uvodni del učbenika in podaja spoznavanje slovenskih običajev, frazemov, stereotipov. Slovnica obravnava dovršnost in nedovršnost glagolov.

Vsaka enota pod besedilom ponuja tabelo s slovničnimi pravili in navaja primere rabe. Kjer je potrebno, opozarja tudi na izjeme pri sprejanju glagolov, stopnjevanju pridevnikov. Ob rabi 6. sklona so podana osnovna pravila pravopisa, raba predloga z/s, ob obravnavi praznikov pa tudi velika začetnica. Nekaj nalog za reševanje in prvi stik z obravnavano strukturo ter s tem preverjanje razumevanja slovničnih pravil je najti že med posameznimi enotami v začetnem delu učbenika. Glavnina nalog za reševanje je zapisanih v zaključnem delu.

Ob nekaterih enotah je avtorica ponudila vprašanja, ki so namenjena konverzaciji. Ta se glede na uporabnikovo poznavanje tematike lahko izvaja kot dialog v dvoje ali med vsemi prisotnimi (če učbenik hkrati uporablja več učencev). S tem se učenje komunikacijskih vzorcev in besedišča širi ter pogloblja, kar daje učbeniku dodano vrednost. Teme za konverzacijo so izbrane tako, da popestrijo delo in informirajo o slovenski stvarnosti. Enote so nanizane od vsebinsko in slovnično lažjih k težjim. Zaradi bogatega slikovnega gradiva in sodobnega barvnega tiska je učbenik za uporabnika pregleden in privlačen.

V osrednjem delu učbenika najdemo slovarček, slovnične preglednice in slikovno gradivo, zaključni del pa je zamišljen kot delovni zvezek z vajami, ki so v besedišču in slovnici vezane na lekcije, ter dodaja rešitve nalog. Avtorica preverja razumevanje in znanje z različnimi tipi nalog: izbirnimi, urejevalnimi, dopolnjevalnimi, izločevalnimi, povezovalnimi ..., manj je samostojnega tvorjenja. Prav zaradi rešitev je v podnaslovu učbenika dodano, da je le-ta primeren za samostojno učenje.

Učbenik *Slovenščina brez meja* je gradivo, ki bo zadostilo osnovnim potrebam po učenju slovenskega jezika za srbsko govoreče učence. Za uporabnike bo njegova raba zagotovo zanimiva in uspešna.

Milica Poletanović je sicer končala bolonjski magistrski študij na Filološki fakulteti v Beogradu, na smeri Splošno jezikoslovje s slovenistikom. Dela kot sodna prevajalka za slovenski jezik in vodi šolo tujih jezikov Infinitiv v Beogradu.

Marija Vauda

Beograd, Srbija

marijavauda@gmail.com

U domu slikara

Promocija knjige *Pisma iz Šida*

U Galeriji slika „Sava Šumanović“ u Šidu je 2. maja 2015. održana promocija knjige *Pisma iz Šida*, Marije Demšar. Knjigu je priredila prof. dr Marija Stanonik, ćerka Marije Demšar, i Vesna Burojević, direktorka Galerije.

Pisma iz Šida je sa slovenačkog prevela prof. dr Maja Đukanović. Izdavač knjige je Galerija slika „Sava Šumanović“, Šid, 2015.

Ovaj izuzetan događaj, organizovan profesionalno, sa ljubavlju i pažnjom, okupio je veliki broj posetilaca, gostiju iz Beograda, iz Društva Slovenaca Sava iz Beograda, iz Društva Slovenaca iz Rume.

Iz Slovenije je stigla gospođa Marija Stanonik, glavni gost, ćerka Marije Demšar (kasnije udate Stanonik), sa grupom Slovenaca, rodbine i prijatelja. Marija Stanonik je posle smrti svoje majke otkrila njena pisma i zapisnike pisane u Šidu u vreme okupacije, od 1941. do 1945. Njena majka je izgnana iz Štajerske, iz Zabrežja kod Žirija, zajedno sa mnogim drugim Slovencima, izgnanim od strane Nemaca. Stigla je u Šid. Tu se zaposlila kao služavka (kasnije, u jednom pismu, sama piše – *pomoćnica*) kod Perside Šumanović – Gospođe, kako je Marija oslovljava u pismima, i njenog sina Save Šumanovića, jednog od najznačajnijih srpskih slikara 20 veka: „Gospodin je akademski slikar i samo slika u svojoj sobi“.

Promocija knjige odvijala se u prepunoj centralnoj galerijskoj sali, među markantnim nizom Savinih slika – pred frizom velikih formata, čuvenih Šiđanki, originalni slikarski koncepti ovog slikara, autentičnom i po tome što je jedan-jedini ženski model – figuru i lik – umnožavao i varirao u ovom nizu slika, i tako anticipirao današnje postupke kopiranja, fotošop kloniranja, prenošenja, ponavljanja, umnožavanja jednog istog, sa uvek novim slikarsko-formalnim dodacima i pomeranjima. Autentičan postupak reprodukcije

slikarskim sredstvima upotrebio je Sava Šumanović iz nedostatka, odnosno – iz nemogućnosti da mu kao akt pozira još neka ženska osoba, ali ovaj saspens-rezultat i danas biva, u sred aktuelnosti koja bi mogla da nas uopšte ne iznenadi, i dalje začudan –

Direktorka Vesna Burojević je u govoru dobrodošlice podsetila na istorijat veze Marije Demšar, mlade Slovenke, prognanice, i doma Šumanovićevid i na to kako je, uopšte, došlo do istorijski značajnog dokumenta – *Pisama iz Šida*, za koje je Galerija saznala tek 2006.

ENIGMATIČNA „SLOVENKA“: Šumanovići su, prema rečima Vesne Burojević, veoma pedantno vodili knjige prihoda i rashoda (lično ih je Sava ispisivao do kraja života). U njima se pojavljivala 'Slovenka', a potom i 58 puta Marija, uz isplatu njene plate, koja je početno bila 200 kuna, da bi do kraja narasla i na 1.000 kuna. – Za nas u Galeriji, ovo je bila enigma, jer ništa nismo znali o Mariji Demšar, pre nego što je 2008. u Šid došla njena ćerka dr Marija Stanonik – priča direktorka Galerije. – Kod nas je promovisala knjigu 'Etnologija u pismima i slikama', koju joj je objavio Etnografski institut SANU. U tom delu ona je kao građu koristila upravo pisma njene majke iz Šida. (Miljana Kralj, Gorko grozde ratne berbe, „Novosti“, 04. oktobar 2015).

Persida Šumanović

Vesna Burojević je podsetila na ulogu majke Perside u domaćinstvu Šumanović, a koju je Marija Demšar u svojim pismima nazvala i „komandantom“ i tako nam prenela snažnu, odlučnu disciplinu ljubavi po kojoj je živela i radila Persida Šumanović. Zato ne čudi majčina „vojnička“ privrženost životnom pozivu Save Šumanovića tokom celog njegovog života, kao i posle njegove tragične smrti. Tu karakternu crtu osetila je i Marija Demšar, koja se zatekla pod krovom Šumanovića. Iz stroge vizije i poverenja u sinovljevo delo i stvaralaštvo proizišao je i majčin racionalni i velikodušni poklon gradu

Šidu u vidu formiranja Galerije „Sava Šumanović“, jedinstvene i na jedinom mogućem mestu. Bez svih ovih ljudi i njihovih trezvenih i savesnih odluka, koje se otkrivaju i kroz pisma Marije Demšar na nivou svakodnevice – pijace, spremanja ručka i slično, ne bismo osetili privilegiju da uočimo značaj ovog mesta, isprepletanih sudbina i *Pisama*, koja to, iz svoje vizure, potvrđuju: poverenje i odgovornost prema radoznom čoveku, čoveku stvaraocu i njegovoj težnji za lepotom, redom i istinom.

Gospodin je jako fini, malo sa mnom govori. Inače je veoma uljudan i ljubazan čovek. Gospodin se kupa svako jutro. Tek u 10 sati doručkuje. Svako večer mu donosim vodu kad se smrkne. Ujutru je između 10 i 11 iznosimo napolje, dok on ide sam u šetnju, a Gospođu opisuje kao strogu, pravednu i velikodušnu.

Istoričarka umetnosti Žana Gvozdenović je iz pisama i zapisa Marije Demšar naglasila saznanje o jakoj materijalno-mentalnoj strukturi na kojoj je počivalo domaćinstvo Šumanovićevih, a čiji je glavni stub bila majka Persida, Gospođa, koja je svojom čvrstom mišlju i vrednim radom vodila bogato i veliko domaćinstvo, sistematski raspoređujući svaki detalj, izdatak, prinos, raspored dužnosti, brinući o ljudima, životinjama, namirnicama, odnosima, brinući, sa ljubavlju, o drugima i drugačijima. U tako visoko strukturisanoj sredini, koja je, nadalje, strukturisala sve odnose i samo vreme dana, Sava Šumanović je bio zaštićen i podržan postojanim poverenjem svoje majke – da stvara, da slika. Obezbeđen u redu, miru i materijalu za rad. Ali, isto tako, ljubav, briga i odgovornost se nisu zaustavili na sinu jedincu, na najbližem, najvrednijem, već su se prelile i do Marije. Detalje ovako organizovane svakodnevice je na svetlost dana, u *Pismima iz Šida* upućenim svojoj rodbini u Sloveniju, iscrpno iznela mlada Slovenka u domu Šumanovića. Odmerenim iskazima, lepim rukopisom.

Došla je iz siromašne i mnogobrojne porodice, a sa instinktom i inteligencijom da uvaži sve što se od nje traži, da to prisvoji i zapiše, i da tako to, zadrži i prenese dalje. Sama kaže u jednom pismu majci, iz 1942. godine: „Sačuvaj ovo pismo da ga pročitam ja kao uspomenu iz Šida“.

Žana Gvozdenović je suštinu ovog događaja označila kao „most kulture između dva naroda“. Ove veze se nastavljaju kroz „vraćanje“ – kruženje: pisma napisana u Šidu, poslata u Sloveniju, vraćaju se kroz prevod, opet, na neobičan način: činjenicom da je ćerka, posle smrti svoje majke, naišavši na njih, kao filolog, folklorista i etnolog i jedna od najistaknutijih ličnosti slovenačke naučne i kulturne sredine (dva doktorata, član SAZU), profesionalno obradila njihov sa-

držaj, ali i ljudski i emotivno pokrenula jedan lanac uvida-događaja značajan i za istoriju srpske umetnosti, i za samu Galeriju „Sava Šumanović“, ali i za ljudske veze koje se dese, a onda, u ovom slučaju unesu i zrak svetlosti u istorijske tamne vilajete ratova, neprebolnih nesreća i razdvajanja i spajanja.

Gospođa Marija Stanonik, kao konstitutivni deo ovog lanca događaja, svojim je prisutvom i radošću što je tu, u centru priče, ovoj promociji ulila emotivnu i svečanu notu. Obratila nam se na slovenačkom jeziku. Na putu iz Slovenije ka Šidu, grupa Slovenaca, rodbine koju je pvela na ovaj put, prvo se zaustavila na grobu u Sremskoj Mitrovici gde je sahranjena Persida Šumanović, zajedno sa svojim mužem, i gde je na nadgrobnom spomeniku napisano i Savino ime, iako njegovo telo nikada nije nađeno posle tragičnog događaja 1942, kada su ga ustaše NDH odvele i ubile zajedno sa 120 Šidana. Gospođa Stanonik se osvrnula na sadašnji trenutak rečenicom da je sigurna da je Sava tu negde i da nas gleda.

Sva pošta koja je iz Šida išla ka Sloveniji bila je cenzurisana, što je Marija Demšar znala, pa je porodici u šiframa saopštila da je policija NDH, uhapsila i kao taoca odvela Šumanovića: „Javljam vam da je gospodina napala ona bolest kao i mene prošle godine. Isto je doživio kao i ja. Sada je u bolnici. Gospođa se jako boji da bi mogao umreti, isto kao Šubecov Jakob. Iako je bio tako miran i pošten i uvek zdrav.“

Jakob, koga pominje, komšija iz Zabrežja, je ubijen. Zebnja da se Sava neće vratiti iz „bolnice“ i višemesečna majčina nada da je, ipak, negde živ, provejavaju nadalje kroz ovu epistolarnu hroniku. Vide se i sve teže ratne godine koje pritiskaju: od davanja na tone kukuruza državi, preko odlaska kuvarice i dolaska pod isti krov izbeglica iz Bosne. Ali, hrane uvek ima. („Grožđa smo spremili 30 korpi, sada ga jedem koliko hoću, jer nema onog kome je namenjeno“). Gospođa sada jede sa Marijom u kuhinji.

Što se oskudnije živi, a vera u Savin povratak postaje bleđa, sve je očiglednija Persidina gotovo majčinska briga prema devojci iz Slovenije, ali i zahvalnost zbog lojalnosti („Gospođa me je zaista upoznala. Ima poverenja u mene, kao da sam njena“... „Nikad nisam videla ovakvu ljubav prema bližnjima kakvu ima Gospođa prema meni ili prema njenom bratu ili sestri“). Marija više ne spava u sobi do kuhinje, već u Gospođinoj. Persida joj poklanja čarape, kecelje, haljine, kostime ... o čemu Marija sa neskrivenim oduševljenjem javlja svojim. U jednom se kostimu i fotografše i sliku šalje kući. I kraj rata dočekaće kod Perside Šumanović. Prateći je na voz, da joj povratak kući u stočnom vagonu bude udobniji, Persida je Mariji dala jastuče izvezeno cvećem i stolicu.

Napisala je Marija, stigavši u Zabrežje, svojoj Gospođi i dobrotvorki i dirljivo pismo zahvalnosti („Ja vas volim kao svoju majku. Neću vas nikad zaboraviti, jer ste me u tuđem svetu primili kao svoje dete.“), ali ga iz nepoznatog razloga nikada nije uputila u Šid. I ono se našlo u ovoj knjizi, štampanoj četvrt veka posle smrti Marije Demšar. (Miljana Kralj, Gorko grožđe ratne berbe, „Novosti“, 4. oktobar 2015).

Marija Demšar

U svom kratkom govoru posebno se zahvalila Maji Đukanović na saradnji oko prevoda i predstavila ju je publici.

U drugom delu programa prikazan je višestruko nagrađeni, dugometražni, dokumentarno-igrani film *Slikar i beračica grožđa*, reditelja Nikole Lorencina, u kome je ukrštanje Šumanovićeve sudbine i sudbine izgnanice iz Slovenije drammatizovano u mizanscenu monumentalnih prikaza okoline Šida, koji je Savi bio likovni i emotivni okidač za slike čuvenih šidskih pejzaža. Priča filma odvija se u tih nekoliko dugih ratnih godina, u kojima su se preplele sudbine Slovenke Marije, poslednje godine života slikara Save Šumanovića

Sava Šumanović, *Beračice*, 1942, triptih,
poslednje njegovo delo za koje je Marija Demšar pozirala.

i njihovi odnosi sa gospođom Persidom. Otkriva se i to da je Marija Demšar jedan od likova na njegovom poslednjem delu, triptihu *Beračice*, naslikanom neposredno pre odvođenja u smrt. Svojoj ćerki je Marija ispričala kako joj je Gospodin jednom rekao da stavi korpu na rame i da mu tako pozira. Po figuri i stavu, profesorka Stanonik je prepoznala svoju majku kao jednu od devojaka na triptihu *Beračice*.

Začudna je i značajna potreba Marije Demšar da opisuje do detalja kuću u kojoj se našla, daleko od svoje porodice, sama u neizvesnosti. Ona nabraja, verovatno i fascinirana bogatstvom ovog doma, raspored prostorija i nameštaja, cene sa pijace i izdatke Gospođine na njeno, Marijino odevanje, taksativno zapisujući troškove lekara i cene cipela, materijala za šivenje koje je Gospođa kupila po višoj ceni, jer je „bolje da je kvalitetnije“, zapisujući i svoje misli: „da nisam zapisala ne bih ni znala da sve to toliko košta“. Nabrajala je i sve poslove u građanski sređenom domaćinstvu Šumanovićevih, jelovnike i recepte, a piše i da je tek ovde, u kući Šumanovića, prvi put shvatila „koliko je potrebno obrazovanje i lepo ponašanje“.

Naknadno, sada, možemo kazati da je pisala da bi, jednom, mogla da ugleda i da shvati to nestvarno i neshvatljivo vreme u izmeštenosti: izgnanstvo, vreme izvan svega poznatog i bliskog, koje nije moglo imati druge parametre sem neprestane zebnje i straha za život sam. Iscrpnim beleženjem onoga što je njoj važno, sećanja i iskustva su postala znakovi pored puta, na kojima je iscertana i dobrota ljudi koje nije htela da zaboravi – nikada.

Ovu dragocenu pritoku – privatnu istoriju nazvao bi filozof Mišel Fuko istorijom kontraznanja, koje se razvija i postoji uporedo, uprkos, preko... zvanične, „velike“ istorije znanja, one koju pišu carevi, vođe, veliki infrastrukturni sistemi i njihova administracija.

Ovu privatnu istoriju svojih saznanja napisale su i složile u jednu celinu posebne, lične istorije, koje su se, na sreću, sudbinski ukrstile i stvorile nova mesta za čitanje i razumevanje: život – istorija Marije Demšar, život – istorija doma Šumanovića, majke i sina, koji je prerastao u dar – Galeriju, život – istoriju samog slikara Save, koji je strasno slikao do poslednjeg trenutka, i majke koja je regulisala sve uglove domaćeg života, život – istorija samog Šida i tragični istorijski trenutak u kome su pisma nastajala, neizostavna svest Marije Stanonik da razmišljanja svoje majke Marije Demšar preda i podeli, kao i ažurni, posvećenički rad aktuelnih kustosa, koji sa strašću otkrivaju stvaralaštvo i kao sliku i kao reč.

Nikola Pilipović

Beograd, Srbija

manik@sbb.rs

Crteži i kolaži Majde Sušnik

Majda Sušnik je 13. maja 2015. otvorila svoju prvu samostalnu izložbu u prostorijama Društva Sava u Beogradu. Majda je studentkinja druge godine Fakulteta za grafički dizajn i apsolvant Stomatološkog fakulteta.

Zajednički imenitelj Majdinog interesovanja i rada jeste bavljenje materijom, što je na ovoj izložbi prikazano u dva sinhrona toka.

Na jednoj strani su precizno izvedeni portreti poznatih glumaca: Geri Oldman, Entoni Hopkins, Robin Vilijams, Majkl Kejn, zatim portreti aktuelnih humanoidea – kiborga-superjunaka, te ostali prizori nacrtani grafitnom olovkom. Majda se tu bavi materijom kože, vlasi, oka, kapi vode, odsjaja na metalu, perjem ptice itd. u tradiciji foto-realizma ili hiperrealizma. Odmah ćemo se setiti rodonačelnika ovog pravca, čuvenog slikara Čaka Klosa, i ranih sedamdesetih godina 20. veka, kada su ovi slikarski stilovi dominirali u svetskim galerijama.

Nije više začudno u istoriji umetnosti da se svet mimetički prikaže – još od stare Grčke, kada je sa slike mitskog realiste ptica ključala zrno sa grozda jer je bilo tako verno naslikano. Ono što ove prizore izdvaja iz pomenutog istorijskog pravca jeste raspon izbora u koje je Majda odlučila da usmeri svoj pogled i svoje vreme. Izbor prizora i izbor materijala za sliku predstavlja umetnikov alter ego.

Šta umetnik bira? I koji lanac značenja pokreće tim svojim izborom?

Zašto glumac Geri Oldman baš u ovoj svojoj glumačkoj ulozi, a ne u ulozi, na primer Betovena? Zašto Entoni Hopkins, koga najviše, ipak, povezujemo sa filmom „Kada jaganjci utihnu“? Kako se desilo da je izbor umetnice – osmeh komičara Robina Vilijamsa, čije uloge sada gledamo sasvim drugačije, posle njegove nedavne tragične smrti. I dehumanizovani, novi humanoidi – kiborzi, a ne neki bezazleniji prozori? Ti ni-ljudi ni-mašine, hibridi, nova su vrsta techno-

svetaca, zaštitnika-heroja u koje gledamo ili ih tražimo. Nametnuti ili potrebni? U pitanju je i odgovor.

Iz istorije umetnosti znamo da je izbor već sam po sebi (ili to može postati) – stvaralački čin. Umetnika definiše i selekcija motiva, problema i načina realizacije – egzekucije umetničkog dela.

Ova izložbena postavka bila je koncipirana tako da se uporedo sa hiperrealističkim prizorima pojavljuje i drugi tok Majdinog interesovanja za materiju, a to je kolaž.

U kolažima se umetnica slobodno kreće, uzimajući iz svoje okoline sve – od ljuske jajeta, isečka iz novina, konca, gotovog štampanog prizora, teksta. Uspostavlja se poredak – sadejstvo reči i stvari. U kolažima se autorka više bavi fenomenom odabranih materija i materijala, ostavljajući ih (i materiju i materijal) u elementarnom stanju. Vosak je vosak. Tautološki. Velike teme – narativi su kao Boja, Konac, Vosak, Grana, Ljuska jajeta, a njihov likovni efekat je začudan ili čudesan kao novi svet, tek otkriven. Isečena slova, znaci, brojevi, rečenice i ostali tipografski elementi – tragovi su teksta, uključeni

su u pikturalno polje i deo su kompozicije, a sa plastičkim rešenjima slike grade ili upotpunjujuće ili paradoksalne odnose.

Od strogo kontrolisanog poteza ruke – kada dah mora da se zaustavi da bi se povukao samo jedan potez i da bi se što vernije, likovnim sredstvima, prenela svaka senka i odsjaj, svaka bora i pora kože na hiperrealističkim crtežima – u kolažima je pokret oslobođen te vrste fiziološke koncentracije da bi se otvorio prostor za više mentalnu koncentraciju, imanentnu formalnim zahtevima kolažiranja. Umetnički, kroz refleksiju, transponovana slika sveta je već dokument. Ako je plava površina koja dominira kolažom apstraktna, tada mislimo na „plavost“ kao materiju uma, a ne kao na opis nečije odeće ili neba. To je filozofija slikarstva koja ponekad zbunjuje. Stoga joj se prepuštamo i interiorizujemo je da bi nam se, nekada, neočekivano pojavila aksiomatski jasna. Ipak, materija u kolažima ne ostaje u statusu enformela, jer naknadna racionalizacija izabranih delova koje umetnica stavlja u jukstapozicije uvodi nas u stanje od optičkog udara i otvara naša čitanja drugih, drugačijih, ili mogućih relacija među elementima.

Te dve tačke, crteži i kolaži, razdvojene i međusobno dopunjujuće, čine dva pola ove izložbene koncepcije.

Nisu ovo svi radovi Majde Sušnik. Ovo je samo jedna moguća selekcija, koja najdalje širi i rasteže, čak i do paradoksa, Majdine fokuse.

Izložbu je pratio crno-beli program-flajer koji je Majda Sušnik dizajnirala i štampala, i tako pokazala svoj dar za likovno oblikovanje.

Ima dosta nevidljivih poslova i postupaka na profesionalnom putu stvaraoca koji želi da svoje delo prikaže javnosti, a koji su neophodni da bi, uopšte, došlo do susreta sa drugim. Umetnik ne radi za sebe. Nadamo se da je ova prva samostalna izložba i sve što se događalo kao sastvani deo njene pripreme i realizacije, kao i ono što je sama umetnica ugledala na svojoj izložbi, proizvelo impuls podsticaja za njen dalji rad.

Janja Žitnik Serafin

Znanstvenoraziskovalni center SAZU

Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije

Ljubljana, Slovenija

janja.zitnik@zrc-sazu.si

Završetak istraživačkog projekta „Profesionalne migracije Slovenaca na prostoru nekadašnje Jugoslavije“

Na završetku istraživačkog projekta Instituta za slovenačko iseljenstvo i migracije Naučnoistraživačkog centra Slovenačke akademije nauke i umetnosti (ZRC SAZU) [Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ZRC SAZU)], pod nazivom *Profesionalne migracije Slovenaca na prostoru nekadašnje Jugoslavije: od doseljenika do transmigranata (2011–2014)* [Poklicne migracije Slovencev v prostor nekdanje Jugoslavije: od naseljencev do transmigranata (2011–2014)], projektna grupa je u periodu od 18. do 20. juna 2014. godine organizovala seriju događaja na kojima je želela da projektne rezultate predstavi široj javnosti. Događaji, u kojima su takođe učestvovali i predstavnici Slovenaca sa drugih delova jugoslovenskog prostora, uključivali su pripremu i postavku izložbe, organizaciju međunarodnog stručnog savetovanja, organizaciju međunarodne naučne konferencije i promocije knjiga. Institut je događaje organizovao u saradnji sa Društvom za razvijanje volontiranja Novo Mesto i uz pomoć više sufinansijera i sponzora: Kancelarije Vlade RS za Slovence u inostranstvu, Gradske opštine Ljubljana, preduzeća Krka – Novo Mesto i izdavačke kuće „Mladinska knjiga“, koja je slovenačkim društvima na jugoslovenskom prostoru poklonila za njihove potrebe 81 primerak različitih dela originalne slovenačke beletristike.

U centru kulture „Janez Trdina“ u Novom Mestu održano je 18. juna otvaranje izložbe „Nekada: Danas: Sutra: slovenačka društva na jugoslovenskom prostoru“ [Nekoč: Danes: Jutri: Slovenska društva v jugoslovanskem prostoru], koju je pripremila Nataša Rogelja iz Instituta za slovenačko iseljništvo i migracije ZRC SAZU, u saradnji sa predstavljanim društvima. Komentarisana slikovna građa bila je podeljena na tri sadržajne celine. U prvoj su predstavljeni počeci organizovanog udruživanja Slovenaca na jugoslovenskom prostoru, u drugoj je naznačena široka paleta delovanja aktuelnih slovenačkih društava, a treći deo je, pak, posvećen mladima i njihovom uključivanju u društveni život. Na otvaranju izložbe, prisutne je pozdravio predsednik opštine Novo Mesto, dok je u kulturnom programu posetioce oduševila solistkinja sarajevske opere Aida Čorbadžić.

Izložba je 2015. godine bila i digitalizovana (dostupna je na adresi: <http://razstave-isim.zrc-sazu.si/sl/galleries/show/13/Neko%C4%8D%20:%20Danes%20:%20Jutr>).

Dana 19. juna, u atrijumu ZRC SAZU u Ljubljani održano je međunarodno stručno veće o radu slovenačkih društava na jugoslovenskom prostoru i društava naroda sa jugoslovenskog prostora u Sloveniji. Pri dolasku se registrovalo 58 predstavnika pozvanih institucija, društava i saveza. Na veću je, zajedno sa svečanim govornicima, predstavnicima sufinansijera i ostalom publikom, učestvovalo oko 70 ljudi. U uvodnom delu prisutne su pozdravili predstavnici organizatora i sufinansijera, državni sekretar Brigita Čokl i predsednik opštine Ljubljana Zoran Janković. U nastavku su, sa svojim priložima, nastupili predstavnici Saveza slovenačkih društava u Hrvatskoj, iz Zagreba (potpredsednik Franc Strašek), Nacionalnog saveta slovenačke narodne manjine u Srbiji, iz Beograda (članice Anica Sabo i Maja Đukanović), Saveza slovenačkih društava u Bosni i Hercegovini „Evropa sada“ [Evropa zdaj], iz Banjaluke (predsednik Darko Mijatović), slovenačkog udruženja „France Prešern“ iz Skoplja (predsednica Anastazija Ribarski), i slovenačkog društva „Vida Matjan“ iz Podgorice (Davorka Popović). O Slovincima na Kosovu govorila je Marina Lukšič Hacin, predstavnik Instituta za slovenačko iseljništvo i migracije ZRC SAZU. Usledila je živa diskusija, pod vođstvom moderatora Marine Lukšič Hacin, u koju se uključio veliki deo publike, a u kojoj se govorilo o dobrim praksama pri uključivanju mladih, o međunarodnoj saradnji i o povezivanju društava sa privredom.

Poslepodne se program veća nastavio priložima predstavnika društava naroda sa jugoslovenskog prostora u Sloveniji. Nastupili

su: Nikola Todorović, predsednik Saveza srpskih društava Slovenije; Mijo Stanko, predstavnik Saveza hrvatskih društava u Sloveniji; Admir Baltić, predstavnik Bošnjačkog kulturnog saveza Slovenije; Ilija Dimitrievski, predstavnik Saveza makedonskih društava u Sloveniji; Veselin Lakić, predstavnik Saveza crnogorskih društava Slovenije, i Alma Bejtullahu, predstavnica Saveza albanskih društava Slovenije. I ovoga puta je usledila bogata diskusija, pod vođstvom popodnevog moderatora – Marijance Ajše Vižintin, o sadržajnom naglašavanju susreta. Diskusija je donela brojna nova saznanja, a pre svega je stručno veće razmenom dobrih praksi otvorilo nove mogućnosti onim društvima koja do sada nisu bila dovoljno uspešna u uključivanju mladih i u inostranoj saradnji.

Savetovanje je zaokruženo predstavljanjem dveju knjiga – naučne monografije *Doseljavanje i društveno delovanje Slovenaca u drugim delovima jugoslovenskog prostora: istorijski opis i sadašnjost* (ur. Janja Žitnik Serafin, Ljubljana: Izdavač ZRC, 2014) [*Priseljevanje in društveno delovanje Slovencev v drugih delih jugoslovanskega prostora: zgodovinski oris in sedanost* (ur. Janja Žitnik Serafin, Ljubljana: Založba ZRC, 2014)], te knjige *Iz jezika u jezik: antologija savremene manjinske i doseljeničke književnosti u Sloveniji* (ur. Lidija Dimkowska, Ljubljana: Društvo slovenačkih pisaca, 2014) [*Iz jezika v jezik: antologija sodobne manjšinske in priseljenske književnosti v Sloveniji* (ur. Lidija Dimkowska, Ljubljana: Društvo slovenskih pisateljev, 2014)], koju je predstavila njena kourednica – Jadranka Matić Zupančič. Naučna monografija *Doseljavanje i društveno delovanje Slovenaca u drugim delovima jugoslovenskog prostora* predstavlja jedan od glavnih rezultata projekta *Profesionalne migracije Slovenaca na prostoru nekadašnje Jugoslavije* [*Poklicne migracije Slovencev v prostor nekdanje Jugoslavije*]. Naime, knjiga je prvi sintetički monografski naučni rad o prisutnosti i organizovanosti Slovenaca u svim drugim delovima jugoslovenskog prostora. Rad je podeljen na tri hronološki osmišljene celine: *Istorijski opis*, *Između prošlosti i sadašnjosti*, te *Pregled aktuelnog stanja*. Podaci i istraživačka saznanja iz proteklih delimičnih istraživanja korigovani su u ovoj knjizi, nadgrađeni su i dopunjeni rezultatima opsežnih istraživanja arhivskih i statističkih izvora, te kompleksnog terenskog istraživanja (svako, između ostalog, uključuje anketu, polu strukturirane intervjuue, stručna, te informativno-strateška savetovanja, neformalne razgovore i posmatranje s učešćem), koje su autori knjige izvršili u okviru ovog istraživačkog projekta. S obzirom na preporuke autora trećeg dela knjige, koji proučava aktuelno stanje, rad je važan i za formiranje budućih

strategija RS na področju odnosa Republike Slovenije sa Slovencima u dijaspori. Monografija je u celosti besplatno dostupna na internetu (<http://isim.zrc-sazu.si/sites/default/files/ISBN9789612546687.pdf>). Izdavač knjige, Institut za slovenačko iseljništvo i migracije, poklonio je po dva primerka knjige svakom od 44 slovenačka društva na jugoslovenskom prostoru. Celokupni novac od prodaje monografije bio je namenjen žrtvama poplava u Hrvatskoj, Srbiji i BiH.

U Prešernovoj dvorani SAZU u Ljubljani održano je 20. juna međunarodno naučno veće „Profesionalne migracije i doseljenička / manjinska produkcija u državama na jugoslovenskom prostoru“ [Poklicne migracije in priseljenska / manjšinska kulturna produkcija v državah jugoslovanskega prostora]. Sa referatima su nastupili istraživači iz pet država (Slovenija, Hrvatska, Srbija, Bosna i Hercegovina, te Makedonija). Sadržaj veća je bio podeljen u tri tematske grupe: „Slovenci u pojedinačnim državama na jugoslovenskoj teritoriji“ [Slovenci v posameznih državah jugoslovanskega prostora], „Slovenci na čitavoj jugoslovenskoj teritoriji izvan Slovenije“ [Slovenci v celotnem jugoslovanskem prostoru zunaj Slovenije], i „Pripadnici drugih naroda sa jugoslovenske teritorije u Sloveniji“ [Pripadnici drugih narodov jugoslovanskega prostora v Sloveniji]. U prvom delu su nastupili: Stanislav Koblar (Slovenija, BiH), sa prilogom „Uloga kulturne produkcije pri očuvanju narodnog i kulturnog identiteta – primer SKD Cankar, Sarajevo“ [Vloga kulturne produkcije pri ohranjanju narodne in kulturne identitete – primer SKD Cankar, Sarajevo]; Filip Škiljan (Hrvatska), sa prilogom „Slovenci u Krapinsko-zagorskoj, Varaždinskoj i Međimurskoj opštini“ [Slovenci v Krapinsko-zagorskoj, Varaždinskoj in Međimurskoj županiji]; Maja Đukanović i Biljana Milenković-Vuković (Srbija), sa temom „Stogodišnja tradicija izdavaštva beogradskih Slovenaca“ [Stoletna tradicija založništva beograjskih Slovencev]; Anica Sabo (Srbija), sa referatom „Beogradski Slovenac Zlatan Vauda – istorijski pogled i sadašnjost“ [Beograjski Slovenec Zlatan Vauda: zgodovinski pogled in sodobnost]; te Maja Godina Golija (Slovenija), koja je predstavila rezultate studije „Praznici i praznovanja Slovenaca u Srbiji – između tradicije i kreolizacije“ [Praznici in praznovanja Slovencev v Srbiji – med tradicijo in kreolizacijom]. U drugom delu su istraživači Instituta za slovenačko iseljništvo i migracije ZRC SAZU predstavili rezultate svog istraživačkog projekta. Nastupili su: Aleksej Kalc, sa prilogom „Perspektive proučavanja slovenačkih migracija na jugoslovenskom prostoru između dva svetska rata“ [Perspektive proučavanja slovenskih migracij v jugoslovanski pro-

stor med svetovnimaj vojnama]; Janja Žitnik Serafin, sa studijom „Delovanja slovenačkih društava na jugoslovenskom prostoru povezana s književnošću“ [Dejavnosti slovenskih društva v jugoslovenskem prostoru, povezane s književnostjo]; Damir Josipović, sa raspravom „Slovenačka društva na jugoslovenskom prostoru kao neksusi 'nacion-bildinga' i privrednog priznanja“ [Slovenska društva v jugoslovenskem prostoru kot neksusi »nation-buildinga« in gospodarskega uveljavljanja]; Marina Lukšič Hacin, sa referatom „Iseljništvo i diplomatsko-konzularna predstavništva“ [Izseljenstvo in diplomatsko-konzularna predstavništva] i Jure Gombač, koji je govorio o etničkom preduzetništvu Slovenaca u drugim državama na jugoslovenskoj teritoriji. U poslednjem delu su nastupili: Aneta Janeva (Makedonija), sa prilogom „Makedonski jezik i Makedonci u Republici Sloveniji, te njihove društvene i kulturne delatnosti“ [Makedonski jezik in Makedonci v Republici Sloveniji ter njihove društvene in kulturne dejavnosti] (u koautorstvu sa Lidijom Arizankovskom); Marina Perić Kaselj (Hrvatska), s prilogom „Hrvatska društva u Sloveniji: stanje, mogućnosti, perspektive“ [Hrvaška društva v Sloveniji: stanje, možnosti, perspektive]; Kristina Toplak (Slovenija), s referatom „Multikulturalnost ili malokulturnost? Razvoj slovenačke kulturne scene i uticaj doseljenika iz drugih država jugoslovenske teritorije“ [Multikulturalnost ali malokulturnost? Razvoj slovenske kulturne scene in vpliv priseljencev iz drugih država jugoslovenskega prostora]; Marijanca Ajša Vižintin (Slovenija), sa studijom „Višejezična i višeetnička raznolikost slovenačkih razreda“ [Večjezična in večetnička raznolikost slovenskih razredov]; i Aleš Bučar (Slovenija), sa rezultatima istraživanja o viktimizaciji radnika-migranata u Sloveniji.

Na naučnom savetovanju su prvi put sučeljeni rezultati istraživanja o profesionalnim migracijama i kulturnoj produkciji Slovenaca u drugim državama nekadašnje jugoslovenske teritorije sa istraživanjima hrvatskih, srpskih, bošnjačkih, makedonskih, crnogorskih i kosovsko-albanskih doseljenika u Sloveniju. Sa uspostavljanjem identične slike doseljavanja, organizovanja i kulturnog delovanja jednih i drugih pokušalo se podstaći razmišljanje o primerenosti odnosa matične države i većinskog društva do promišljanja izazova sa kojima se pripadnici pomenutih manjina susreću u svakodnevnom životu, na poslu, u školi, te u okvirima društvenog i kulturnog života pojedinačne manjinske zajednice.

Sa slovenačkog prevela Jelena Simić

Saša Verbič

Nacionalni svet slovenske narodne manjšine

Beograd, Srbija

verbic.sasa@gmail.com

Kronologija Nacionalnega sveta slovenske narodne manjšine (2010–2015)

Nacionalni svet slovenske narodne manjšine je predstavniško telo slovenske skupnosti, ki živi na področju Republike Srbije, prek katerega pripadniki te skupnosti uveljavljajo svoje manjšinske pravice.

Slovenci so na omenjenem območju prisotni več kot sto let, od tega 70 let v skupni državi, najprej Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev, nato v Kraljevini Jugoslaviji in nazadnje v Socialistični federativni republiki Jugoslaviji. V skupni državi so Slovenci imeli status konstitutivnega naroda, po njenem razpadu pa imajo status nacionalne manjšine.

Slovensko prebivalstvo v Srbiji je razpršeno po celotnem območju in ne obstajajo takšne občine ali mesta, v katerih bi predstavljalo večino. Po zadnjem popisu prebivalstva šteje 4.033 odraslih. Ocenjuje se, da v Srbiji živi 10.000 Slovencev in njihovih potomcev, večina slednjih iz mešanih zakonov.

Slovenci in njihovi potomci v Srbiji so organizirani v združenja državljanov – 15 na celotnem ozemlju Srbije –, v katerih se ukvarjajo z ohranjanjem slovenskega jezika in običajev kot osnovnih elementov nacionalne identitete.

Krovno organizacijo za celotno slovensko populacijo predstavlja Nacionalni svet slovenske narodne manjšine, ki se po Zakonu o nacionalnih svetih narodnih manjšin ukvarja s kulturno samoupravo. Pripadniki slovenske skupnosti na območju Republike Srbije izbirajo člane Nacionalnega sveta na volitvah, ki jih organizira Republiška volilna komisija.

Slovenska skupnost v Srbiji je svoj prvi nacionalni svet dobila po volitvah za nacionalne svete, ki so bile izpeljane leta 2010. Prve volitve za slovensko skupnost niso bile neposredne, pač pa so se odvijale prek elektorjev – en elektor na sto volivcev.

Konstitutivna seja prvega sklica Nacionalnega sveta je bila organizirana 26. junija 2010 v Beogradu, v Višegradski ulici 23. Na tej seji je bila izpeljana verifikacija mandatov članov Nacionalnega sveta slovenske narodne manjšine, za prvega predsednika pa je bil izbran Vladimir Uršič, pravnik iz Beograda.

Na drugi seji, ki je potekala 10. julija 2010, so sprejeli prvi statut in formirali odbore: za kulturo (Anica Sabo, predsednik, Maja Đukanović, podpredsednik, Aleksandar Gruden, Dejan Simić in Ivica Gruden, člani); za izobraževanje (Maja Đukanović, predsednik, Jovan Šetrajčić, podpredsednik, Anica Sabo, Slobodan Kodela in Vera Novković, člani); za informiranje (Zoran Jovičić, predsednik, Anica Sabo, podpredsednik, Milena Spremo, Ivan Doberšek in Zoran Mandelc, člani); za uradno rabo jezika in pisave (Zdravko Starc, predsednik, Maja Đukanović, podpredsednik, Zoran Jovičić, Miroslav Piljušić in Štefanija Stojanović, člani); kot tudi izvršni odbor (Željko Kljun, predsednik, Zoran Ulič, podpredsednik, in Ivan Zavrtanik, član). Za podpredsednika Nacionalnega sveta je bil izbran Rajko Marić, pravnik iz Novega Sada, za sekretarko pa Vida Popović, ekonomistka iz Beograda.

Nacionalni svet slovenske narodne manjšine je bil uradno registriran 27. julija 2010. V tem obdobju je Nacionalni svet deloval zelo intenzivno in v kratkem času organiziral več sej, v sklopu katerih so bili sprejeti pomembni dokumenti za njegovo delovanje.

Na šesti seji Nacionalnega sveta, ki je potekala 26. februarja 2011, je bila sprejeta »Strategija nacionalnega sveta za izboljšanje položaja slovenske narodne manjšine na področju kulture, izobraževanja, informiranja ter uradne rabe jezika in pisave«. Določeni so bili izgled narodnih simbolov in oznak ter prazniki slovenske narodne manjšine. Za dan ustanovitve Nacionalnega sveta je bil izbran 6. junij. Ostali prazniki Nacionalnega sveta so: 8. februar – Slovenski kulturni dan (Prešernov dan); 31. oktober – Dan reformacije in 11. november – Martinovo.

Na deveti seji Nacionalnega sveta, organizirani 14. maja 2011, je bil sprejet sklep o izgledu simbola Nacionalnega sveta slovenske narodne manjšine. To je lipov list, ki ima na sredini narisan Triglav bele barve, pod katerim se nahaja simbol reke Save, ki povezuje Srbijo in Slovenijo, v zgornjem levem kotu pa stojijo tri rumene šesterokrake zvezde, ki simbolizirajo zgodovino Slovenije. Tak simbol je predlagal Ivan Zavratnik, predsednik Društva Kredarica in član izvršnega odbora Nacionalnega sveta. V tem času je prišlo do sprememb v sestavi predsedništva Nacionalnega sveta, od devete seje dalje je bil namreč za predsednika izbran dipl. ekonomist Željko Kljun, dotedanji predsednik izvršnega odbora.

Od septembra 2011 je sedež Nacionalnega sveta preseljen na nov naslov, in sicer na Terazije 3 v Beogradu, kjer se nahaja tudi danes.

Na 11. seji, ki je potekala 4. decembra 2011, so člani Nacionalnega sveta sprejeli dokumentacijo za objavo »Razpisa za financiranje in

sofinanciranje projektov in programov s področja kulture, izobraževanja, informiranja ter uradne rabe jezika in pisave slovenske narodne manjšine«. Hkrati so določili datum objave razpisa (12. 12. 2011) in imenovali razpisno komisijo. Na razpis je prispelo osem popolnih prijav: štiri projekti s področja kulture, dva projekta s področja izobraževanja in dva projekta s področja informiranja. Razpisna komisija je predlagala, da se s sredstvi Nacionalnega sveta financira šest od osmih prijavljenih projektov. Fond za razpis za leto 2012 je znašal 1.000.000 dinarjev. Financirani so bili naslednji projekti: »Strune milo se glasite« (kultura; prof. Anica Sabo), »Zvok besed« (kultura; prof. dr. Maja Đukanović), »Fuzija slovenačkih i srpskih umetnika kroz slovenačku muziku« (kultura; Društvo Slovenaca »Kredarica«, Novi Sad), »Naša slovenska beseda« (izobraževanje; Društvo Slovenaca »Planika«, Zrenjanin); »Dečije muzičko zabavište« (izobraževanje; Društvo Slovenaca »Triglav«, Subotica); »Bilten« (informiranje; Slovenska kulturna skupnost »France Prešeren«, Niš).

Naslednje leto so bila sredstva, predvidena za razpis Nacionalnega sveta za leto 2013, povečana na 1.500.000 dinarjev. Na razpis je prispelo štirinajst prijav, med katerimi je razpisna komisija izbrala osem projektov in predlagala njihovo financiranje v višini 1.152.632 dinarjev, kar je Nacionalni svet potrdil na seji 3. decembra 2012. Izbrani projekti za leto 2013 so bili: »V Kurentovi deželi« (izobraževanje; Rut Zlobec, Novi Sad), »Smrkolini« (izobraževanje; Društvo Slovenaca »Triglav«, Subotica), »Softverski program za evidenciju ličnih podataka članova Društva Sava« (informiranje; Društvo Sava, Beograd), »Slovenačke narodne pesme – audio CD izdanje« (kultura; Mileta Grujić, Zrenjanin), »Slikamo Sloveniju« (izobraževanje; Marija Vauda-Pilipović, Beograd), »Petoletnik Emonec« (informiranje; Društvo Slovenaca »Emona«, Ruma), »Stradanje Slovenaca u Nišu tokom II Svetskog rata (1941–1944) – studija« (kultura; Slovenska kulturna skupnost »France Prešeren«, Niš), »Znameniti Slovenci u Južnom Banatu – monografija« (kultura; Udruženje Slovenaca Južnog Banata »Logarska dolina«, Pančevo).

Po štirih letih od formiranja prvega Nacionalnega sveta slovenske narodne manjšine je leto 2014 prineslo volitve za novo sestavo sveta. Tokrat so bile volitve organizirane neposredno, saj je število pripadnikov slovenske skupnosti v Srbiji, ki so se vpisali v posebni volilni imenik, poraslo na več kot 40 % vseh popisanih državljanov slovenske narodnosti (po popisu iz leta 2011).

Zaradi izvajanja volitev v Državni zbor Republike Srbije so bile omenjene volitve za Nacionalni svet slovenske narodne manjšine izpeljane šele konec leta 2014, zato tedanji Začasni upravni organ Nacionalnega sveta ni objavil »Razpisa za financiranje in sofinanciranje projektov in programov s področja kulture, izobraževanja, informiranja ter uradne rabe jezika in pisave slovenske narodne manjšine«. Sredstva, namenjena za razpis, so ostala v proračunu Nacionalnega sveta za potrebe

2015. leta, kar se je izkazalo kot jasnovidna poteza, saj so bila v naslednjem letu (2015) sredstva, ki jih Republika Srbija namenja financiranju Nacionalnega sveta, zmanjšana za 20 %.

Na volitvah za Nacionalne svete narodnih manjšin v Republiki Srbiji, ki so potekale 26. oktobra 2014, so volivci glasovali med dvema ponujenima listama: »Slovenci zajedno – Slovenci skupaj«, ki jo je vodil Saša Verbič, in »Svi zajedno Zoran Jovičić«. Med kandidati z obeh list je bilo izbranih petnajst članov nove sestave Nacionalnega sveta slovenske narodne manjšine.

Na konstitutivni seji nove sestave Nacionalnega sveta, organizirani 23. novembra 2014 na Terazijah 3, so bili verificirani mandati članov nove sestave Nacionalnega sveta. Tej je sledila prva redna seja, na kateri sta bila izbrana predsednik Nacionalnega sveta Saša Verbič in podpredsednica Anica Sabo.

Na drugi seji Nacionalnega sveta so bili 27. decembra 2014 izbrani člani Izvršnega odbora (Imre Šoti, predsednik, Saša Radić, podpredsednik, in Vida Popović, član); Odbora za kulturo (Drago Zupanc, predsednik, Ana Kocjan, podpredsednik, Silva Martinec, Marija Vauda in Ivica Gruden, člani); Odbora za izobraževanje (Maja Đukanović, predsednik, Elza Ajduković, podpredsednik, Zoran Jovičić, Milena Spremo in Miroslav Piljušić, člani); Odbora za obveščanje in informiranje (Josip Veber, predsednik, Milena Spremo, podpredsednik, Ana Kocjan, Aleksandar Ermenc, Andrija Dimitrijević in Danijel Šunter, člani) in Odbora za uradno rabo jezika in pisave (Zoran Jovičić, predsednik, Zoran Ulič, podpredsednik, in Elza Ajduković, član). Na isti seji je Nacionalni svet dobil tudi novo sekretarko, dr. Barbaro Navalo.

V letu 2015 je prišlo do sprememb v sestavi Nacionalnega sveta slovenske narodne manjšine: Silva Martinca je zamenjal Zoran Mandelc, Zorana Uliča pa Vladimir Kravčuk.

Novi sestav Nacionalnega sveta slovenske narodne manjšine je prvo leto svojega delovanja posvetil konsolidaciji delovanja v novih (finančno poslabšanih) pogojih. Soočen s proračunom, ki je bil glede na preteklost zmanjšan za 20 %, in s potrebo, da uresniči cilje, zastavljene v »Strategiji nacionalnega sveta za izboljšanje položaja slovenske narodne manjšine na področju kulture, izobraževanja, informiranja ter uradne rabe jezika in pisave«, je Nacionalni svet sprejel ukrepe za zmanjšanje stroškov in zagotovitev možnih dodatnih virov financiranja. Ta izziv je bil uspešno izpolnjen v letu 2015, ko so bili zmanjšani stroški za najem prostorov (70 %), za storitve knjigovodstva (25 %) in revizije (10 %), pri čemer so bile ohranjene vse prednosti istih prostorov in lokacije.

V finančnem načrtu za leto 2015 je bilo za »Razpis za financiranje in sofinanciranje projektov in programov s področja kulture, izobraževanja, informiranja ter uradne rabe jezika in pisave slovenske narodne manjšine« namenjenih 600.000 dinarjev. Čeprav s skromnejšimi sred-

stvi, je bil izpolnjen cilj o nadaljnjem financiranju projektov z omenjenih področij, ki so izredno pomembni za ohranjanje narodne identitete slovenske skupnosti v Srbiji.

Na razpis za leto 2015 je prispelo 13 popolnih prijav. Razpisna komisija je financiranje odobrila naslednjim osmim projektom: »Pravljica o repi« (izobraževanje; Društvo Slovenaca »Triglav«, Subotica), »Radionica crtanja i slikanja 'Slika i znanje'« (izobraževanje; Društvo Sava, Beograd), »Učešće slovenačkih muzičkih stvaralaca na Mokranjčevim danima u proteklih 50 godina« (kultura; Slovenska kulturna skupnost timočke krajine »Mura«), »Baza podataka slovenačke kulturne baštine i znamenitih Slovenaca u Srbiji« (kultura; Ana Kocjan, Beograd), »Tri akorda – Zlatan i Marija Vauda« (kultura; Dragomir Zupanc in Marija Vauda, Beograd), »Znameniti Slovenci u Beogradu II« (izobraževanje; Društvo Sava, Beograd), »Slovenci u Kostolcu i Braničevskom kraju« (informiranje; »Duga Sky«, Požarevac) in »Dokumentarni film '15. godina mešovitog hora i 10 godina muške pevačke grupe Društva Kredarica'« (kultura, Društvo Slovencev »Kredarica«, Novi Sad).

Politika Nacionalnega sveta slovenske narodne manjšine izhaja iz »Strategije nacionalnega sveta za izboljšanje položaja slovenske narodne manjšine« v okviru kulturne samouprave slovenske skupnosti v Srbiji. Projekti, ki so bili financirani prek dosedanjih razpisov Nacionalnega sveta, so v skladu s to politiko podpore ustvarjalnosti pripadnikov slovenske skupnosti in doprinašajo k ohranjanju njihove narodne identitete.

Nacionalni svet je začel izvajati projekt, ki je bistvenega pomena za slovensko skupnost – ustanovil je časopis za kulturo, znanost in izobraževanje *Slovenika*, ki ima znanstven karakter in združuje članke intelektualne elite slovenske skupnosti v Srbiji, kot tudi prispevke srbskih in drugih strokovnjakov s področij, ki jih časopis obsega.

Prevedla Tanja Tomazin

Saša Verbič

Nacionalni savet slovenačke nacionalne manjine

Beograd, Srbija

verbic.sasa@gmail.com

Hronologija Nacionalnog saveta slovenačke nacionalne manjine (2010 – 2015)

Nacionalni savet slovenačke nacionalne manjine je predstavničko telo slovenačke zajednice koja živi na teritoriji Republike Srbije i preko koga njeni pripadnici ostvaruju svoja manjinska prava.

Slovenci su na ovim prostorima prisutni više od jednog veka, a od toga 70 godina u zajedničkoj državi – najpre Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, zatim u Kraljevini Jugoslaviji, i na kraju u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji. U zajedničkoj državi Slovenci su imali status konstitutivnog naroda, a nakon njenog raspada, Slovenci u Republici Srbiji imaju status nacionalne manjine.

Slovenačka populacija u Srbiji je dispergovana po celoj teritoriji i nema opština ili gradova u kojima bi činila neku većinu. Po poslednjem popisu stanovništva, ona broji 4.033 odrasle osobe. Procene govore da je Slovenaca i njihovih potomaka u Srbiji oko 10.000. Većina potomaka je iz mešovitih brakova.

Slovenci i njihovi potomci u Srbiji organizovani su u udruženja građana – njih 15 na celoj teritoriji Srbije, u kojima se bave očuvanjem slovenačkog jezika i običaja, kao osnovnih elemenata nacionalnog identiteta.

Krovnu organizaciju za celu slovenačku populaciju predstavlja Nacionalni savet slovenačke nacionalne manjine, koji se po Zakonu o nacionalnim savetima nacionalnih manjina, bavi kulturnom samoupravom. Članove Nacionalnog saveta biraju pripadnici slovenačke zajednice na teritoriji Republike Srbije na izborima koje organizuje Republička izborna komisija.

Slovenačka zajednica u Srbiji dobila je svoj prvi nacionalni savet nakon izbora za nacionalne savete, koji su održani 2010. godine. Prvi izbori za slovenačku zajednicu nisu bili neposredni, već su se odvijali preko elektora – jedan elektor na sto birača.

Konstitutivna sednica prvog saziva Nacionalnog saveta održana je 26. juna 2010. godine u Beogradu, u Višegradskoj 23. Na ovoj sednici izvršena je verifikacija mandata članova Nacionalnog saveta slovenačke nacionalne manjine, a za prvog predsednika izabran je Vladimir Uršič, advokat iz Beograda.

Na drugoj sednici, održanoj 10. jula 2010. godine, usvojen je prvi statut i formirani su odbori: za kulturu (Anica Sabo, predsednik, Maja Đukanović, potpredsednik, Aleksandar Gruden, Dejan Simić i Ivica Gruden, članovi), za obrazovanje (Maja Đukanović, predsednik, Jovan Šetrajčić, potpredsednik, Anica Sabo, Slobodan Kodela i Vera Novković, članovi), za obaveštavanje (Zoran Jovičić, predsednik, Anica Sabo, potpredsednik, Milena Spremo, Ivan Doberšek i Zoran Mandelc, članovi), za službenu upotrebu jezika i pisma (Zdravko Starc, predsednik, Maja Đukanović, potpredsednik, Zoran Jovičić, Miroslav Piljušić i Štefanija Stojanović, članovi), kao i Izvršni odbor (Željko Kljun, predsednik, Zoran Ulič, potpredsednik i Ivan Zavrtnik, član). Za potpredsednika Nacionalnog saveta izabran je Rajko Marić, advokat iz Novog Sada, a za sekretara – Vida Popović, ekonomista iz Beograda.

Nacionalni savet slovenačke nacionalne manjine zvanično je registrovan 27. jula 2010. godine. Nacionalni savet je u to vreme vrlo intenzivno radio i u kratkom periodu održao više sednica, na kojima je usvojio važna dokumenta za rad.

Na šestoj sednici Nacionalnog saveta, održanoj 26. februara 2011. godine, usvojena je „Strategija nacionalnog saveta za unapređenje položaja slovenačke nacionalne manjine u oblasti kulture, obrazovanja, obaveštavanja i službene upotrebe jezika i pisma“. Utvrđen je izgled nacionalnih simbola, znamenja i praznika slovenačke nacionalne manjine. Za dan osnivanja Nacionalnog saveta izabran je 6. jun. Ostali praznici Nacionalnog saveta su sledeći: 8. februar – Slovenački kulturni dan (Prešernov dan), 31. oktobar – Dan reformacije, i 11. novembar – Martinovo.

Na devetoj sednici Nacionalnog saveta, održanoj 14. maja 2011. godine, doneta je odluka o izgledu simbola Nacionalnog saveta slovenačke nacionalne manjine. To je lipov list, koji u sredini ima Triglav u beloj boji, ispod njega je simbol reke Save, koja povezuje Srbiju i Sloveniju, a u gornjem levom uglu su tri žute šestokrake zvezde, koje simbolizuju istoriju Slovenije. Ovakav izgled simbola predložio je Ivan Zavrtnik, predsednik Društva Kredarica i član Izvršnog odbora Nacionalnog saveta. U međuvremenu, došlo je do smene u predsedništvu Nacionalnog saveta, pa je od devete sednice za predsednika izabran dipl. ekonomista Željko Kljun, dotadašnji predsednik Izvršnog odbora.

Od septembra 2011. godine sedište Nacionalnog saveta je na novoj adresi – Terazije 3, u Beogradu, gde se nalazi i danas.

Na 11. sednici, održanoj 4. decembra 2011. godine, članovi Nacionalnog saveta usvojili su dokumentaciju za raspisivanje prvog „Konkursa za finansiranje i sufinansiranje projekata i programa iz oblasti kulture, obrazovanja, obaveštavanja i službene upotrebe jezika i pisma slovenačke nacionalne manjine“. Ujedno, određen je termin objave konkursa (12. 12. 2011) i imenovana je Konkursna komisija. Na ovaj konkurs pristiglo je osam ispravnih prijava: četiri projekta iz oblasti kulture, dva projekta iz oblasti obrazovanja i dva projekta iz oblasti informisanja. Konkursna komisija je predložila da se šest od osam prijavljenih projekata finansira sredstvima Nacionalnog saveta. Fond za Konkurs 2012. godine iznosio je 1.000.000 dinara. Finansirani su sledeći projekti: „Strune milo se glasite“ (kultura, prof. mr Anica Sabo), „Zvok besed“ (kultura, prof. dr Maja Đukanović), „Fuzija slovenačkih i srpskih umetnika kroz slovenačku muziku“ (kultura, Društvo Slovenaca „Kredarica“, Novi Sad), „Naša slovenska beseda“ (obrazovanje, Društvo Slovenaca „Planika“, Zrenjanin), „Dečije muzičko zabavište“ (obrazovanje, Društvo Slovenaca „Triglav“, Subotica), „Bilten“ (informisanje, Slovenska kulturna skupnost „France Prešeren“, Niš).

Sledeće godine sredstva opredeljena za Konkurs Nacionalnog saveta za 2013. godinu povećana su na 1.500.000 dinara. Na konkurs je pristiglo četrnaest prijava, od kojih je konkursna komisija odabrala osam projekata i predložila njihovo finansiranje u iznosu od 1.152.632 dinara, što je Nacionalni savet i usvojio na svojoj sednici održanoj 3. decembra 2012. godine. Prihvaćeni projekti za 2013. godinu bili su sledeći: „V Kurentovi deželi“ (obrazovanje, Rut Zlobec, Novi Sad), „Smrkolini“ (obrazovanje, Društvo Slovenaca „Triglav“, Subotica), „Softverski program za evidenciju ličnih podataka članova Društva Sava“ (informisanje, Društvo Sava, Beograd), „Slovenačke narodne pesme – audio CD izdanje“ (kultura, Mileta Grujić, Zrenjanin), „Slikamo Sloveniju“ (obrazovanje, Marija Vauda-Pilipović, Beograd), „Petoletnik Emonec“ (informisanje, Društvo Slovenaca „Emona“, Ruma), „Stradanje Slovenaca u Nišu tokom II Svetskog rata (1941–1944) – studija“ (kultura, Slovenska kulturna skupnost „France Prešeren“, Niš), „Znameniti Slovenci u Južnom Banatu – monografija“ (kultura, Udruženje Slovenaca Južnog Banata „Logarska dolina“, Pančevo).

Nakon četiri godine od formiranja prvog Nacionalnog saveta slovenačke nacionalne manjine, godina 2014. donela je izbore za novi saziv. Ovoga puta izbori su održani neposredno, jer je broj pripadnika slovenačke zajednice u Srbiji, koji su se upisali u posebni birački

spisak, porastao na preko 40% od broja popisanih građana slovenačke nacionalnosti (prema popisu iz 2011. godine).

Međutim, zbog održavanja izbora u Republici Srbiji za Skupštinu Srbije, pomenuti izbori za Nacionalni savet slovenačke nacionalne manjine održani su tek krajem 2014. godine, pa tadašnji Privremeni organ upravljanja Nacionalnog saveta nije raspisivao „Konkurs za finansiranje i sufinansiranje projekata i programa iz oblasti kulture, obrazovanja, informisanja i službene upotrebe jezika i pisma“. Sredstva za ovu namenu ostala su u budžetu Nacionalnog saveta za sledeću 2015. godinu, što se pokazalo kao vidovit potez, jer su sredstva namenjena finansiranju rada Nacionalnog saveta od strane Republike Srbije u 2015. godini smanjena za 20 procenata.

Na izborima za Nacionalne savete nacionalnih manjina u Republici Srbiji, održanim 26. oktobra 2014. godine, glasalo se za jednu od dve ponuđene liste: „Slovenci zajedno – Slovenci skupaj“, koju je predvodio Saša Verbič, i „Svi zajedno Zoran Jovičić“. Izabrano je petnaest članova novog saziva Nacionalnog saveta slovenačke nacionalne manjine od kandidata sa obe liste.

Na konstitutivnoj sednici novog saziva Nacionalnog saveta, održanoj 23. novembra 2014. godine u Beogradu, na adresi Terazije 3, verifikovani su mandati članova novog saziva Nacionalnog saveta. Nakon konstitutivne usledila je prva redovna sednica, na kojoj su izabrani predsednik Nacionalnog saveta Saša Verbič i potpredsednik Anica Sabo.

Na drugoj sednici Nacionalnog saveta, održanoj 27. decembra 2014. godine, izabrani su članovi sledećih odbora: Izvršnog odbora (Imre Šoti, predsednik, Saša Radić, potpredsednik i Vida Popović, član), Odbora za kulturu (Drago Zupanc, predsednik, Ana Kocjan, potpredsednik, Silva Martinec, Marija Vauda i Ivica Gruden, članovi), Odbora za obrazovanje (Maja Đukanović, predsednik, Elza Ajduković, potpredsednik, Zoran Jovičić, Milena Spremo i Miroslav Piljušić, članovi), Odbora za obaveštavanje i informisanje (Josip Veber, predsednik, Milena Spremo, potpredsednik, Ana Kocjan, Aleksandar Ermenc, Andrija Dimitrijević i Danijel Šunter, članovi), kao i Odbora za službenu upotrebu jezika i pisma (Zoran Jovičić, predsednik, Zoran Ulič, potpredsednik i Elza Ajduković, član). Na istoj sednici je Nacionalni savet dobio i novog sekretara, dr Barbaru Navalu.

U toku 2015. godine došlo je do izmene u sastavu Nacionalnog saveta slovenačke nacionalne manjine: Silvu Martinec zamenio je Zoran Mandelc, a Zorana Uliča – Vladimir Kravčuk.

Novi saziv Nacionalnog saveta slovenačke nacionalne manjine posvetio je svoju prvu godinu mandata konsolidovanju svog rada u novim (finansijski pogoršanim) uslovima. Suočen sa budžetom koji

je bio umanjen za 20% u odnosu na prethodni period, a sa potrebom da ostvari ciljeve postavljene u „Strategiji za unapređenje položaja slovenačke nacionalne manjine“, Nacionalni savet je preduzeo mere za smanjenje troškova i pronalaženje mogućih dodatnih izvora finansiranja. Ovaj zadatak je uspešno obavljen u 2015. godini. Smanjeni su troškovi za najam prostorija (70%), za knjigovodstvene usluge (25%) i za reviziju (10%), uz zadržavanje pogodnosti istih prostorija i lokacije.

Finansijskim planom za 2015. godinu opredeljeno je 600.000 dinara za „Konkurs za finansiranje i sufinansiranje projekata i programa iz oblasti kulture, obrazovanja, obaveštavanja i službene upotrebe jezika i pisma slovenačke nacionalne manjine“. Iako sa skromnijim sredstvima, ipak je ostvaren cilj da se nastavi sa finansiranjem projekata iz navedenih oblasti, koji su od značaja za očuvanje nacionalnog identiteta slovenačke zajednice u Srbiji.

Na konkurs za 2015. godinu pristiglo je 13 ispravnih prijava. Konkursna komisija je odobrila sledećih osam projekata za finansiranje: „Pravljica o repi“ (obrazovanje, Društvo Slovenaca „Triglav“, Subotica), „Radionica crtanja i slikanja 'Slika i znanje'“ (obrazovanje, Društvo Sava, Beograd), „Učešće slovenačkih muzičkih stvaralaca na Mokranjčevim danima u proteklih 50 godina“ (kultura, Slovenska kulturna skupnost timočke krajine „Mura“), „Baza podataka slovenačke kulturne baštine i znamenitih Slovenaca u Srbiji“ (kultura, Ana Kocjan, Beograd), „Tri akorda – Zlatan i Marija Vauda“ (kultura, Dragomir Zupanc i Marija Vauda, Beograd), „Znameniti Slovenci u Beogradu II“ (obrazovanje, Društvo Sava, Beograd), „Slovenci u Kostolcu i Braničevskom kraju“ (informisanje, „Duga Sky“, Požarevac) i „Dokumentarni film '15. godina mešovitog hora i 10 godina muške pevačke grupe Društva Kredarica'“ (kultura, Društvo Slovenaca „Kredarica“, Novi Sad).

Politika Nacionalnog saveta slovenačke nacionalne manjine proizilazi iz „Strategije za unapređenje položaja slovenačke nacionalne manjine“, u okviru kulturne samouprave slovenačke zajednice u Srbiji. Projekti koji su finansirani kroz dosadašnje konkurse Nacionalnog saveta u skladu su sa tom politikom potpore stvaralaštvu pripadnika slovenačke zajednice i doprinose očuvanju njihovog nacionalnog identiteta.

Nacionalni savet je pokrenuo projekat od izuzetnog značaja za svoju zajednicu – osnivanje časopisa za kulturu, nauku i obrazovanje *Slovenika*, koji ima naučni karakter i u kome se objavljuju radovi intelektualne elite slovenačke zajednice u Srbiji, kao i radovi srpskih i drugih stručnjaka iz oblasti koje pokriva časopis.

Beleške o autorima

Podatki o avtorjih

Tatjana Bukvič je profesorica slovenskega jezika s književnostjo in knjižničarka. Redno je zaposlena kot učiteljica slovenskega jezika na osnovni šoli v Ljubljani. Od leta 2010 opravlja delo učiteljice slovenskega jezika in kulture v Republiki Srbiji. Aktivno je sodelovala pri prenovi osnovnega šolstva v Sloveniji na prehodu iz osem- na devetletno osnovno šolanje. V času prenove je bila vodja predmetnih študijskih skupin in mentorica mladim diplomantom. Dodatno se izobražuje na področju didaktike, pedagogike in poučevanja slovenščine kot drugega/tujega jezika.

Anica Cvetković, apsolvant na Katedri za opštu lingvistiku sa slovenačkim jezikom na Filološkom fakultetu u Beogradu. Pored slovenačkog jezika govori engleski i nemački jezik. Jula 2015. godine učestvovala na seminaru slovenačkog jezika, književnosti i kulture koji je održan na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Ljubljani. Članica različitih organizacija koje se bave društveno-odgovornim projektima. U okviru toga, učestvovala na seminaru za mlade aktiviste „Design Your Future“, marta 2015. godine u Berlinu.

Radmila Đurica je pozorišni i filmski kritičar i prevodilac iz Beograda. Asistirala je u režiji i na scenariju reditelju Dragomiru Zupancu, takođe, radila je kao selektor Dana slovenačkog filma u Beogradu. Kao kritičar saraduje sa Sterijinim pozorjem, Zavodom za kulturu Vojvodine, beogradskom Kinotekom, Udruženjem filmskih kritičara FIPRESCI, ljubljanskom Maskom. Bila je dopisnik britanskih novina *Sunday Post*, piše za časopise u zemlji i inostranstvu, a kao stručni prevodilac saraduje sa Institutom za vodu „Jaroslav Černi“ u Beogradu.

Dr **Natalija Panić Cerovski** je docent na Katedri za opštu lingvistiku Filološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu. Polja naučnog interesovanja Natalije Panić Cerovski su Fonetika, Fonologija, Analiza konverzacije, Analiza diskursa, Verbalna i neverbalna komunikacija. Učestvovala je na mnogim međunarodnim konferencijama i kongresima izlažući radove iz pomenutih oblasti. Naučno-istraživačke radove objavila je u časopisima i zbornicima u zemlji i inostranstvu. Član je Društva za primenjenu lingvistiku Srbije (DPLS), SProSIG (Special Interest Group on Speech Prosody), kao i evropskog udruženja lingvista *Societas linguistica Europaea*.

Mr **Nikola Pilipović** rođen je 1957. godine u Kikindi. Diplomirao i magistrirao na Fakultetu likovnih umetnosti, katedra slikarstvo 1986. u Beogradu. Član ULUS-a. Ima status samostalnog umetnika. Izlagao na brojnim samostalnim i grupnim izložbama u zemlji i inostranstvu. Izražava se u različitim medijima: crtež, slika, skulptura, image, web radovi, performans, hepening, ambijent, video; tekstovi o umetnicima,

umetnosti kulturi, pedagoški rad. Od 1999. godine zajedno sa Marijom Vaudom deluje kroz umetnički projekat MANIK. U okviru Društva Slovenaca u Beogradu i Nacionalnog saveta slovenačke nacionalne manjine, sa Marijom Vaudom, vodi *Radionicu crtanja i slikanja* i učestvuje u projektu *Znameniti Slovenci u Beogradu*.

MA **Milica Poletanović** je rođena 1987. godine u Vrbasu. Na Filološkom fakultetu u Beogradu diplomirala Opštu lingvistiku sa slovenistikom 2010. Master studije iz slovenistike završila 2011. U više navrata bila je na stručnim usavršavanjima na Univerzitetu u Ljubljani. Učestvuje na stručnim seminarima i međunarodnim naučnim konferencijama. Vodila je više radionica. Radi kao prevodilac i sudski tumač za slovenački jezik. Predaje slovenački jezik kao strani i vodi Školu za strane jezike „Infinitiv“ u Beogradu.

Mag. **Adriana Sabo** je bila rođena leta 1989 v Beogradu, kjer je leta 2007 končala srednjo glasbeno šolo »Mokranjac«, leta 2012 magisterij muzikologije na Fakulteti glasbene umetnosti v Beogradu, leta 2015 pa še magisterij kulturologije na Fakulteti političnih znanosti v Beogradu. Vpisana je na doktorski študij muzikologije. Je štipendistka Ministrstva za šolstvo, znanost in tehnološki razvoj Republike Srbije. Sodelovala je na znanstvenih simpozijih in seminarjih v Beogradu, Ljubljani, Dubrovniku, Opatiji, Banja Luki in na Dunaju. Njeni strokovni prispevki so objavljeni v študentskih zbornikih, reviji »Genero«, podlistku »Beton« in v »Biltenu« Društva Slovencev v Beogradu – Društva Sava, kot tudi v okviru oddaje »Kronika« na III. programu Radia Beograd.

Dr Svenka Savić (1940, Gospođinci), profesor emeritus. Redovna profesorka na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu na predmetima Analiza diskursa, Psiholingvistika i Uvod u lingvistiku, Rod i jezik, Uvod u romologiju, Uvod u rodne studije, Feministička teologija; u penziji je od 2007. godine. Bila je predsednica Društva za srpski jezik i književnost, članica Izvršnog odbora Evropskog društva lingvista, osnivač Letnje škole srpskog jezika i kulture na Univerzitetu u Novom Sadu. Naročito se zalagala za multidisciplinarnost studija, osnivač je Ženskih studija i istraživanja *Mileva Marić Ajnštajn* u Novom Sadu, kao i Centra za rodne studije u Beogradu. Pored interesovanja za jezik trideset godina bavila se kritikom baleta. Objavila je preko stotinu radova i knjiga i učestvovala na brojnim naučnim skupovima u zemlji i inostranstvu. Dobitnica je nagrade *Laza Kostić* (1994), nagrade Izvršnog veća AP Vojvodine za razvoj rodne ravnopravnosti (2003), zlatne medalje *Jovan Đorđević* Srpskog narodnog pozorišta (2010) i medalje za kulturu za ukupno stvaralaštvo Zavoda za kulturu Vojvodine (2011).

Mag. **Milena Spremo** (1978) se je po končani gimnaziji v Kamniku vpisala na Filozofsko fakulteto Univerze v Ljubljani, kjer je leta 2002 diplomirala in pridobila strokovni naslov diplomirana filozofinja in profesorica geografije. Podiplomski študij je nadaljevala na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, na Oddelku za filozofijo in leta 2007 pridobila znanstveni naslov magistrica znanosti s področja ontologije in metafizike. Na Oddelku za filozofijo Filozofske fakultete v Ljubljani je vpisana na doktorski študij.

Dr **Katarina Tomašević**, muzikolog, viši naučni saradnik, angažovana je u Muzikološkom institutu od 1986. Pored monografije *Na raskršću Istoka i Zapada. O dijalogu tradicionalnog i modernog* (2009), priređivač je i autor uvodne studije monografskog, dvojezičnog i zvučnog izdanja *Stanojlo Rajičić. Simonida. Na Liparu [Simonida. On Lipar]* (2011). Izvorne naučne studije, članke i prikaze, objavljuje u zbornicima radova i časopisima međunarodnog i vodećeg nacionalnog značaja. Angažovana je i na polju leksikografije. Saradnik je i rukovodilac na više naučnih projekata. Glavni i odgovorni urednik časopisa *Muzikologija* (2006–2010) i zamenik glavnog i odgovornog urednika (urednik za muziku) *Zbornika Matice srpske za scenske umetnosti i muziku*. Glavna polja njenog rada jesu: evropski okviri nacionalne istorije muzike, srpska muzička scena, komparativno proučavanje umetničkih tokova i teorijsko-estetička razmatranja fenomena tradicije i modernosti.

Marija Vauda je rođena 1961. godine u Beogradu. Diplomirala na Fakultetu primenjenih umetnosti, katedra za vajarstvo, 1986. u Beogradu. Član ULUS-a. Ima status samostalnog umetnika. Izlagala na brojnim samostalnim i grupnim izložbama u zemlji i inostranstvu. Izražava se u različitim medijima: skulptura, slika, image, web radovi, crtež, performans, hepening, ambijent, video; tekstovi o umetnicima, umetnosti kulturi, pedagoški rad. Od 1999. godine zajedno sa Nikolom Pilipovićem deluje kroz umetnički projekat MANIK. U okviru Društva Slovenaca u Beogradu i Nacionalnog saveta slovenačke nacionalne manjine, sa Nikolom Pilipovićem, između ostalih aktivnosti, vodi *Radionicu crtanja i slikanja*, učestvuje u projektima *Znameniti Slovenci u Beogradu* i časopis *Slovenika*.

Saša Verbič (rođ. 1948) studirao je u Ljubljani na Fakultetu za opštu hemijsku tehnologiju (Fakultet za splošno kemijsko tehnologiju in naravoslovje). Diplomirao je 1972. godine i do 1974. godine radio u privredi. U državnoj administraciji SFRJ – Saveznom ministarstvu za unutrašnje poslove, radio je kao specijalni savetnik (1974–1992), a potom, ponovo u privredi (1992–2003). Veći deo života proveo je u sportu – veslanje. Posle deset godina aktivne takmičarske karijere nastavio je

da se bavi organizacijom takmičenja i suđenjem. Od 2003. do 2013. godine potpuno je posvećen radu u sportu. Bio je predsednik Veslačkog saveza Beograda i predsednik sudijske komisije Veslačkog saveza Srbije. Kao međunarodni sudija učestvovao je na svetskim, evropskim i balkanskim šampionatima, a na Olimpijskim igrama u Londonu (2012), zastupao je Republiku Srbiju. Aktuelni je predsednik Društva Slovenaca u Beogradu – Društva Sava (od 2011) i Nacionalnog saveta slovenačke nacionalne manjine (od 2014).

Dr. Janja Žitnik Serafin je leta 1981 diplomirala iz angleškoga in nemškoga jezika in književnosti na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, kjer je leta 1989 magistrirala iz ameriške književnosti in leta 1992 doktorirala iz literarnih znanosti. Od leta 1982 je redno zaposlena na ZRC SAZU, v letih 1982–85 kot strokovna delavka na Inštitutu za slovenski jezik, od 1985 dalje pa kot raziskovalka na Inštitutu za slovensko izseljenstvo in migracije. Področja njenega znanstvenega delovanja so: slovensko izseljenstvo, priseljenstvo v Sloveniji, literarna in kulturna zgodovina izseljenstva/priseljenstva. Je avtorica večih monografskih publikacij in znanstvenih člankov ter vodja znanstveno-raziskovalnih projektov.

Izdavaški svet i lista recenzenata: imena i afilijacije / Svetovalni odbor in seznam recenzentov: imena in afilijacije

Međunarodni izdavaški svet / Mednarodni svetovalni odbor

Prof. dr **Jurij Bajec**, Univerzitet u Beogradu, Ekonomski fakultet, Srbija

Dr **Jadranka Đorđević Crnobrnja**, Etnografski institut SANU, Beograd, Srbija

M.A **Dejan Georgiev**, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Slovenija

Dr. **Zdenka Petermanec**, Univerzitetna knjižnica Maribor, Slovenija

Dr. **Nataša Rogelja**, ZRC SAZU, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije, Ljubljana, Slovenija

Recenzenti / Recenzenti

Prof. dr **Maja Đukanović**, Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet, Srbija

Mag. **Laura Fekonja**, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Slovenija

Dr. **Cvetka Hedžet Tóth**, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Slovenija

Dr **Borko Kovačević**, Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet, Srbija

Dr **Natalija Panić Cerovski**, Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet, Srbija

Politika časopisa

Journal policy

Politika časopisa

Časopis *Slovenika*: časopis za kulturu, nauku i obrazovanje (dalje *Slovenika*) izlazi godišnje u režimu otvorenog pristupa.

U časopisu *Slovenika* objavljuju se stručni i naučni radovi iz oblasti kulture, nauke, obrazovanja, arhivistike, umetnosti, te likovnog i literarnog stvaralaštva autora koji se tim oblastima bave, a odnose se na život i delovanje slovenačke nacionalne manjine u Srbiji, odnosno – na slovenačku populaciju koja živi i boravi u Srbiji.

Kategorije radova koji se dostavljaju mogu biti sledeće: originalni naučni rad, pregledni rad, naučna kritika / kritika, polemika, saopštenje, građa, osvrt, prikaz, hronika, bibliografija, preuzet rad, preveden rad, kao i intervjui sa značajnim osobama. U časopisu mogu da se objavljuju i radovi studenata slovenačkog jezika i drugih disciplina, koji po svome sadržaju odgovaraju tematici časopisa.

Mogu se objavljivati i specijalni brojevi časopisa sa posebnom tematikom i gostujućim urednikom, kao i tekstovi napisani po pozivu, posvećeni izabranoj temi broja.

Radovi mogu biti napisani na slovenačkom ili srpskom jeziku (ćirilica / latinica). Naslov rada, apstrakt i ključne reči *Slovenika* objavljuje na srpskom, slovenačkom i engleskom jeziku.

Obaveze urednika

Glavni urednik časopisa *Slovenika* donosi konačnu odluku o tome koji će se rukopisi objaviti. Urednik se prilikom donošenja odluke rukovodi uređivačkom politikom, vodeći računa o zakonskim propisima koji se odnose na klevetu, kršenja autorskih prava i plagiranje.

Urednik ne sme imati bilo kakav sukob interesa u vezi sa podnesenim rukopisom. Ako takav sukob interesa postoji, o izboru recenzenata i sudbini rukopisa odlučuje uredništvo. Pošto je identitet autora i recenzenata nepoznat drugoj strani, urednik je dužan da tu anonimnost garantuje.

Urednik je dužan da sud o rukopisu donosi na osnovu njegovog sadržaja, bez rasnih, polnih / rodnih, verskih, etničkih ili političkih predrasuda.

Urednik ne sme da koristi neobjavljen materijal iz podnesenih rukopisa za svoja istraživanja bez pisane dozvole autora.

Obaveze autora

Autori garantuju da rukopis predstavlja njihov originalni doprinos, da nije objavljen ranije i da se ne razmatra za objavljivanje na drugom mestu. Autori takođe garantuju da rukopis nakon objavljivanja u časopisu *Slovenika* neće biti objavljen u drugoj publikaciji, na bilo kom jeziku, bez saglasnosti vlasnika autorskih prava.

Autori garantuju da prava trećih lica neće biti povređena i da izdavač neće snositi nikakvu odgovornost ako se pojave bilo kakvi zahtevi za naknadu štete.

Autori snose svu odgovornost za sadržaj podnesenih rukopisa i validnost rezultata, i moraju da pribave dozvolu za objavljivanje podataka od svih strana uključenih u istraživanje.

Autori koji žele da u rad uključe slike ili delove teksta koji su već negde objavljeni dužni su da za to pribave saglasnost nosilaca autorskih prava i da prilikom podnošenja rada dostave dokaze da je takva saglasnost data. Materijal za koji takvi dokazi nisu dostavljeni smatraće se originalnim delom autora.

Autori garantuju da su kao autori navedena samo ona lica koja su značajno doprinela sadržaju rukopisa, odnosno da su sva lica koja su značajno doprinela sadržaju rukopisa navedena kao autori.

Autori se moraju pridržavati etičkih standarda koji se odnose na naučno-istraživački rad i rad ne sme biti plagijat. Autori garantuju i da rukopis ne sadrži neosnovane ili nezakonite tvrdnje i ne krši prava drugih.

U slučaju da autori otkriju važnu grešku u svom radu nakon njegovog objavljivanja, dužni su da momentalno o tome obaveste urednika ili izdavača i da sa njima sarađuju kako bi se rad povukao ili ispravio.

O recenziranju

Prispele rukopise iz kategorija naučnih i stručnih radova urednik najpre upućuje na predrecenziju Redakciji, koja utvrđuje da li je tekst u skladu sa politikom časopisa. Prispele radove, odobrene od strane Redakcije, glavni urednik šalje dvojici stručnjaka za naučnu oblast kojom se određeni rad bavi, i uz rad dostavlja recenzentski obrazac. Recenzentski obrazac sadrži niz pitanja na koja treba odgovoriti, a koja recenzentima ukazuju na to koji su to aspekti koje treba sagledati kako bi se donela odluka o objavljivanju rukopisa. U završnom delu obrasca recenzenti moraju da navedu svoja zapažanja i predloge kako da se podneti rukopis poboljša; dati komentari šalju se autorima, bez navođenja imena recenzenata, radi unošenja potrebnih ispravki. Rok za ispravke radova je 10 dana od datuma slanja recenzije autoru. Autor odlučuje da li će postupiti ili ne po uputstvima recenzenata i o tome obaveštava Redakciju, a Redakcija donosi konačnu odluku u pogledu objavljivanja rada.

Ako odluke dvaju recenzenata nisu iste (prihvatiti / odbaciti), glavni urednik može da traži mišljenje drugih recenzenata. Konačan izbor recenzenata spada u diskreciona prava urednika. Recenzentski list recenzentu šalje sekretar redakcije *Slovenika*. Recenzent je dužan da u roku od tri nedelje dostavi gotovu recenziju rada.

Plagijarizam

Plagiranje, odnosno preuzimanje tuđih ideja, reči ili drugih oblika kreativnog izraza i njihovo predstavljanje kao svojih predstavlja grubo kršenje naučne etike. Plagiranje može da uključuje i kršenje autorskih prava, što je zakonom kažnjivo. Plagijat obuhvata sledeće:

- doslovno ili gotovo doslovno preuzimanje ili smišljeno parafraziranje (u cilju prikriivanja plagijata) delova tekstova drugih autora, bez jasnog ukazi-

vanja na izvor ili obeležavanja kopiranih fragmenata (na primer, korišćenjem navodnika);

- kopiranje slika ili tabela iz tuđih radova bez pravilnog navođenja izvora i/ili bez dozvole autora ili nosilaca autorskih prava za njihovo korišćenje.

Rukopisi kod kojih postoje jasne indicije da se radi o plagijatu biće automatski odbijeni. Ako se ustanovi da je rad koji je objavljen u časopisu *Slovenika* plagijat, rad će biti opozvan, a od autora će se zahtevati da upute pisano izvinyenje autorima izvornog rada i prekinuće se saradnja sa autorima plagijata.

Otvoreni pristup

Časopis *Slovenika* je dostupan u režimu otvorenog pristupa. Članci objavljeni u časopisu mogu se besplatno preuzeti sa sajta časopisa i koristiti u skladu sa licencom Creative Commons Autorstvo-Nekomercijalno-Bez prerada 3.0 Srbija (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/rs/>)

Časopis *Slovenika* ne naplaćuje APC (Article Processing Charge).

Samoarhiviranje

Časopis *Slovenika* omogućava autorima da deponuju kako prihvaćenu (recenziranu, Author's Post-print) verziju rukopisa, tako i finalnu, objavlvenu verziju rada (Publisher's version/PDF) u PDF formatu u institucionalni repozitorijum nekomercijalne baze podataka, da pomenute verzije objave na ličnim veb stranicama, ili na sajtu institucije u kojoj su zaposleni, a u skladu sa odredbama licence Creative Commons AutorstvoNekomercijalno-Bez prerada 3.0 Srbija (<http://creativecommons.org/licenses/by-ncnd/3.0/rs/>), u bilo koje vreme nakon objavljivanja u časopisu. Pri tome se moraju navesti izdavač, kao nosilac autorskih prava, i izvor rukopisa.

Autorska prava

Kada je rukopis prihvaćen za objavljivanje, autori prenose autorska prava na izdavača potpisivanjem *Ugovora o prenosu autorskih prava*, koji se može preuzeti sa sajta Nacionalnog saveta. U slučaju da rukopis ne bude prihvaćen za štampu u časopisu, autori zadržavaju sva prava.

Uputstvo za slanje rukopisa

Rukopisi se šalju elektronskom poštom (kao Word dokument) na adresu Redakcije: nacionalnisvet@eunet.rs. Rok za predaju radova je 1. septembar.

Prilikom podnošenja rukopisa autori garantuju da rad koji se podnosi nije već objavljen (osim u formi apstrakta na nekom skupu, ili kao deo nekog objavljenog predavanja, preglednog rada ili teze); da se ne razmatra za objavljivanje kod drugog izdavača ili u okviru neke druge publikacije; da je objavljivanje odobreno od strane svih koautora, ukoliko ih ima, kao i, prečutno ili eksplicitno, od strane nadležnih organa u ustanovi u kojoj je izvršeno istraživanje.

Prilikom slanja rukopisa, autori treba obavezno da navedu: ime i prezime, instituciju u kojoj rade, e-mail adresu. Ukoliko ima više autora, za svakog autora treba navesti sve tražene podatke.

Uz rukopis teksta treba obavezno poslati naslov, apstrakt i ključne reči, tekst zahvalnosti, reference, spisak tabela, spisak ilustracija. Pozicije slika i tabela treba obeležiti u tekstu (slike i tabele ne treba inkorporirati u datoteku koja sadrži rukopis; one se dostavljaju kao posebne datoteke u odgovarajućim formatima).

Autori koji šalju prilog na srpskom / slovenačkom jeziku mogu sami odabrati da li žele da im objavljeni članak bude na latiničnom ili ćiriličnom pismu, tako što će tekst poslati otkucan odgovarajućim pismom.

Svi rukopisi prihvaćeni za štampu prolaze lekturu i korekturu, a autori unose potrebne lektorske i korektorske izmene najkasnije u roku od 10 dana od prijema lektorisanog rukopisa.

Apstrakt ne treba da bude duži od 200 reči i treba da sadrži kratak pregled metoda i najvažnije rezultate rada, tako da se može koristiti prilikom indeksiranja u referentnim periodičnim publikacijama i bazama podataka. U apstraktu ne treba navoditi reference. Apstrakt treba dostaviti na srpskom, slovenačkom i engleskom jeziku.

Ključne reči (najviše njih 5) navode se u posebnom redu iza apstrakta. Ključne reči moraju biti relevantne za temu i sadržaj rada. Dobar izbor ključnih reči preduslov je za ispravno indeksiranje rada u referentnim periodičnim publikacijama i bazama podataka. Ključne reči treba navesti na srpskom, slovenačkom i engleskom jeziku.

Način formatiranja, kategorije i obim rukopisa

Autori su dužni da se pridržavaju uputstva za pripremu radova. Rukopisi u kojima ova uputstva nisu poštovana biće odbijeni bez recenzije.

Za obradu teksta treba koristiti Word program. Rukopise treba slati u doc ili docx formatu.

Rukopisi se šalju u A4 formatu, font Times New Roman (12pt) sa proredom 1,0. Fusnote su u fontu Times New Roman (10pt), sa proredom 1,0. Struktura rukopisa može biti sa poglavljima i potpoglavljima. Tip naslova, poglavlja i potpoglavlja, kao i drugo van gore navedenih podataka, autori ne treba sami da formatiraju, već to čini Redakcija u skladu sa svojim načinom formatiranja. Upućivanje na broj projekta i njegove finansijere (ukoliko je prilog napisan u okviru naučnog projekta), izraze zahvalnosti i slične komentare treba navesti.

Pasuse treba uvlačiti, a ne razdvajati praznom linijom. Znaci navoda koriste se za citate unutar teksta, a apostrofi za citat u okviru citata. Tabele, grafikoni, sheme, slike i ilustracije treba da budu precizno naslovljeni i numerisani, sa pratećim objašnjenjem.

Redakcija zadržava pravo preloma i opreme teksta i ilustracija u skladu sa formatom časopisa.

U **kategoriji originalnih i preglednih naučnih radova**, maksimalan obim rukopisa po broju slovnih mesta sa proredom iznosi: za originalni naučni rad – do 70 000 slovnih mesta; za pregledni rad – do 45 000 slovnih mesta; za naučne kritike i polemike – do 20 000 slovnih mesta; za prikaze – do 10 000

slovnih mesta, za hronike – do 6 000 slovnih mesta; apstrakt – do 200 reči, ključne reči – do 5.

Slike, crteži i druge ilustracije treba da budu dobrog kvaliteta. Grafički prilozima se mogu dostaviti u elektronskom obliku, i to za crteže obavezno kao *Line art*, u rezoluciji od 600 dpi, a fotografije – u rezoluciji od 300 dpi. Ako autor ugradi grafički prilog u svoj Word dokument, onda on obavezno mora dostaviti isti taj grafički materijal i kao posebne dokumente, u formatu *tif*, *pdf* ili *jpg*.

Redakcija zadržava pravo odluke u pogledu fleksibilnosti ovih zahteva u određenim slučajevima.

Pored naučnih i stručnih radova, časopis je otvoren i za različite vrste tekstova, pa se i priprema za njihovo objavljivanje razlikuje. Kada su u pitanju građa, komentari, hronike, prikazi, izveštaji, bibliografije i slični tekstovi, za njihovo opremanje nema posebnih zahteva, osim onih tehničke prirode, koji važe za sve ostale radove.

Način obaveznog i jedinstvenog citiranja

Autori su obavezni da prilikom citiranja i navođenja literature koriste **isključivo** format Chicago Manual of Style – author-date.

Detaljnija obaveštenja nalaze se na veb stranici:

http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html

- **Citiranje je unutar teksta.** U tekstu se u zagradu stavlja prezime autora i godina izdanja odgovarajuće bibliografske jedinice, bez zareza između prezimena autora i godine, a po potrebi se navodi broj stranice, odvojen zapeatom, npr. (Pejović 2008), ili (Pejović 2008, 37), ili (Kodela i dr. 2006, 25–9).

- Spisak literature (referenci) na kraju rada daje se po azbučnom ili abecednom redu prezimena autora. Ukoliko se navodi više bibliografskih jedinica istog autora, koje imaju istu godinu izdanja, one se dodatno označavaju malim početnim slovima abecede.

- Fusnote (napomene) pri dnu strane treba da sadrže manje važne detalje, dopunska objašnjenja, naznake o korišćenim izvorima (poput naučne građe, veb stranica, priručnika i sl.), ali ne mogu biti zamena za citiranu literaturu. Citiranje nekog autora u fusnoti jednako je načinu citiranja u tekstu.

Načini citiranja u spisku literature

Knjige (monografije):

Ukoliko postoji dva, tri ili više autora, piše se prezime prvog autora, a potom se dodaju imena i prezimena ostalih autora. U citiranju u tekstu navodi se samo ime prvog autora i dodaje se skraćena *i dr.*, odnosno *et al.* Nakon naziva knjige, prvo se navodi mesto izdanja, pa izdavač odvojen dvotačkom. Ukoliko ima više izdavača, oni se odvajaju crticama. Ukoliko ima više mesta izdanja, navodi se samo ime prvog grada.

Cvetko, Dragotin. 1952. *Davorin Jenko i njegovo doba*. Beograd : Naučna knjiga.

Đukanović, Vlado i Maja Đukanović. 2005. *Slovenačko-srpski i srpsko-slovenački rečnik*. Ljubljana : Pasadena.

Kodela, Slobodan A., Danijela Stojanović, Sonja Cvetković. 2006. *Slovenski muzičari u niškom kraju = Slovenci glazbeniki v Nišu in okolici*. Niš : Slovenačka kulturna zajednica „France Prešern”.

Urednik monografije ili zbornika radova:

Pejović, Roksanda (ur.) 2008. *Allegretto giocoso : stvaralački opus Mihovila Logara*. Beograd : Fakultet Muzičke umetnosti.

Trebše-Štolfa, Milica (ur.) 2001. *Slovensko izseljenstvo : zbornik ob 50-letnici Slovenske izseljenske matice*. Ljubljana : Združenje Slovenska izseljenska matica.

Poglavlje u monografiji ili zborniku radova:

Zeković, Dragomir. 2004. „Svetopolk Pivko (1910–1987)”. U *Život i delo srpskih naučnika* 9, ur. Vladan D. Đorđević, 287–328. Beograd : Srpska akademija nauka i umetnosti.

Maricki Gađanski, Ksenija. 2009. „Klasičarska aktivnost Albina Vilhara”. U *Antički svet, evropska i srpska nauka : zbornik radova*, ur. Ksenija Maricki Gađanski, 208–213. Beograd : Društvo za antičke studije Srbije : Službeni glasnik.

Uvod, predgovor i slični delovi knjige:

U tekstu – (Bronner 2005, xiii-xx)

Bronner, Simon J. 2005. Introduction to *Manly Traditions. The Folk Roots of American Masculinities*, ed. Simon J. Bronner, xi-xxv. Bloomington: Indiana University Press.

Članak u štampanom časopisu:

Bižić Omčikus, Vesna. 2003. Niko Županić v Etnografskem muzeju v Beogradu. *Etnolog : glasnik Slovenskega etnografskega muzeja* 13 (64) : 273–283.

Mišić, Darko. 2009. Starograđanin Odon Vertovšek proslavio stoti rođendan. *Informator Opštine Stari grad* 25 : 4.

Članak u dnevnoj ili periodičnoj štampi, sa imenom autora članka, ili bez njega:

Članak iz dnevne štampe može biti citiran unutar teksta, bez posebnog navođenja u spisku referenci, na sledeći način: „Kao što je Niderkorn napisao u *New York Timesu* od 20. juna 2002, ...”, ili sa napomenom u zagradi posle odgovarajuće rečenice (*Večernje novosti*, 25. jun 2007). Ukoliko autor želi da izvor stavi u listu referenci, to čini na sledeći način:

Niderkorn, William S. 2002. A scholar recants on his „Shakespeare” discovery. *New York Times*, June 20.

Večernje novosti. 2007. Godine bez traga. *Večernje novosti* 25. jun.

Prikaz knjige:

Radović, Srđan. 2009. Kontinuirano istraživanje zajednice Srba u Mađarskoj. Prikaz knjige (*Ni*) *ovde (ni) tamo: Etnički identitet Srba u Mađarskoj na kraju XX veka* Mladene Prelić. *Antropologija* 7 : 161–2.

Teza ili disertacija:

Denby, P. 1981. *The Self Discovered: The Car in American Folklore and Literature*. PhD diss. Indiana University.

Milenković, Miloš. 2006. *Teorija etnografije u savremenoj antropologiji (1982-2002)*. Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet.

Veb sajt:

Veb sajt se navodi unutar tekućeg teksta ili u fusnoti, i obično se izostavlja iz liste referenci. Ukoliko autor želi da veb stranicu stavi u listu referenci, to može učiniti na sledeći način:

Howard, Clark. 2001. *The True Story of Charyl Chessman*. Dostupno na: www.crimelibrary.com/classics3/chessman/index.htm

Jedinica iz onlajn baze podataka:

Onlajn baze podataka obično se citiraju u tekstu isto kao i druge reference, a u spisku literature dodaje se njihova veb strana. Primeri:

U tekstu – (Cambridge Dictionary Online)

U spisku referenci – Cambridge Dictionary Online. Dostupno na: <http://dictionary.cambridge.org>

U tekstu – (ProQuest Information and Learning)

U spisku referenci – ProQuest Information and Learning. „Interdisciplinary – Dissertations & Theses”. Dostupno na: <http://proquest.umi.com/login/user>

NAPOMENA:

- Recenzija i objavljivanje radova su besplatni.
- Autorima će PDF datoteka koja sadrži njihov prihvaćeni rad biti poslata besplatno, elektronskom poštom.
- Elektronska verzija rada biće dostupna na internet stranici časopisa, <http://slovinci.rs>, i može se koristiti u skladu sa uslovima licence Creative Commons Autorstvo-Nekomercijalno-Bez prerada 3.0 Srbija (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/rs/>).
- Prilozi se ne vraćaju autorima.
- Molimo autore da pogledaju, popune i pošalju Redakciji **Autorsku izjavu i Ugovor o prenosu autorskih prava**, koji se nalaze u impresumu časopisa, na sajtu Nacionalnog saveta slovenačke nacionalne manjine.

Redakcija Slovenike

Politika časopisa

Časopis *Slovenika*: časopis za kulturo, znanost in izobraževanje (v nadaljevanju *Slovenika*) izhaja letno na način odprtega dostopa.

V časopisu *Slovenika* se objavlja strokovne in znanstvene prispevke s področja kulture, znanosti, izobraževanja, arhivistike, umetnosti in likovnega ter književnega ustvarjanja avtorjev, ki se s temi področji ukvarjajo, navezujejo pa se na življenje in delovanje slovenske nacionalne manjšine v Srbiji oziroma na slovensko prebivalstvo, ki živi in prebiva v Srbiji.

Kategorije poslanih del morajo biti sledeče: izvorni znanstveni članek, pregledni znanstveni članek, znanstvena kritika / kritika, polemika, novica, sestavek, pregled, prikaz, kronika, bibliografija, prevzeti članek, prevod, kot tudi intervju o pomembnih osebnostih. V časopisu se lahko objavljajo tudi dela študentov slovenskega jezika in ostalih disciplin, ki po vsebini ustrezajo tematiki časopisa.

Izidejo lahko posebne številke časopisa s specifično tematiko in gostujočim urednikom, kot tudi besedila, napisana kot odziv na povabilo, ki se posvečajo izbrani temi določene številke časopisa.

Vsi prispevki morajo biti napisani v slovenskem ali srbskem jeziku (cirilica / latinica). Naslov prispevka, povzetek in ključne besede *Slovenika* objavlja v srbskem, slovenskem in angleškem jeziku.

Dolžnosti urednika

Glavni urednik časopisa *Slovenika* poda končno odločitev o tem, kateri rokopisi bodo objavljeni. Urednik svoje odločanje uravnava v skladu z uredniško politiko in pri tem upošteva zakonske predpise, ki se nanašajo na obrekovanje, kršenje avtorskih pravic in plagijatorstvo.

Urednik ne sme imeti nikakršnih navzkrižnih interesov v zvezi s predloženim rokopisom. Če se ti vendarle pojavijo, o izboru recenzentov in o usodi rokopisa odloča uredništvo. Ker je identiteta avtorjev in recenzentov tajna, je urednik dolžan zagotoviti njihovo anonimnost.

Urednik je dolžan, da svojo presojo o rokopisu izvede na podlagi njegove vsebine, brez predsodkov, povezanih z raso, spolom, vero, etničnim poreklom ali politiko.

Urednik neobjavljenega materiala iz predloženih rokopisov ne sme uporabljati za svoja raziskovanja, razen če za to pridobi dovoljenje avtorja.

Dolžnosti avtorjev

Avtorji zagotavljajo, da rokopis predstavlja njihov originalni doprinos, da pred tem še ni bil objavljen in da ni predlagan za objavo nekje drugje. Avtorji prav tako zagotavljajo, da rokopis po objavi v časopisu *Slovenika* ne bo objavljen v drugi publikaciji, ne glede na jezik publikacije, brez da bi o tem pridobili soglasje lastnika avtorskih pravic.

Avtorji zagotavljajo, da z njihovim rokopisom niso kršene pravice drugih oseb in da založnik ne nosi nobene odgovornosti, če se pojavijo kakršnekoli zahteve za nadomestitev škode.

Avtorji nosijo vso odgovornost za vsebino predloženih rokopisov in veljavnost objavljenih podatkov, za katere morajo pridobiti dovoljenje za objavo s strani vseh, ki so v raziskovanje vključeni.

Avtorji, ki želijo, da prispevek vključuje slike ali dele besedila, ki so že bili nekje objavljeni, so dolžni pridobiti soglasje nosilca avtorskih pravic in ga predložiti skupaj s predloženim prispevkom. Material, za katerega niso priloženi tovrstni dokazi, se smatra za originalno avtorsko delo.

Avtorji zagotavljajo, da so kot avtorji navedene samo tiste osebe, ki so pomembno prispevale k vsebini rokopisa, oziroma da so vse osebe, ki so pomembno prispevale k vsebini rokopisa, navedene kot avtorji.

Avtorji morajo izpolnjevati etične standarde, ki se nanašajo na znanstvenoraziskovalno delo, ki ne sme biti plagiat. Avtorji prav tako zagotavljajo, da rokopis ne vsebuje neutemeljenih ali nezakonitih trditev in da ne krši pravic drugih oseb.

U primeru, da avtorji po objavi v svojem prispevku odkrijejo pomembno napako, so dolžni o tem takoj obvestiti urednika ali založnika in z njim sodelovati, da se prispevek umakne iz publikacije oziroma popravi.

O recenzijem postopku

Prispele rokopise iz kategorij znanstvenih in strokovnih del urednik najprej posreduje v predrecenzijo redakciji, kjer se ugotavlja, če je besedilo napisano v skladu s politiko časopisa. Prispela dela, odobrena s strani redakcije, glavni urednik nato pošlje dvema strokovnjakoma s področja tiste znanosti, s katero se določeno delo ukvarja, in pri tem predloži recenzijski obrazec. Recenzijski obrazec vsebuje niz vprašanj, na katera je treba odgovoriti in ki recenzenta usmerjajo, katere aspekte je ob sprejemanju odločitve glede objave rokopisa treba posebej upoštevati. V zaključnem delu obrazca morajo recenzenti navesti svoje opazke in predloge, kako bi se predloženi rokopis dalo izboljšati; podane komentarje se z namenom vnašanja potrebnih sprememb brez navedenih imen recenzentov pošlje avtorjem. Rok za predložitve popravljenega besedila je 10 dni od datuma, ko je bila avtorju poslana recenzija. Avtor sam odloča, ali bo upošteval predloge recenzentov ali ne in o tem obvesti redakcijo, na kar redakcija sprejme dokončno odločitev glede objave prispevka.

Če odločitve dveh recenzentov niso enake (sprejeto / zavrnjeno), glavni urednik lahko za mnenje vpraša druge recenzente. Končni izbor recenzentov spada med diskrecijske pravice urednika. Recenzijski list recenzentu pošlje poslovni sekretar redakcije *Slovenike*.

Recenzent je dolžan, da v roku treh tednov preda zaključeno recenzijo dela.

Plagiatorstvo

Plagiatorstvo oziroma prevzemanje tujih idej, besed ali drugih oblik kreativnega izražanja in predstavljanje le-teh kot svojih predstavlja grobo kršenje znanstvene etike. Plagiatorstvo lahko vključuje tudi kršenje avtorskih pravic, ki je po zakonu kaznivo.

Kot plagiat se obravnava sledeče:

- dobesedno ali skoraj dobesedno prevzemanje ali namerno parafraziranje (z namenom prikrivanja plagiata) delov besedil drugih avtorjev brez jasnega navajanja njihovega izvora ali označevanja kopiranih fragmentov (na primer z znaki za citiranje);
- kopiranje slik ali tabel iz tujih del brez pravilnega navajanja njihovega izvora in/ali brez dovoljenja za njihovo uporabo s strani avtorjev ali nosilcev avtorskih pravic.

Rokopisi, za katere obstajajo jasni pokazatelji, da so plagiat, bodo avtomatsko zavrženi. Če se ugotovi, da je prispevek, objavljen v časopisu *Slovenika*, plagiat, bo le ta preklican, od avtorja pa se v tem primeru zahteva, da avtorjem originalnega besedila pošlje pisno opravičilo, prav tako se z njim prekine sodelovanje.

Odpri dostop

Časopis *Slovenika* je dostopen na način odprtega dostopa. Članke, objavljene v časopisu, je mogoče brezplačno prevzeti s spletne strani časopisa in koristiti v skladu z licenco Creative Commons Autorstvo-Nekomercialno-Bez prerada 3.0 Srbija (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/rs/>).

Časopis *Slovenika* ne zaračunava APC (Article Processing Charge).

Samoarhiviranje

Časopis *Slovenika* omogoča avtorjem, da deponirajo tako sprejeto (recenzirano, Author's Post-print) kot zaključno, objavljeno različico rokopisa (Publisher's version/PDF) v PDF formatu v institucionalni repozitorij nekomercialne baze podatkov, da omenjeni različici besedila objavijo na osebnih internetnih straneh ali na spletni strani institucije, pri kateri so zaposleni, vendar v skladu z določili licence Creative Commons Autorstvo-Nekomercialno-Bez prerada 3.0 Srbija (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/rs/>), in sicer kadarkoli po objavi v časopisu. Pri tem so dolžni navesti založnika kot nosilca avtorskih pravic, kot tudi podatke o časopisu.

Avtorske pravice

Ko je rokopis sprejet v objavo, avtorji prenesejo svoje avtorske pravice na založnika, in sicer s podpisom Pogodbe o prenosu avtorskih pravic, ki je dostopna na spletni strani Nacionalnega sveta. V primeru, da rokopis ni sprejet v objavo v časopisu, avtorji zadržijo vse pravice.

Navodila za pošiljanje rokopisov

Rokopise se pošilja po elektronski pošti (v obliki word dokumenta) na naslov redakcije: nacionalnisvet@eunet.rs. Rok za predložitev prispevkov je 1. september.

S predložitvijo rokopisa avtorji zagotavljajo, da predloženo delo še ni bilo objavljeno (razen v obliki povzetka na konferenci ali kot del objavljenega predavanja, preglednega članka ali teze); da delo ni v obravnavi za objavo pri drugem založniku ali v okviru neke druge publikacije; da je objava odobrena s strani vseh soavtorjev, če ti obstajajo, tako kot implicitno ali eksplicitno tudi s strani pristojnih organov ustanove, v kateri je potekalo raziskovanje.

Ob pošiljanju rokopisov morajo avtorji obvezno navesti: ime in priimek, institucijo, kjer so zaposleni, elektronski naslov. Če je avtorjev več, je treba vse te podatke navesti za vsakega posamezno.

Skupaj z rokopisom besedila je obvezno treba poslati naslov, povzetek in ključne besede, besedilo zahvale, reference, seznam tabel in seznam ilustracij. Položaj slik in tabel je treba v besedilu označiti (slik in tabel ni treba vključiti v datoteko z rokopisom; dostavlja se jih v posebni datoteki ustreznega formata).

Avtorji, ki pošiljajo besedilo v srbskem / slovenskem jeziku, morajo sami izbrati, ali naj bo njihov članek objavljen v latinici ali v cirilici, in sicer tako, da pošljejo besedilo, natipkano v zeleni pisavi.

Vsi rokopisi, sprejeti za tisk, so lektorirani in recenzirani, nakar avtorji v roku 10-ih dni od prejema pregledanega rokopisa vnesejo potrebne lektorske in recenzijske spremembe.

Povzetek naj ne bo daljši od 200 besed in naj vključuje kratek pregled metod ter najpomembnejše ugotovitve dela, in sicer na način, da se ga lahko uporabi za indeksiranje v referenčnih periodičnih publikacijah in bazah podatkov. V povzetku ni treba navajati referenc. Povzetek je treba predložiti v srbskem, slovenskem in angleškem jeziku.

Ključne besede (največ 5) se navajajo v posebni vrstici pod povzetkom dela. Ključne besede morajo biti relevantne glede na temo in vsebino dela. Dober izbor ključnih besed je pogoj za ustrezno indeksiranje dela v referenčnih periodičnih publikacijah in bazah podatkov. Ključne besede je treba navesti v srbskem, slovenskem in angleškem jeziku.

Način oblikovanja, kategorije in obseg rokopisa

Avtorji so dolžni, da se držijo navodil za pripravo prispevkov. Rokopisi, v katerih ta navodila niso upoštevana, bodo brez recenzije zavrjnjeni.

Za pripravo besedil je treba uporabljati program Word. Rokopise je treba poslati v doc ali docx formatu.

Rokopise je treba poslati v A4 formatu, font Times New Roman (12pt) z velikostjo razmika med vrsticami 1,0. Opombe naj bodo v fontu Times New Roman (10pt) z enojnim razmikom med vrsticami. Struktura rokopisa lahko vključuje poglavja in podpoglavja. Naslovov, poglavij in podpoglavij, kot tudi vsega ostalega, kar ne spada pod zgoraj navedene dele besedila, avtorji ne oblikujejo, saj to stori redakcija v skladu s svojim lastnim načinom oblikovanja. Besedilu je treba priložiti navedbo številke projekta in vir njegovega financiranja (če gre za delo, napisano v okviru znanstvenega projekta), kot tudi zahvalo in podobne komentarje.

Odlomke je treba zamakniti, ne pa ločevati s praznimi vrsticami. Narekovanji se uporabljajo za citate znotraj besedila, opuščaji (apostrofi) pa za ločene citate. Tabele, grafi, sheme, slike in ilustracije morajo biti natančno naslovljeni, oštevilčeni in opremljeni z razlago.

Redakcija si pridržuje pravico do preloma in opreme besedila ter ilustracij v skladu s formatom časopisa.

V **kategoriji originalnih in preglednih znanstvenih prispevkov** je glede na znake skupaj s presledki maksimalen obseg dela sledeč: za izvorni znanstveni članek – do 70 000 znakov; za pregledni članek – do 45 000 znakov; za znanstvene kritike in polemike – 20 000 znakov; za preglede ali ocene – do 10 000 znakov, za kronike – do 6000 znakov; povzetek naj obsega do 200 besed; ključnih besed naj bo do 5.

Slike, risbe in druge ilustracije morajo biti kvalitetne. Grafične priloge je treba predložiti v elektronski obliki, pri čemer je v primeru risb obvezno treba uporabljati Line art. Grafične priloge naj bodo posredovane v resoluciji od 600 dpi v primeru risb in v resoluciji od 300 dpi v primeru fotografij. V primeru, da avtor grafične priloge vključi v svoj word dokument, jih mora obvezno posredovati tudi v obliki posebnih dokumentov, in sicer v formatih tif, pdf ali jpg.

Redakcija si pridržuje pravico do odločitve glede fleksibilnosti teh zahtev v posameznih primerih.

Poleg znanstvenih in strokovnih člankov časopis sprejema tudi različne vrste besedil, katerih priprava za objavo je drugačna. Kadar gre za sestavek, komentar, kroniko, pregled ali oceno, poročilo, bibliografijo in podobna besedila, za njihovo oblikovanje niso predpisane posebne zahteve, razen tistih tehnične narave, ki veljajo tudi za vse ostale prispevke.

Način obveznega in enotnega citiranja

Avtorji morajo v primeru citiranja in navajanja literature uporabljati **izključno** obliko Chicago Manual of Style – author-date.

Podrobnejša navodila se nahajajo na internetni strani:

http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html

- **Citiranje znotraj besedila.** V besedilu se v oklepaju navaja priimek avtorja in leto izida ustrezne bibliografske enote, in sicer brez vejice med obema, po potrebi se zraven navede tudi številka strani, ločena z vejico, npr. (Pejović 2008) ali (Pejović 2008, 37) ali (Kodela in dr. 2006, 25–9).

- Seznam literature (reference) na koncu prispevka mora upoštevati abecedni red glede na priimke avtorjev. Če se navaja več bibliografskih enot istega avtorja z isto letnico izida, jih je treba dodatno označiti z malimi prvimi črkami abecede.

- Opombe na dnu strani morajo vsebovati manj pomembne detajle, dodatna pojasnila, podatke o uporabljenih virih (na primer o znanstvenem gradivu, internetnih straneh, priročnikih ipd.), vendar ne morejo nadomestiti citiranja literature. Citiranje posameznega avtorja v opombi je enako načinu citiranja v tekstu.

Načini navajanja v seznamu literature

Knjige (monografije):

Če je avtorjev več (dva, trije ali več), se zapiše priimek prvega avtorja, kateremu se doda imena in priimke ostalih avtorjev. Pri citiranju v besedilu se navede samo ime prvega avtorja in okrajšavo *in dr.* oziroma *et al.* Za naslovom knjige se najprej navede kraj izida in potem, ločeno z dvopičjem, založnika. Če

je založnikov več, se jih medsebojno loči s pomišljajem. Če obstaja več mest izida, se navede samo ime prvega mesta.

Cvetko, Dragotin. 1952. *Davorin Jenko i njegovo doba*. Beograd : Naučna knjiga.

Đukanović, Vlado in Maja Đukanović. 2005. *Slovenačko-srpski i srpsko-slovenački rečnik*. Ljubljana : Pasadena.

Kodela, Slobodan A., Danijela Stojanović, Sonja Cvetković. 2006. *Slovenci muzičari u niškom kraju = Slovenci glazbeniki v Nišu in okolici*. Niš : Slavenska kulturna skupnost »France Prešeren«.

Urednik monografije ali zbornika:

Pejović, Roksanda (ur.) 2008. *Allegretto giocoso : stvaralački opus Mihovila Logara*. Beograd : Fakulteta za glasbo.

Trebše-Štolfa, Milica (ur.) 2001. *Slovensko izseljenstvo : zbornik ob 50-letnici Slovenske izseljenske matice*. Ljubljana : Združenje Slovenska izseljenska matica.

Poglavje v monografiji ali zborniku:

Zeković, Dragomir. 2004. »Svetopolk Pivko (1910–1987)«. V *Život i delo srpskih naučnika* 9, ur. Vladan D. Đorđević, 287–328. Beograd : Srbska akademija znanosti in umetnosti.

Maricki Gađanski, Ksenija. 2009. »Klasičarska aktivnost Albina Vilhara«. V *Antički svet, evropska i srpska nauka : zbornik radova*, ur. Ksenija Maricki Gađanski, 208–213. Beograd : Društvo za antične študije Srbije : Službeni glasnik.

Uvod, predgovor in podobni deli knjige:

V besedilu – (Bronner 2005, xiii-xx)

Bronner, Simon J. 2005. Introduction to *Manly Traditions. The Folk Roots of American Masculinities*, ed. Simon J. Bronner, xi-xxv. Bloomington: Indiana University Press.

Članek v tiskanem časopisu:

Bižić Omčikus, Vesna. 2003. Niko Županič v Etnografskem muzeju v Beogradu. *Etnolog : glasnik Slovenskega etnografskega muzeja* 13 (64) : 273–283.

Mišić, Darko. 2009. Starograđanin Odon Vertovšek proslavio stoti rođendan. *Informator Opštine Stari grad* 25 : 4.

Članek iz dnevnega ali periodičnega tiska z ali brez imena avtorja članka:

Članek iz dnevnega tiska je lahko citiran znotraj besedila brez posebnega navajanja v seznamu literature, in sicer na naslednji način: »Kot je zapisal Bryson v New York Timesu 20. junija 2008, ...«, ali z opombo v oklepaju za ustreznim stavkom (*Večernje novosti*, 25. junij 2007). V kolikor avtor želi tovrstno navedbo uvrstiti na seznam referenc, naj to stori na naslednji način:

Nieder Korn, William S. 2002. A scholar recants on his »Shakespeare« discovery. *New York Times*, June 20.

Večernje novosti. 2007. Godine bez traga. *Večernje novosti* 25. junij.

Prikaz knjige:

Radović, Srđan. 2009. Kontinuirano istraživanje zajednice Srba u Mađarskoj. Prikaz knjige (*Ni*) *ovde (ni) tamo: Etnički identitet Srba u Mađarskoj na kraju XX veka* Mladene Prelić. *Antropologija* 7 : 161–2.

Teza ali disertacija:

Denby, P. 1981. *The Self Discovered: The Car in American Folklore and Literature*. PhD diss. Indiana University.

Milenković, Miloš. 2006. *Teorija etnografije u savremenoj antropologiji (1982-2002)*. Doktorska disertacija. Univerza v Beogradu – Filozofska fakulteta.

Internetna stran:

Internetno stran se navede v tekočem besedilu ali v opombi, v seznamu literature pa se jo ponavadi izpusti. V kolikor avtor internetno stran vseeno želi navesti v seznamu referenc, to lahko stori na naslednji način:

Howard, Clark. 2001. *The True Story of Charyl Chessman*. Dostopno na: www.crimelibrary.com/classics3/chessman/index.htm

Enota iz elektronske baze podatkov:

Spletno bazo podatkov se v besedilu navede enako kot druge reference, v seznamu literature pa je treba dodati njeno internetno stran. Primeri:

V besedilu – (Cambridge Dictionary Online)

V seznamu literature – Cambridge Dictionary Online. Dostopno na: <http://dictionary.cambridge.org>

V besedilu – (ProQuest Information and Learning)

V seznamu literature – ProQuest Information and Learning. »Interdisciplinary – Dissertations & Theses«. Dostopno na: <http://proquest.umi.com/login/user>

OPOMBA:

- Recenzija in objavljanje prispevkov sta brezplačna.
- Avtorjem se PDF datoteko z njihovim sprejetim prispevkom brezplačno pošlje preko elektronske pošte.
 - Elektronska različica prispevka je dostopna na internetni strani časopisa <http://sloveni.rs> in se jo lahko uporablja v skladu s pogoji licence Creative Commons Autorstvo-Nekomercijalno-Bez prerada 3.0 Srbija (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/rs/>).
- Prilog se avtorjem ne vrača.
- Avtorje naprošamo, da pregledajo, izpolnijo in pošljejo redakciji **Izjavo o avtorstvu** in **Pogodbo o prenosu avtorskih pravic**, ki se nahajata v impresumu časopisa na internetni strani Nacionalnega sveta slovenske nacionalne manjšine.

Redakcija *Slovenike*

Journal policy

Slovenika: Journal for Culture, Science and Education (hereinafter referred to as *Slovenika*) is an annual Open Access journal.

The journal *Slovenika* publishes technical and research papers dealing with culture, science, education and archival studies, as well as art and literary works. Contributions published in *Slovenika* are related to the life and work of the Slovenian national minority in Serbia, i.e. the Slovenian population in Serbia.

Slovenika publishes the following types of papers: original research articles, review articles, critical reviews, discussions, communications, technical studies, retrospective articles, book and exhibition reviews, chronicles, bibliographies, reprints and translated papers, as well as interviews with eminent persons. The journal may also publish papers authored by the students of the Slovenian language and other disciplines that fall within the scope of the journal.

Slovenika may also publish special thematic issues edited by a guest editor, as well as invited papers on a featured topic.

Contributions may be submitted in the Slovenian or Serbian (both Cyrillic and Latin alphabets) languages. In *Slovenika*, the titles of papers, abstracts and keywords are provided in Serbian, Slovenian and English.

Editorial Responsibilities

The Editor-in-Chief is responsible for deciding which manuscripts submitted to *Slovenika* will be published. The editor is guided by the journal policy and constrained by legal requirements in force regarding libel, copyright infringement and plagiarism.

The Editor-in-Chief must hold no conflict of interest with regard to the manuscripts he/she considers for publication. If there is such a conflict of interest in relation to his/her handling of a submission, the selection of reviewers and all decisions on the manuscript shall be made by the Editorial Board. As the journal uses double-blind peer review, the Editor-in-Chief shall ensure that reviewers remain anonymous to authors and *vice versa*.

The Editor-in-Chief shall evaluate manuscripts for their intellectual content free from any racial, gender, sexual, religious, ethnic, or political bias.

Unpublished materials disclosed in a submitted manuscript must not be used in an Editor-in-Chief's own research without the express written consent of the author.

Authors' Responsibilities

Authors warrant that their manuscript is their original work that it has not been published before and is not under consideration for publication elsewhere. Authors also warrant that the manuscript is not and will not be published elsewhere (after the publication in *Slovenika*) in any other language without the consent of the copyright holder(s).

Authors warrant that the rights of third parties will not be violated, and that the publisher will not be held legally responsible should there be any claims for compensation.

Authors are exclusively responsible for the contents of their submissions, the validity of the presented results and must make sure that they have permission from all involved parties to make the data public.

Authors wishing to include figures or text passages that have already been published elsewhere are required to obtain permission from the copyright holder(s) and to include evidence that such permission has been granted when submitting their papers. Any material received without such evidence will be assumed to originate from the authors.

Authors must make sure that only contributors who have significantly contributed to the submission are listed as authors and, conversely, that all contributors who have significantly contributed to the submission are listed as authors.

Authors must abide to the ethical standards that apply to research and their submissions must not contain plagiarism. Authors affirm that the article contains no unfounded or unlawful statements and does not violate the rights of others.

When an author discovers a significant error or inaccuracy in his/her own published work, it is the author's obligation to promptly notify the Editor-in-Chief or publisher and cooperate with them to retract or correct the paper.

Peer Review

The submitted research and technical papers are subject to pre-evaluation by the Editorial Board. The purpose of pre-evaluation is to determine whether a manuscript complies with the journal policy. The Editor-in-Chief sends manuscripts approved by the Editorial Board to two experts in relevant fields. Each manuscript is accompanied with a reviewers' evaluation form, which contains questions meant to help referees cover all aspects that should be taken into consideration in order to decide the fate of a submission. In the final section of the evaluation form, the reviewers must include observations and suggestions aimed at improving the submitted manuscript; these are sent to authors, without the names of the reviewer, and the authors are required to make necessary corrections within ten days from receiving the reviewers' reports. The author decides whether he/she will accept the reviewers' suggestions and informs the Editorial Board about his/her decision.

If the decisions of the two reviewers are not the same (accept/reject), the Editor-in-Chief may assign additional reviewers. The choice of reviewers is at the discretion of the Editor-in-Chief. The reviewer's form is sent to a reviewer by the Editorial Secretary of *Slovenika*.

The reviewers should submit their reviews within three weeks.

Plagiarism

Plagiarism, where someone assumes another's ideas, words, or other creative expression as one's own, is a clear violation of scientific ethics. Plagiarism may also involve a violation of copyright law, punishable by legal action.

Plagiarism includes the following:

- Word for word, or almost word for word copying, or purposely paraphrasing portions of another author's work without clearly indicating the source or marking the copied fragment (for example, using quotation marks);
- Copying figures or tables from someone else's paper without properly citing the source and/or without permission from the ORIGINAL author or the copyright holder.

Any paper which shows obvious signs of plagiarism will be automatically rejected. In case plagiarism is discovered in a paper that has already been published by the journal, the paper will be retracted and its authors will be required to send a written apology to the authors of the original paper. The journal will stop receiving contributions from the authors who plagiarized somebody else's work.

Open Access

The journal *Slovenika* is an Open Access Journal. The papers published in *Slovenika* can be downloaded free of charge and used under the Creative Commons–Attribution–NonCommercial–NonDerivatives 3.0 Serbia license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/rs/>).

The journal *Slovenika* does not charge APCs (Article Processing Charges).

Self-Archiving

The journal *Slovenika* allows authors to deposit both the accepted (peer-reviewed, Author's Post-print) version and the final, published (Publisher's version/PDF) of a published article in an institutional repository and non-commercial repositories, or to publish it on Author's personal website and/or departmental website under the Creative Commons–Attribution–NonCommercial–NonDerivatives 3.0 Serbia license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/rs/>), at any time after publication. The publisher, as the copyright holder, and the source must be acknowledged.

Copyright

Once the manuscript is accepted for publication, authors shall transfer the copyright to the Publisher by signing the Copyright Transfer Agreement that can be downloaded from the website of the National Council. If the submitted manuscript is not accepted for publication by the journal, all rights shall be retained by the author(s).

Submission Instructions

Manuscripts should be submitted by email (as MS Word documents) to the Editorial Board: nacionalnisvet@eunet.rs. The submission deadline is September 1.

By submitting a manuscript authors warrant that their contribution to the journal is their original work, that it has not been published before (except

as a conference abstract, a part of a published lecture, a review article or a PhD thesis), that it is not under consideration for publication elsewhere, and that its publication has been approved by all co-authors, if any, and tacitly or explicitly by the responsible authorities at the institution where the work was carried out.

When submitting a manuscript, authors should always provide their first name and surname, affiliation and e-mail. If there are multiple authors, this information should be provided for each author.

Apart from the text of the manuscript, each submission should contain the title, abstract, keywords, acknowledgments, references, a list of tables and a list of illustrations. The position of figures and tables should be indicated in the text (tables and figures should not be included in the manuscript. They should be submitted as separate files in appropriate formats).

Authors who submit manuscripts in the Serbian language may choose whether they wish to have their articles published in the Cyrillic or Latin alphabet. They need to type the manuscript in the desired alphabet.

All accepted manuscripts are subject to copyediting. Authors should verify and enter the necessary corrections within ten days from receiving the copyeditor's suggestions.

Abstract should not exceed 200 words and should contain a short review of the method and the most important results of work, so that its original text can be used in referential periodicals and databases. Do not include citations in the abstract. The abstract should be provided in Serbian, Slovenian and English.

Keywords (up to five) are listed in a separate line after the abstract. Keywords should be relevant to the topic and content of the paper. An accurate list of keywords will ensure correct indexing of the paper in referential periodicals and databases. Keywords should be provided in Serbian, Slovenian and English.

Formatting, categories of papers and manuscript length

Authors must follow the submission instructions strictly. The manuscripts that do not comply with instructions will be rejected without review.

Manuscript should be written using MS Word and submitted as doc or docx files.

The paper format should be A4, font Times New Roman (12pt), line spacing 1.0. Footnotes should be typed using Times New Roman (10pt), line spacing 1.0. The structure of the manuscript may include chapters and subchapters. Please do not apply any special formatting to titles, chapters, subchapters, or any other structural elements. The formatting will be done by the Editorial Office in accordance with the journal's page layout. Authors should specify the project code and funders (if the manuscript is a result of a research project) and include acknowledgments and similar comments, if appropriate.

Paragraphs should be indented and not separated with blank lines. Double quotation marks should be used to mark quotes in the text, and single quotation marks to mark quotes within quotes. Tables, graphs, diagrams, images and illustrations should be supplied with appropriate captions, numbers and accompanying explanations.

The Editorial Office reserves the right to adjust the layout of the text and illustrations to the standard layout of the journal.

The following text length limits apply in **original research papers and reviews**: up to 70,000 characters (original research papers); up to 45,000 characters (review articles); up to 20,000 characters (critical reviews and discussions); up to 10,000 characters (book and exhibition reviews); up to 6,000 characters (chronicles); up to 200 words (abstracts); up to five words (keywords).

Images, drawings and other illustrations should be of good quality. All graphic images must be submitted in an electronic format at the minimum resolution of 600 dpi for line art, and 300 dpi for photos. The authors who insert graphic images in MS Word documents must also provide the same images and as separate TIF, PDF or JPG documents.

In certain cases, the Editorial Office may assume a more flexible approach to these requirements.

Along with research and technical papers, the journal is also open to various types of contributions. Accordingly, the technical requirements that they have to meet are different. As far as technical studies, comments, chronicles, book and exhibition reviews, bibliographies and similar contributions are concerned, they do not have to meet any special requirements except for the technical ones, which also apply to other types of contributions.

Uniform citation style

Authors **are required** to format references according to the Chicago Manual of Style – author-date.

Detailed information can be found on the web page:
http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html

- **In-text citations.** The author's name and publication year of a particular bibliographic entry are given in parentheses; there is no comma between the author's surname and the publication year; if necessary, a page number may be cited and it is separated by a comma, e.g.: (Pejović 2008), or (Pejović 2008, 37), or (Kodela et al. 2006, 25–9).

- The references in the bibliography (list of references) at the end of a paper are listed in the order of the Cyrillic or Latin alphabet according to the author's surname. If several bibliographic entries belong to the same author and have the same publication year, lowercase letters of the alphabet are added.

- Footnotes (notes) at the bottom of the page should include less important details, additional explanations, citations of used sources (such as unpublished materials, websites, manuals, etc.) but they cannot substitute the list of references. Citations in footnotes shall conform to the same format as in-text citations.

Bibliographic citations in the reference list

Books (monographs):

In case a book has two, three or more authors, the surname of the first author is followed by the names and surnames of other authors. In in-text citations, only the surname of the first author followed by the abbreviation *i dr.*

or *et al.* is given. The title of the book is followed by the publication place and the publisher, separated by a colon. If there are multiple publishers, they are separated by dashes. If there are more places of publication, only the name of the first city is given.

Cvetko, Dragotin. 1952. *Davorin Jenko i njegovo doba*. Beograd : Naučna knjiga.

Đukanović, Vlado i Maja Đukanović. 2005. *Slovenačko-srpski i srpsko-slovenački rečnik*. Ljubljana : Pasadena.

Kodela, Slobodan A., Danijela Stojanović, Sonja Cvetković. 2006. *Slovenski muzičari u niškom kraju = Slovenci glazbeniki v Nišu in okolici*. Niš : Slovenska kulturna zajednica „France Prešern”.

Editors of monographs or collections of papers:

Pejović, Roksanda (ur.) 2008. *Allegretto giocoso : stvaralački opus Mihovila Logara*. Beograd : Fakultet Muzičke umetnosti.

Trebše-Štolfa, Milica (ur.) 2001. *Slovensko izseljenstvo : zbornik ob 50-letnici Slovenske izseljenske matice*. Ljubljana : Združenje Slovenska izseljenska matica.

Chapters in a monograph or a collection of papers:

Zeković, Dragomir. 2004. „Svetopolk Pivko (1910–1987)”. In *Život i delo srpskih naučnika 9*, ur. Vladan D. Đorđević, 287–328. Beograd : Srpska akademija nauka i umetnosti.

Maricki Gađanski, Ksenija. 2009. „Klasičarska aktivnost Albina Vilhara”. In *Antički svet, evropska i srpska nauka : zbornik radova*, ur. Ksenija Maricki Gađanski, 208–213. Beograd : Društvo za antičke studije Srbije : Službeni glasnik.

Introductions, prefaces and similar book parts:

In-text citation (Bronner 2005, xiii–xx)

Bronner, Simon J. 2005. Introduction to *Manly Traditions. The Folk Roots of American Masculinities*, ed. Simon J. Bronner, xi–xxv. Bloomington: Indiana University Press.

Articles in print journals:

Bižić Omčikus, Vesna. 2003. Niko Županič v Etnografskem muzeju v Beogradu. *Etnolog : glasnik Slovenskega etnografskega muzeja* 13 (64) : 273–283.

Mišić, Darko. 2009. Starograđanin Odon Vertovšek proslavio stoti rođendan. *Informator Opštine Stari grad* 25 : 4.

Articles in daily press or periodicals, by known or anonymous authors:

References to article from daily press can be made in the text, without being included in the list of references, as follows: “As Niederkorn wrote in *The New York Times* on 20 June 2002 ...”, or they may be placed in parentheses after the corresponding sentence (*Večernje novosti*, 25. jun 2007). If the author wants to include the source in the reference list, the reference should be formatted as follows:

Niederkorn, William S. 2002. A scholar recants on his „Shakespeare” discovery. *New York Times*, June 20.

Večernje novosti. 2007. Godine bez traga. *Večernje novosti* 25. jun.

Book reviews

Radović, Srđan. 2009. Kontinuirano istraživanje zajednice Srba u Mađarskoj. Prikaz knjige (*Ni ovde (ni) tamo: Etnički identitet Srba u Mađarskoj na kraju XX veka* Mladene Prelič. *Antropologija* 7 : 161–2.

Theses or dissertations

Denby, P. 1981. *The Self Discovered: The Car in American Folklore and Literature*. PhD diss. Indiana University.

Milenković, Miloš. 2006. *Teorija etnografije u savremenoj antropologiji (1982-2002)*. Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet.

Websites

Websites are cited within the text or in a footnote and are normally not included in the list of references. If an author wishes to include a website in a reference list, the reference should be formatted as follows:

Howard, Clark. 2001. *The True Story of Charyl Chessman*. Available through: www.crimelibrary.com/classics3/chessman/index.htm

Entries form online databases:

Online databases are cited in the text like other references; in the reference list, the reference should be accompanied with an URL, e.g.:

in-text citation: (Cambridge Dictionary Online)

in the list of references: Cambridge Dictionary Online. Available through <http://dictionary.cambridge.org>

in-text citation: (ProQuest Information and Learning)

in the list of references: ProQuest Information and Learning, „Interdisciplinary – Dissertations & Theses”. Available through <http://proquest.umi.com/login/user>

NOTE:

- The peer review and publishing procedures are free of charge.
- Authors will receive the PDF files of their papers for free via e-mail.
- The electronic versions of articles will be available at the journal website <http://slovinci.rs> and they may be used under the Creative Commons–Attribution–NonCommercial–NonDerivatives 3.0 Serbia license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/rs/>).
- The submitted materials are not returned to authors.
- The authors are required to check the **Author Statement** and the **Copyright Transfer Agreement**, to fill in the documents and send them to the Editorial Office. The documents can be found in the Impressum of the journal, at the website of the National Council of the Slovenian National Minority.

Editorial Office of *Slovenika*

CIP - Каталогизacija u publikaciji
Народна библиотека Србије, Београд

008

SLOVENIKA : časopis za kulturu, nauku i obrazovanje =
časopis za kulturo, znanost in izobraževanje / glavni i odgovorni
urednik Biljana Milenković-Vuković. - 2015, br. 1- . - Beograd :
Nacionalni savet slovenačke nacionalne manjine, 2015- (Beograd
: SGC). - 24 cm

Godišnje. - Tekst na srp. i sloven. jeziku. - Drugo izdanje na drugom
medijumu: Slovenika (Online) = ISSN 2466-2852
ISSN 2466-555X = Slovenika (Štampano izd.)
COBISS.SR-ID 228313612